

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

SİYASAL İSTİKRAR VE HÜKÜMET SİSTEMLERİ İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdullah SARGUT

**Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zeynel Abidin Kılınç

EKİM – 2018

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASAL İSTİKRAR VE HÜKÜMET SİSTEMLERİ İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Abdullah SARGUT

Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler

“Bu tez 18/10/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Doç.Dr. Zeynel A. KILINÇ	Olumlu	
Doç.Dr. İrfan HASELAK	Olumlu	
Dr. Öğr. Üy. Yakup KOSGÖR	Olumsuz	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Abdullah SARGUT
Öğrenci Numarası	:	1560Y03001
Enstitü Anabilim Dalı	:	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı	:	Siyaset ve Sosyal Bilimler
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Siyasal İstikrar ve Hükümet Sistemleri İlişkisi
Benzerlik Oranı	:	%6

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

☐ Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

 11.09.2018
Öğrenci İmza

☐ Sakarya Üniversitesi Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Doç. Dr. Feyziye AŞKIN KILIÇ
Tarih: 11.09.2018
İmza:

☐ KABUL EDİLMİŞTİR

☐ REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
1.1. Başkanlık Sistemi.....	5
1.2. Yarı-Başkanlık Sistemi	7
1.3. Parlamenter Sistem.....	10
1.4. İstikrar	12
BÖLÜM 2: HÜKÜMET SİSTEMLERİNE YÖNELİK OLUMLU VE OLUMSUZ GÖRÜŞLER.....	14
2.1. Başkanlık Sistemine Yönelik Olumlu Görüşler.....	14
2.1.1. Türkiye’de Başkanlık Sisteminin Uygulanmasına Yönelik Olumlu Görüşler	20
2.2. Başkanlık Sistemine Yönelik Olumsuz Görüşler.....	22
2.2.1. Türkiye’de Başkanlık Sistemin Uygulamasına Yönelik Olumsuz Görüşler	28
2.3. Yarı-Başkanlık Sistemine Yönelik Olumlu Görüşler	32
2.3.1. Yarı-Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulamasına Yönelik Olumlu Görüşler	35
2.4. Yarı-Başkanlık Sistemine Yönelik Olumsuz Görüşler	36
2.4.1. Yarı-Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulamasına Yönelik Olumsuz Görüşler	40
2.5. Parlamenter Sisteme Yönelik Olumlu Görüşler.....	42
2.5.1. Parlamenter Sisteminin Türkiye’de Uygulamasına Yönelik Olumlu Görüşler	46
2.6. Parlamenter Sisteme Yönelik Olumsuz Görüşler	49

2.6.1. Parlamenter Sistemin Türkiye’de Uygulamasına Yönelik Olumsuz Görüşler	52
BÖLÜM 3: HÜKÜMET SİSTEMLERİ İLE İSTİKRAR İLİŞKİSİ	57
3.1. Başkanlık Sistemi ile İstikrar Arasında Olumlu ilişki Olduğuna Dair Görüşler.....	58
3.2. Başkanlık Sistemi İle İstikrar Arasında Olumsuz İlişki Olduğuna Dair Görüşler.....	60
3.3. Yarı-Başkanlık Sistemi İle İstikrar Arasında Olumlu İlişki Olduğuna Dair Görüşler.....	62
3.4. Yarı-Başkanlık Sistemi İle İstikrar Arasında Olumsuz İlişki Olduğuna Dair Görüşler.....	64
3.5. Parlamenter Sistem İle İstikrar Arasında Olumlu İlişki Olduğuna Dair Görüşler.....	67
3.6. Parlamenter Sistem İle İstikrar Arasında Olumsuz İlişki Olduğuna Dair Görüşler.....	69
SONUÇ.....	72
KAYNAKÇA	77
ÖZGEÇMİŞ	85

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

OECD : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

Tezin Başlığı	:Siyasal İstikrar ve Hükümet Sistemleri İlişkisi		
Tezin Yazarı	:Abdullah Sargut	Danışman	: Zeynel Abidin Kılınç
Kabul Tarihi	:18/10/2018	Sayfa Sayısı	: 85
Ana Bilim Dalı	:Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Bilim Dalı	:Siyaset ve Sosyal Bilimler
Bu çalışma, başkanlık, yarı-başkanlık ve parlamenter sistemlerden herhangi biri ile İstikrar arasında her zaman ve mekanda (ülkede) zorunlu olarak pozitif ya da negatif bir korelasyonun var olmadığını vurgulamaktadır; çünkü her toplumun farklı tarihsel, toplumsal ve kültürel bir bağlamı/gerçekliği vardır. Bu çalışmanın amacı, hükümet sistemlerine yönelik olumlu ve olumsuz görüşlerin bir derlemesini sunmanın yanı sıra, mezkur üç hükümet sisteminin de dünyadan bazı örneklerine bakarak her bir hükümet sisteminin siyasal istikrar ile olan ilişkisini tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda gerekli verileri toplamak için genel bir literatür taraması yapılmıştır. Toplanan veriler kategorize edilerek analizi yapılmış ve her hangi bir hükümet sisteminin tek başına istikrarı temin edemediği gibi, istikrara olan katkısının zaman ve mekandan bağımsız olamayacağı sonucuna varılmıştır. Hangi hükümet sisteminin nasıl bir toplumsal yapıya uygun olduğu, dolayısıyla o toplumsal yapıda istikrarı sağlayabileceğini, ancak toplumların tarihsel, toplumsal ve kültürel bağlamı araştırmaya dahil edilerek anlaşılabilir.			
Anahtar Kelimeler: Başkanlık sistemi, Yarı-başkanlık sistemi, Parlamenter sistem, Siyasal istikrar			

Title of the Thesis : Relationship Between Political Stability and Government Systems			
Author	:Abdullah Sargut	Supervisor	:Zeynel Abidin Kılınç
Date	:18/10/2018	Nu. of pages	:85
Department	:Political Science and Public Administration	Subfield	:Politics and. Social Science
This study emphasizes that there is not necessarily a positive or negative correlation between stability and any one of the presidential, semi-presidential and parliamentary systems in any space (country) or at any time; because each society has a different historical, social and cultural context/authenticity. The purpose of this study is to assess a compilation of both the negative and the positive views on government systems, as well as to detect the relationship of each government system with political stability by analyzing some examples of the mentioned three government systems, which are implemented around the world. For this purpose, a general literature search was conducted to collect the necessary data. The aggregated data were categorized and analyzed. As a conclusion, as well as any governmental system alone could not provide stability, their contributions to the stability could not be independent of time and space. It can only be understood by it is involved in investigate the historical, social and cultural context of societies, that which government system is suitable for a social structure, and whether it can provide stability in that social structure.			
Anahtar Kelimeler: Presidential system, Semi-presidential system, parliamentary system, Political stability			

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Herhangi bir hükümet sistemiyle siyasal istikrar arasında, sistemin uygulandığı ülke ve tarihsel dönemden bağımsız olarak pozitif ya da negatif bir ilişkinin/korelasyonun var olduğunu iddia etmek, apaçık olarak bu sistemin zamandan ve mekandan bağımsız olarak evrensel bir sistem olduğunu iddia etmek demektir. Literatürde, tahmin edileceği üzere, hem genel olarak hem de siyasal istikrar bağlamında üç hükümet sistemi (başkanlık, yarı-başkanlık ve parlamenter) için hem olumlu hem de olumsuz çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Daha somut bir ifadeyle; hem başkanlık ya da yarı-başkanlığın hem de parlamenter sistemin siyasal istikrarı temin ettiğine dair çok sayıda çalışma literatürde yerini almış durumdadır. Daha da somut olarak, örneğin Türkiye’de, özellikle başkanlık sistemine geçiş arifesinde, başkanlık sisteminin siyasal istikrarı temin ettiğini iddia edenlerin sesi oldukça gür çıkmıştır. Elbette karşı tezi savunanlar da olmuştur, daha güçlü argümanlarla/daha somut gerekçelerle; fakat daha az duyulur şekilde.

Türkçe literatürde başkanlık sistemine yönelik olumsuz eleştiriler özellikle şu hususlar çerçevesinde yapılmaktadır: katılık, toplam-sıfır oyunu, çift meşruiyet sorunu ve kişiselleşmedir (bu terimler/kavramlar çalışmanın ilgili yerinde ele alınıyor). Yapılan eleştiriler de genellikle, ya doğrudan Linz’in fikirleri aktararak ya da Linz’in görüşlerine paralel fikirler sunularak yapılmaktadır. Bu sistemi savunanlar ise, güçleri birbirinden ayırarak hem demokrasiye daha çok yaklaşılabileceğini hem de güçlerin ayrılması neticesinde oluşan uzmanlaşma sayesinde, sürekli değişen ihtiyaçlara karşı ivedilikle yanıt verilebileceğini ve özellikle yönetim istikrarı sağlanabileceğini ifade etmektedirler. Literatürde yarı-başkanlık sistemi ile ilgili çalışmaların diğer iki hükümet sisteminden çok daha az olduğu söylenebilir. Elden geçirilen yarı-başkanlık sistemi ile ilgili çalışmalarda bu sisteme yönelik eleştiriler özellikle cohabitation* üzerinde yoğunlaşmaktayken, bu konudaki olumlu eleştiriler, uzun yıllar siyasal istikrarsızlığı

* Cohabitation, farklı partilerden cumhurbaşkanı ile başbakanın birlikte çalışması durumuna gönderme yapar. Bu terimle, farklı anlayışlara sahip olmalarından dolayı, yürütmenin bu iki başı arasında bir çatışmanın ihtimali vurgulanmaktadır.

deneyimleyen Fransa'nın bu sisteme geçmesiyle istikrara kavuşmuş olmasına değinilerek, bu sistemin istikrarı temin edebileceği hususu üzerinde toplanmaktadır. Parlamenter sisteme yönelik olumlu görüşler ise, çoğulculuğu sağlayabilmesi bakımından daha demokratik olduğu noktasında toplanmakta ve bu sistemin özellikle dikkat çekilen olumsuzlukları ise, koalisyonlar döneminde yönetim istikrarı sağlayamadığı ya da çoğunluğu elde eden partiden çıkması durumunda başkanın, bir başkandan çok daha güçlü bir konuma geldiği ve neticesinde, başkanlık sistemine izafe edilen birçok olumsuzlukların, çok daha yoğun biçimde bu sistemde görülebildiğidir. Bu çalışmanın üzerinde durduğu husus da başkanlık, yarı-başkanlık ve parlamenter sistemleri ile Siyasal istikrar arasındaki ilişki ya da ilişki durumudur.

Çalışmanın Amacı

Literatürdeki çalışmalara dayanarak bu çalışmanın üzerinde durduğu esas husus; “Hem herhangi bir hükümet sistemiyle istikrar arasında, uygulandığı ülkeden ve tarihsel dönemden bağımsız olarak, pozitif ya da negatif bir ilişkinin/korelasyonun var olmadığını hem de herhangi bir hükümet sisteminin istikrar üzerinde tek başına bir belirlenime sahip olmadığını ortaya koymaya çalışmaktır”

Çalışmanın Önemi

Siyasal istikrar ile hükümet sistemleri arasında her zaman ve mekanda (ülkede) aynı yönde (pozitif ya da negatif) ve aynı ölçüde bir bağıntının var olmadığı, son derece kompleks gerçeklikteki başka olgular gibi siyasal istikrarın da çok sayıda değişkenin etkileşimiyle oluşan bir durum olduğu; yani herhangi bir hükümet sisteminin tek faktör olarak siyasal istikrarı temin edemediği ortaya konulabilirse, her bir ülke, bölge, şehir hatta daha küçük birimlerin ve tarihsel dönemlerin gerçekliğine/bağlamına/koşullarına uygun olarak siyasal istikrarın temini için hükümet sistemleriyle beraber istikrara etki eden başka değişkenler de daha rahat hesaba katılabilir ki bu da siyasal istikrarın oluşma ihtimalini arttırır.

Çalışmanın Yöntemi

Gerçekten herhangi bir hükümet sistemi ile istikrar arasında güçlü bir bağıntının var olup olmadığını kestirebilmek adına çalışmada öncelikle her bir hükümet sisteminin hem dünyadan hem de Türkiye'den örnekleri ele alınıyor; fakat

hükümet sistemleriyle istikrar arasındaki ilişkiye yönelik görüşlere geçmeden önce, üç hükümet sistemiyle ilgili ortaya atılmış genel olarak olumlu ve olumsuz görüşler aktarılıyor. Bunun amacı hem “hükümet sistemleri-siyasal istikrar ilişkisi” bölümüne geçmeden bir arka plan bilgisi oluşturmak hem de hükümet sistemleri-siyasal istikrar ilişkisiyle beraber, hükümet sistemlerine yönelik olumlu-olumsuz görüşlerin genel bir derlemesini sunmaktır.

Çalışmada sırayla, hükümet sistemleri ve siyasal istikrar için kavramsal çerçeveye, hükümet sistemlerine yönelik olumlu-olumsuz görüşlere ve hükümet sistemleri ile siyasal istikrar arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışan çalışmalara yer veriliyor. Hükümet sistemlerine yönelik genel olarak olumlu-olumsuz görüşlere yer verilirken, aynı zamanda ayrı alt başlıklar halinde her bir hükümet sisteminin Türkiye’de uygulanmasına yönelik olumlu ve olumsuz görüşlere de yer veriliyor. Bu paragraf noktalanmadan söylenmesi gereken bir diğer husus ise, “Giriş” bölümünün kısa tutulduğudur. Giriş bölümü biraz kısa tutuldu; fakat gereken yerlerde her bir ana ve alt başlık için ayrıca giriş paragraf(lar)ı yer almaktadır.

Çalışma anlaşıldığı gibi daha önceden yapılmış çalışmalara dayalı karşılaştırmalı bir çalışmadır. Çalışmada yüzlerce kaynak elden geçirilse de bunlar Türkçe yazılmış ve çeviri kaynaklardan oluşmaktadır. Elden geçirilen yüzlerce kaynaktan, çalışmaya uygun olarak yüz küsur kaynaktan yararlanıldı. Buna rağmen bazı kaynakların mahrumiyeti çalışma için az ya da çok sorun teşkil edebilir. Ancak bu durum tolere edilebilir; çünkü mevcut kaynaklar hükümet sistemlerini karşılaştırmaya imkan verecek ölçü ve niteliktedir.

Son olarak dile getirilmesi gereken bir diğer husus ise, fark edildiği ve ilerleyen sayfalarda da fark edileceği üzere, tek tük pek kullanılmayan doğu kökenli kelimelerin kullanıldığıdır. Eğer ki okuyucu için okumayı güçleştirmeseydi daha fazla bu tür kelimeler kullanılacaktı; fakat okumayı zorlaştırmamak adına rastgele ve sadece sınırlı sayıda bu kelimelerden kullanıldı. Çalışmanın dilinde böyle bir yol izlemeye iten husus, her bir kavramın içinden dünyaya bakılan “mikro ölçekli birer dünya” olduğu varsayımdır: Kavramlar; onun aracılığıyla düşünülen insan zihnindeki soyutlamalar olmakla beraber, esas itibarıyla insan zihninin onun içinde yer aldığı, hatta içine adeta vakkumlanıp onun içinden dünyaya bakmaya

mahkum olduğu ve varlığı boyunca bu esaretten kurtulamadığı, penceresinden bakılan odalardır. Özetle; herhangi bir kültüre ait bir kavramı kullanmak, o kültüre sahip olanlar gibi dünyayı görmek, düşünmek ve hissetmek demektir. İşte bu hususa dikkat çekmek adına ve çalışmanın bağlama vurgu yapan iddiası gereği, sınırlı sayıda olsa da, terkedilen doğu kökenli kelimelerden kullanıldı. Eğer bu coğrafyada/coğrafya için (Doğu) bilim yapılıyorsa, bu coğrafyanın dilinin kullanılması önem arz etmektedir; fakat bu, evrenselliğin var olmadığı iddiasının taşındığı şeklinde anlaşılmamalı.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Hermann’a göre (2007: 23), hükümet sistemi, siyasal sistemin bir unsurudur. Hükümet sistemi; “bir ülkedeki siyasal partiler, seçim sistemi, siyasi kültür, tarih ve sosyoloji ile ekonomik alt yapı gibi siyasetle doğrudan veya dolaylı olarak” ilgili bütün kurum, norm ve değerleri içine alan “siyasal sistemin” bir parçasıdır (aktaran Hekimoğlu, 2009: 5-6).

Hükümet sistemleri yasama ve yürütme arasındaki ilişki temelinde sınıflandırılır, kural olarak yargı organının bu iki organdan bağımsız olduğu kabul edilir (Uzun ve Gezgüç, 2015: 81-82).

Bu başlık altında başkanlık, yarı-başkanlık ve parlamenter sistemleri ile istikrar kavramı ele alınıyor. Hükümet sistemlerini tanıtmak ya da belli başlı özelliklerinden bahsetmek çalışmanın amacı olmadığı için -ki bu konuda haddinden fazla çalışma ya da çalışma bölümü var-, yukarıda zikredilen hükümet sistemleri için yapılmış tanımların sunulmasıyla yetinilecektir.

1.1. Başkanlık Sistemi

Bilindiği gibi başkanlık sistemi, ABD’de ortaya çıkmış/icat edilmiş ve daha sonra da başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere birçok devlet tarafından, az ya da çok değiştirilerek uygulanmış bir sistemdir.

Philadelphia kurucu meclisinde, Amerikalılar tarafından 1787 Anayasasıyla başkanlık rejimi oluşturulurken, anavatan İngiltere’den esinlenilmiş ve fakat monarkın yerine seçimle işbaşına gelen “bir başkan öngörülmüştür”. Bu bakımdan, esas itibarıyla insan aklının bir ürünü olan Amerikan başkanlık sistemi, “kökeninde, sınırlı monarşinin cumhuriyete dönüştürülmüş biçimidir.” 18. asırda İngiltere’de sınırlı monarşi rejiminde bakanlarıyla beraber kral yönetirken, parlamento, kralın onayı olmaksızın yürürlüğe giremeyen kanunlar yapmaktaydı (Teziç, 2016: 531-532).

Bu sistemde yasama ve yürütme, “işlevsel ve organik” olarak birbirinden ayrılmıştır. İşlevsel olarak ayrılmış olmak demek, kelimeden de anlaşıldığı gibi, her bir organın bir birinden farklı görevleri ifa etmesine işaret eder; yasama yasa yapar, yürütme, hükümet eder. Organik olarak birbirinden ayrılması ise, organik kelimesinden de anlaşıldığı üzere, işlevsel olarak birbirinden ayrılmış yasama ve yürütme erklerinin birbiriyle olan

temasının/ilişkisinin çok sınırlı olmasını anlatır. Organik ayrılıktan dolayı bu iki güç hem farklı seçimlerle görevlerine başlar hem de bir temsilci ya da bakan aynı anda her iki organda görev alamaz (bağdaşmazlık kuralı). Yani, yasama yasa yapar, yürütme hükümet eder(işlevsel farklılık); yasama yürütmeye, yürütme de yasamaya müdahil olamaz (organik ayrışma) (Erdoğan, 2007: 17-18). Tabii şu husus hemen belirtilmelidir ki teorik olarak böyle olsa da, uzlaşma kültürünün yetersiz olduğu birçok ülkede genellikle yürütme erki, kanun hükmünde kararnamelerle yasamanın alanına girebiliyor (çalışmanın bazı yerlerinde değinildiği gibi).

Sartori'nin tanımına göre başkanlık sisteminin zorunlu, fakat yetersiz ilk tanımlayıcı kriteri; devlet başkanının, 4 ile 8 yıl arasında değişmek üzere, belli bir zaman dilimi için doğrudan doğruya ya da doğrudana benzer şekilde "halk tarafından seçilmesidir". "Doğrudan"a benzer olmayla ifade edilen seçme şekli; hiçbir adayın mutlak çoğunluğu oluşturmadığı durumda başkan parlamentonun seçtiği Arjantin, ABD ve daha önceleri, Şili gibi devletlerdeki seçme şeklidir. Tanımlayıcı ikinci bir kriter, yürütme erkinin parlamentonun oyuyla atanmaması ve düşürülebilmesidir. "Hükümetler başkanın bir ayrıcalığı" olarak başkan tarafından kurulur ve kabine üyelerinin üyelikleri, başkanın takdirine bağlıdır. Parlamentonun "bireysel kabine üyelerine güvensizlik oyu verme" yetkisine sahip olması, hatta ender olsa da, güvensizlik oyuyla bakanlığın düşürülebildiği durumlarda dahi bu ölçüt ihlal edilmiş sayılmaz; çünkü her halükarda tek taraflı olarak başkan hem atamaları yapmakta hem de kabine mevkilerini dilediği gibi dağıtmaktadır. Bu tanıma göre saf bir başkanlık sistemi için gereken üçüncü ve son kriter ise başkanla kabine üyeleri arasında katı bir dikey ilişkinin olmasıdır; bakanları iradesine göre yönlendirebilmesidir (1997: 113-115).

Shugart ve Carey (1992: 18-22), parlamentarizmden ayırmak üzere başkanlık sistemi için altı kriter öne sürmüşlerdir: devletin başıyla hükümetin başı birdir, kabineyi atayan başkandır, aynı anda yasama ve yürütme üyesi olunamaz, yürütme erki yasamanın güvenine ihtiyaç duymaz, meclis başkan tarafından feshedilemez ve yönetimin en üst gücü meclistir. Ayrıca yazarlara göre başkanlık sisteminin dayanması gerektiği kriterler şunlardır; yürütme erkini halk seçer, yasama ve yürütme erklerinin görev süreleri sabit olmakla beraber bu organlar göreve gelmek ya da görevde kalmak için birbirine ihtiyaç duymazlar, hükümet kompozisyonunu seçilmiş yürütme erki oluşturur ve son olarak

başkan, anayasa tarafından tanınan “kanun yapma yetkisine sahiptir” ki bu sert kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırıdır (aktaran Yazıcı, 2002: 26-27).

Başkanlık sistemlerini “çift demokratik meşruiyet sistemleri” olarak tanımlayan Linz (1996: 6) ise başkanlık sistemlerini; Başkan ile kongrenin sabit süreliğine, birinin diğerinin görevine son veremeyecek şekilde halk tarafından seçilmeleri unsurlarına dayanarak açıklamaktadır. İkincil özellikleri ise ilk seçilmenin peşi sıra seçilememe, başkanın ölümü ya da impeachment/suçlandırma durumunda* başkanın otomatikman ikame edecek başkan yardımcılarının halefiyeti, başkanın kabine üyelerini atama ya da azletmede tek başına kesin yetkiye sahip olması ve hem hükümetin başı hem de devletin başı sıfatlarına birden başkanın sahip olmasıdır (aktaran Yazıcı, 2002: 36-37).

Son olarak Lijphart’a değinirsek; ona göre (2016: 144-145) başkanlık sisteminde a) – “her durumda resmi unvan olarak başkan unvanını kullanan”- yürütmenin başı, impeachment dışında yasama organı tarafından normal yollarla düşürülememek üzere anayasanın belirlediği sabit bir süre için seçilir. Fakat iki koşulun sağlanması kaydıyla başkanın yasama organı tarafından düşürülebildiği durumda da bir başkanlık sisteminden söz etmek mümkündür. Bu koşullar; yasama organıyla beraber başkanın da fesih yetkisine sahip olması ve birinin feshedilmesi durumunda her iki organın seçimleri yenilenmesi gerekmesidir. b) başkanlar, ya doğrudan doğruya ya da seçilmiş delegeler vasıtasıyla halk tarafından seçilir. c) yürütme yetkisi tek kişide toplanmıştır; başkan hükümetinin üyeleri, başkanın altında çalışan danışmanlardır sadece.

1.2. Yarı-Başkanlık Sistemi

Hem başkanlık hem de parlamenter sisteminin özelliklerini taşıyan yarı-başkanlık sistemi terimi “ilk olarak Le Monde gazetesinin kurucusu Hubert Beuve-Mery tarafından” “V. Fransız Cumhuriyeti anayasasından sonra” 1959’da kullanılsa da, 1970’te Maurice Duverger tarafından akademik alanda dolaşıma sokulmuştur (Tosun ve Tosun, 1999: 97; Aktaş, 2015: 124). Bu sistem esas itibarıyla ilk olarak Fransa’da uygulanmıştır; 1962’de, 1958 Fransız Anayasa’sında değişiklik yapılarak (Akıncı, 2016: 176).

* Örneğin vatana ihanet, zimmetine para geçirme gibi ağır suçlardan dolayı.

Yarı-başkanlık sistemi, tehdit ve demokrasi dışı müdahalelerle General De Gaulle tarafından empoze edilmiş ve Fransız kamuoyunda da kabul görmüş bir sistemdir (Eyüboğlu: 2014: 124).

Yarı-başkanlık sistemleri, geleneğin ürünü olmadığı gibi, bilinçli pazarlıkların ürünü olarak da ortaya çıkmamıştır. Bu sistemler, “eski yönetim yapılarının” meydana getirdiği yetki ve istikrarsızlık ile ilgili sorunların çözümüne matuf arayışlar neticesinde zuhur etmiştir. Genellikle bu sistemler, krallık veya imparatorlukların dağılması veya bir krallıktan ayrılma neticesinde oluşan değişimin ardından kuruldu. Bu sistemde kral ya da imparator değil, seçimle iş başına geçen bir cumhurbaşkanı yer almaktadır. Bu yönetim şekline örnekler olarak; 1919’daki weimar* ve Finlandiya, 1920’deki Avusturya ve 1937’deki İrlanda anayasaları zikredilebilir (Alkan, 2013: 144).

Bu sistem “Avrupa parlamentarizmi ile Amerikan başkanlık sistemi arasında yer alır”; içinde hem halkın seçtiği bir başkan/cumhurbaşkanı hem de milletvekilleri tarafından düşürülebilen başbakan yer alır. Başkan doğrudan halk tarafından seçildiği için, klasik parlamenter devlet başkanlarının sahip olduğu salt göstermelik rolün çok ötesinde anayasayla çok güçlü yetkilerle donatılmıştır (Duverger, 1977: 177). Buna, cumhurbaşkanının kendi iradesiyle yasama meclisini feshedebilme yetkisine sahip olması, örnek verilebilir (Özbudun,1993: 145-146).

Başkanlık sisteminde kuvvetler ayrılığı ilkesi gereği başkan parlamentonun müdahalesinden muaf olmasına karşın, yarı-başkanlık sisteminde yürütme erkinin bölünmesi esas alınır; müdahaleden muaf başkan iktidarını, kaderi parlamentonun elinde olan bir başbakanla paylaşır (Sartori, 1997:161-162).

Duverger yarı başkanlığın, parlamenter ve başkanlık mantığı arasında kaldığından temelinde bir çelişkinin olduğunu ve pek önemli olmayan değişiklikler nedeniyle bir “terazi ibresi dengesi” gibi iki sistem arasında sürüklendiğini söylerken (1986: 109), Sartori (1997, 166) Fransa yarı-başkanlık sistemi için, herhangi bir başın kendisi kalması kaydıyla, diğer başın alanına girmek/uzanmak suretiyle birinci baş vasfını kazanması anlamında “sarkaç hareketi” gösteren “çift-başlı bir yürütmeye dayanan gerçek bir karma sisteme” dönüşmüştür yorumunu yapar. “Birleşik bir çoğunlukla

* Bu çalışmanın bazı yerlerinde görüleceği üzere Weimar Cumhuriyeti’ni parlamenter sistem olarak kabul edenler de vardır.

başkan”, başbakan karşısında birinci baş haline gelir. Tersi bir durumda (bölünmüş çoğunluk durumunda) kendi parlamento çoğunluğunun desteğini arkasına alan başbakan, başkan karşısında birinci baş konumuna geçer.

Sartori’ye göre, bir siyasal sistemde aşağıdaki özelliklerin bir arada bulunması durumunda yarı-başkanlık sisteminden bahsedilir (1997, 173-174) :

1. Devlet başkanı sabit bir süreliğine halk tarafından “doğrudan doğruya veya dolaylı olarak” seçilir.
2. “İkili bir otorite” oluşacak şekilde, yürütme yetkisi devlet başkanı ile başbakan arasında paylaşılır ve belirleyici şartları da şunlardır:
3. Başkanın, parlamentodan bağımsız olmasına rağmen doğrudan doğruya hükümet etme yetkisi olmadığından, iradesi hükümeti üzerinden tezahür eder.
4. Parlamentodaki çoğunluğun desteğine ihtiyaç duyan başbakan ile kabinesi ise, parlamentonun güven ve güvensizlik oyuna tabi olmaları itibarıyla başkandan bağımsızlar.
5. Yarı-başkanlık sisteminin diyarşik yapısı (iki başlı/yöneticili olma durumu) “yürütme organının içinde farklı dengelere” müsaade ettiği gibi, değişken üstünlüklere de müsaade eder; ancak ve ancak, “yürütmenin yapıcı birimlerinden her birinin özerklik potansiyeli” nin devam etmesi kaydıyla.

Duverger’e göre ise, bir siyasal rejimde genel oyla seçilen ve oldukça fazla yetkiyle donatılan bir cumhurbaşkanı ile, parlamentonun muhalefeti olmadığı müddetçe görevinde kalabilen “yürütme ve hükümet etme iktidarına sahip başbakan ve bakanlar” da varsa, bu rejim yarı-başkanlık olarak nitelendirilebilir (1996: 69).

Son olarak; Linz (1994) yarı-başkanlık sistemini “çift yürütme” olarak tanımlayarak, devlet başkanının doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak halk tarafından seçilmesi; “parlamentonun desteğine ihtiyaç duyan başbakanın, devlet başkanı tarafından atanması”; meclisin, devlet başkanı tarafından feshedilebilmesi unsurlarına dayandırmaktadır (aktaran Yazıcı, 2002: 98).

1.3. Parlamenter Sistem

“İnsan aklının yarattığı teorik bir temele” dayanmayan parlamenter sistem, İngiliz siyasetinin tarihsel süreci içinde, uygulamada ortaya çıkmış “ampirik bir değer taşımaktadır” (Teziç, 2016: 525).

Parlamenter sistem ilk olarak, Britanya’da halkın temsilcilerinden oluşan parlamento ile monark arasındaki “iktidar ilişkilerinin” zamanla parlamento lehine gelişmesiyle ortaya çıkan bir hükümet sistemidir. İlk zamanlarda çok sınırlı yetkileri olan seçilmiş meclisin görevi neredeyse sadece gözetim yapmaktı. Yani başlarda bu meclis, yasa yapan, yürütmeyi denetleyen ve bir milli temsil organı değil, monarkın yanında sadece nezaret etme görevini ifa eden bir organdı. Yasama erkine bizzat kral sahipti. Daha sonra gelişerek, yasa yapan, milleti temsil eden ve yürütme erkini denetleyen bir organa dönüşmüştür. (Savcı, 1949: 32-26; Özsoy Boyunsuz, 2014: 9).

Literatürde parlamenter sistemin özellikleri/tanımı üzerine bir uzlaşma olmasa da, bir sistemin parlamenter olarak kabul edilebilmesi için her kesin gerekli gördüğü iki özelliği bulunmaktadır: hükümetin parlamentodan çıkmış olması ve parlamentoya karşı sorumlu olması (Tunçkaşık, 2015: 2). Lijphart bu iki özelliğin, parlamenter sistemi başkanlık sisteminden ayıran temel özellikler olduğunu söylemektedir. (1996: 62-63).

Aşağıda, tanımı/özellikleri üzerinde bir uzlaşmanın olmadığı parlamenter sistemle ilgili bazı açıklama ve birkaç tanımı aktarmaya çalışacağız.

Parlamenter sistemler, diğer hükümet sistemleri gibi içinde hayat bulduğu ülkenin parti ve seçim sistemi, kültürel özelliği gibi birçok unsurla etkileşerek özgün bir hal almıştır/almaktadır. Yani bu sistemin uygulandığı ülke sayısı kadar çeşitlenmektedir (Özsoy Boyunsuz, 2014: 21).

Sartori, en azından üç türden bahsedilebileceğini söylemektedir: bir tarafta, yürütmenin parlamento üstünde güçlü bir egemenlik kurduğu ve başbakanlık ya da kabine sistemi olan İngiliz tipi; diğer tarafta, yürütmeyi neredeyse imkansız bir duruma getiren Fransa’nın III.ve IV. Cumhuriyet tipi “meclis hükümeti” ve ılımlı bir tip olarak, parti denetimine tabi parlamentarizm (1997:137-138).

Parlamentarizmin anlaşılabilmesi için hem kimin partileri nasıl denetlediğine hem de partilerin neyi denetlediğine bakmak gerekir (Sartori, 1997:138).

Parlamentar sistemlerin iktidar paylaşımı sistemleri olduğunu söyleyen Sartori, hükümetin başıyla hükümet üyeleri arasında üç tür ilişki olabileceğini söyler: “*eşitsizler üzerinde birinci, eşitsizler arasında birinci, eşitler arasında birinci*”. Eşitsizler üzerinde birinci; Parti lideri olup parlamento tarafından düşürülme ihtimali düşük olan ve kabine üyelerinin atanıp değiştirilmesi takdirine bağlı olan birincidir. Eşitsizler arasında birinci; Partinin resmi lideri olmadığı durumlar alabilse de, “parlamentonun salt güvensizlik oyuyla” düşürülemeyen ve kabine üyeleri değişse dahi makamını koruması beklenen birincidir. Şu halde bu birinci, bakanları tarafından yerinden edilemeyen ve fakat bakanlarının görevine son verebilen birincidir. Eşitler arasında birinci; Kabinesinin düşmesiyle düşen ve genellikle, kendilerine pek söz geçiremediği dayatılmış bakanlardan müteşekkil bir hükümetle icraat başında olan başbakandır (Sartori, 1997:138-140).

Erdoğan’a göre (2007: 14): parlamenter sistemin unsurları geleneksel olarak şöyledir: İki başlı yürütmenin olması, başbakanın parlamenter olması, bakanlar kurulunun parlamentoya karşı sorumlu olması ve fakat devlet başkanının siyasi olarak sorumluluk taşımaması.

Gözübüyük ise parlamenter sistemin özellik ve gerekliliklerinin şu şekilde sıralanabileceğini söyler (2000: 29-30): a) uzlaştırıcı, uyarıcı; fakat siyasi olarak sorumsuz olan devlet başkanı ile sorumlu olan başbakan/bakanlar kurulundan oluşmak üzere yürütme iki başlıdır. b) devlet başkanı başbakan ve bakanları atarken birçok unsuru dikkate almalı. Örneğin, meclisten güvenoyu alma durumu olan bir hükümeti görevlendirmeli. Bununla beraber, hükümet de iktidardan düşmemek için halkın güvenini yitirmemeli. c) genellikle hükümetin meclis çoğunluğuna dayanması, çoğunluğu elde eden parti liderinin başbakan olması ve “parti mekanizması” yoluyla yasama-yürütme uyumluluğu önemli ölçüde temin edilmektedir. Parlamento dışı ve partiler üstü bir hükümetin kurulması, parlamenter sisteme ters düşmektedir. d) meclise karşı bakanlar bireysel, bakanlar kurulu ise ortak olarak sorumludur. Ortak sorumluluk; yani kusurlu olmayan bakan da sorumludur. e) parlamenter sistem iki meclisli de olabilir; fakat bu durumda, bakanlar kurulu genellikle sadece bir meclise karşı

sorumludur. f) parlamenter sistemde yasama-yürütme ilişkisi, “işbirliği ve karşılıklı etkileme mekanizmasına” dayanmaktadır.

Teziç’e göre (2016: 504-505) parlamenter sistemin dört özelliği vardır. Bunlar: yürütmenin iki başlı olması, devlet başkanının siyasi olarak sorumsuz olması, bakanların yasama erkine karşı siyasi olarak sorumlu olmaları ve yürütme erkinin yasama erkini feshetme yetkisine sahip olmasıdır.

Stephan ve Skach’ın (1993) tüm parlamenter sistemler için geçerli esas özelliğin, yasama ve yürütme organlarının karşılıklı bağımlılığı olduğunu ifade ettiğini söyleyen Özsoy Boyunsuz, yürütmenin fesih yetkisi olmasa da sistemin parlamenter özelliğini yitirmediğini söyleyen yazarların da olduğunu, Storm (2000), Sartori (1997) ve Siaroff (2003)’den örnek vererek söylemektedir (2014: 19-16).

Lijphart’a göre (2016: 144-145), bir parlamenter sistemde a) hükümetin başıyla onun hükümeti, yasama çoğunluğunun güvenine dayanmak ve yasamanın güvensizlik oyuyla düşürülebilmek bakımından yasamaya karşı sorumludur. b) yasama organı üyeleri başbakanları seçer. c) yürütme organı “kolektif bir niteliğe” sahiptir. En önemli kararlar sadece başbakan tarafından değil, hükümetin tüm üyeleri tarafından ortaklaşa alınır.

1.4. Siyasal İstikrar

Aunger’e göre (1981: 39) Siyasal istikrar; bir siyasal sistemin kurumlarında (buna norm ve değerleri de ekleyebiliriz) ani bir değişiklik olmaksızın varlığını sürdürmesi, siyasal istikrarsızlık ise zikredilen ögelerde ani bir değişimin olması şeklinde tanımlanabilir (aktaran Tosun ve Tosun, 1999: 15).

Horowitz’e göre ise (1973: 52-455), yasal süresi içinde yürütme gücünün iktidarını kullanması, başka bir ifadeyle siyaset ve siyaset dışı etkenlerle sürekliliğinin sekteye uğramaması şeklinde tanımlanabilir (aktaran Kılınç, 2015: 359).

Arslan, eksik bir değerlendirme yapılmak istenmiyorsa, istikrar kavramının değerlendirilmesinde, yürütmeyle beraber yasama ve yargı organlarının da hesaba katılması gerektiğine işaret etmektedir; Devlet idaresi yasama, yürütme ve yargı organları ile birlikte bir bütün olup aralarında toplumun refah düzeyini artırma şeklinde de ifade edilebilecek bir ortak hedef mevcuttur (Arslan, N. T., 2013: 7).

İstikrar, sistemin donuk bir karakterde olduğuna işaret etmez; sistemin alt kurumlarında, norm ve değerlerinde ani bir değişim olmaksızın çevresindeki değişimlerle eşgüdümlü olarak değiştiğine işaret eder. Siyasal istikrar yazınında, siyasal istikrarın göstergelerine ait “en sık kullanılan ölçütler; *sivil düzen, siyasal meşruiyet, hükümet etkinliği/uzunluğu, yapısal değişimin yokluğu ve anayasanın dayanıklılığı*”dır. Sivil düzenle geniş çaplı protesto ve siyasal şiddet gösterileri gibi çatışmaların toplumsal düzende bulunmaması; siyasal meşruiyetle, siyasal sistem ve bu sistemin ürünlerinin yönetilenler tarafından benimsenmesi; anayasal dayanıklılık ile, anayasada düzenleme yaparak organların, kurumların ve yurttaşlar arasındaki ilişkilerin radikal düzeyde değiştirilmemesi; yapısal değişimin yokluğuyla, siyasal sistemdeki hakim yapının radikal biçimde değişmesine sebep olacak siyasal normlara ilişkin düzenlemelerin yokluğu; hükümet uzunluğu ve etkinliğiyle, hükümetin ömrü (uzunluk) ve işbaşındayken politikalarını gerçekleştirebilme yeteneği kastedilir. (Tosun ve Tosun,1999: 15-16).

BÖLÜM 2: HÜKÜMET SİSTEMLERİNE YÖNELİK OLUMLU VE OLUMSUZ GÖRÜŞLER

Bu ana başlığın amacı, yer yer görüş bildirilse de, hükümet sistemleri hakkında ileri sürülmüş iddiaları teker teker ele alıp eleştirmek/değerlendirmek değil, hükümet sistemleri hakkında ortaya konulmuş fikirleri sunmaktır. Yine çalışmanın amacı, hangi ülkenin yönetim şeklinin, hangi sistem içinde yer aldığını saptamaya çalışmak da değildir. Bu sebeple bir siyaset bilimci bir yönetim şeklini sözgelimi parlamenter, diğeri ise yarı-başkanlık olarak kabul edip bu doğrultuda görüş beyan etmişse, her iki görüşe de değinmek durumunda kalındığında, söz konusu siyaset bilimcilerin kabulleri doğrultusunda değinilmiştir/alıntı yapılmıştır. Daha somut bir ifadeyle, aynı ülkenin yönetimi için hem parlamenter hem de yarı-başkanlık denilmişse, çalışmada aynı ülkeye hem parlamenter sistem başlığı altında hem de yarı-başkanlık sistemi başlığı altında yer verilmiştir

Her ne kadar hükümet sistemleriyle ilgili fikirler farklı başlıklar altında kategorize edildiyse de, bir başlık altında toplanmış fikirler, kaçınılmaz olarak diğeri bir başlık/kategoriyle de ilgili olacaktır.

2.1. Başkanlık Sistemine Yönelik Olumlu Görüşler

Başkanlık sistemi hakkında olumlu görüş bildirenlerin sıklıkla vurguladıkları nokta, Lipset'in makalesinin başlığıyla ifade edersek; siyasal kültürün merkezi olduğudur. Lipset'e göre olumsuzlukların kaynağı, uygulanan hükümet sistemlerinden ziyade, sistemin uygulandığı ülkenin kültüründen kaynaklanmaktadır (1995: 171-173-169).

Örneğin Erdoğan'a göre, başkanlık sisteminin başarısız olduğu ülkelerde, parlamenter sistem uygulanmış olsaydı, büyük olasılıkla parlamenter sistem de başarısız olurdu. Bir ülkede anayasal demokrasinin başarısızlığını, uygulanan hükümet sistemine bağlamak "mekanik" bir yaklaşımdır; "siyasal gerçeği toplumsal, tarihsel ve kültürel temellerinden bağımsızmış gibi algılayan kusurlu bir anlayıştır (1996: 7).

Başkanlık ile parlamenter sistemlerini karşılaştıran birçok çalışma, başkanlık sistemlerinin çoğunluğunun ağır sosyo-ekonomik durumlarını hesaba katmamışlar. Latin Amerika ülkelerinin neredeyse tamamında yüksek etnik çeşitlilik ve aşırı sosyal

eşitsizliklerin mevcudiyetine karşın, “istikrarlı parlamenter demokrasilere sahip ülkeler”, genellikle müreffeh olup daha adil bir gelir dağılımına ve etnik ve kültürel olarak büyük ölçüde türdeş bir yapıya sahiptir. Yani başarısız başkanlık sistemlerine karşın başarılı parlamenter sistemler, önemli avantajlara sahipler (Metin, 2017: 55-56).

Güney Amerika’nın önemli bir bölümünün “sömürge tipinde olduğu” ve üç beş beyazın “renkli derili halk kitlesine” hakim olduğu unutulmaktadır. Başkanlık sisteminin diktatörlüğe sevk ettiği iddiası doğru değildir. Latin Amerika’daki uygulamalar başkanlık sistemiyle doğrudan ilgili olmayıp okuma yazma ve siyasal öğrenimden mahrum olmaktan, başkanlık sisteminden sapmaktan, sistemin doğasına aykırı uygulamalara yönelmekten kaynaklanmaktadır. Bu ülkelerde hem yasama organının yetkileri azaltılmış hem de bazı örneklerinde görüldüğü gibi başkana meclisi feshetme yetkisi verilmiştir ki bu sistemlere başkanlık değil, “başkancı” sistemler denmektedir. Bu örnekler genellikle, daha en başta bilinçli olarak diktatörlük ya da diktatörlüğe dönüşmeye elverişli olarak kurulmuş sistemlerdir (Kuzu, 2017: 105; Erdoğan, 1995: 77-78).

Genel olarak başkanlık sistemi hakkında olumsuz bir kanaate sahip olsa da Özbudun, bu konuda aynı doğrultuda görüş bildirerek olumlu bir eleştiri sunmaktadır: Başkanlık sisteminin, genellikle “başkanın kişisel diktatörlüğüne” meyyal bir karakterde olduğu iddiası abartmalıdır. Özü itibarıyla başkanlık sistemi de, yarı-başkanlık ve parlamenter sistemler kadar demokratik meşruluğa sahiptir. Hatta halk tarafından seçilmesinden dolayı başkanın daha demokratik niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Latin Amerika’daki başkanlık sistemlerinin olumsuz uygulamalarının sadece bu sistemin kendisinden kaynaklandığı söylenemez. Bununla beraber bu ülkelerdeki az gelişmişlik, gelir dağılımındaki derin farklılık, demokratik kültürün güdüklüğü ve siyasal mücadelenin aşırı kutuplaşmışlığı, muhtemeldir ki “demokrasinin sürdürülebilirliği üzerinde” daha fazla bir etkiye sahip olmuştur. Örneğin çok-parti sisteminde, ideolojik kutuplaşma ve parti sistemindeki aşırı parçalanmışlık, hem parlamenter sistemde hem de başkanlık sisteminde hükümetleri uyumsuz ve istikrarsız kılmaktadır (2005: 111-109).

Sistemin olumlu özelliği olarak değinilen bir diğer nokta, güçlerin katı bir şekilde birbirinden ayrılmasıdır. Osman Can, Montesquieu’nun yürütme yetkisinin tek kişi (hükümdar) elinde olmalı (1963: 305) görüşüne değinerek, Montesquieu’nun güçler

ayrılığı sistemi teorisinin parlamenter sistemden ziyade başkanlık sistemine uyduğunu söylemektedir (2013: 165).

Başkanlık sistemindeki şekliyle güçlerin ayrılması, hem uzmanlaşmayı sağlar, -böylece hızlı değişimin yaşandığı dönem ve çağlarda farklılaşan ve artan ihtiyaçlara zamanında yanıt verilebilir- hem de gücün bölünmesinden dolayı özgürlük ihlalini engeller. Aynı zamanda yasama ve yargının yürütme üzerinde, yürütmenin de yasama ve yargı üzerinde baskı/egemenlik kuramamasıyla demokratik bir sistemin hayati önemdeki bir koşulunun gerçekleşmesine yol açılır (Evcimen, 1992: 319; Yanık, 1997: 92; Akçalı, 2013: 407).

Başkanın ve kabinenin akıbeti yasama organı tarafından belirlenmediğinden dolayı, örneğin ABD kongresinde parti disiplini, İngiliz parlamentosundan çok daha azdır. ABD ve diğer başkanlık sistemlerinde muhtelif “çıkar ve değer gruplarının” muhtelif partilerde temsil edilebilmeleri, çeşitli konularda ittifaklara yol açmaktadır. Bir temsilci yeniden seçilebilmek için seçim bölgesinin desteğini almak zorunda olduğundan, kendi başkanı ve partisi aleyhine oy kullanma pahasına yerel çıkarları kongrede daha iyi temsil etmekte ve savunmaktadır. Buna karşın bir İngiliz parlamento üyesi, seçim bölgesinin desteğini kaybetmesi pahasına kendi başbakanı ve partisini desteklemek zorundadır (Lipset, 1995: 170).

Güçlü anayasal yetkilerle donatıldığı ve yasama organı tarafından düşürülemediği için, yürütme gerekli kararlar alıp taahhüt ettiği programı fiiliyata dönüştürme imkanını bulabilmektedir. “Sistem sade bir şekilde işlediğinden”, yasama tarafından çıkarılan haksızca bir güçlük, vatandaşça görülecektir. Başkan meclisin bu tür tutumlarını vatandaşa gösterip vatandaşın desteğini alabilir. Ayrıca, başkanla beraber bakanlar da “vatandaşın bilgisi dahilinde çalışmakla beraber”, özellikle bakanların meclis dışından seçilmeleri sebebiyle, vatandaşa taviz vermeden görevini hakkıyla ifa edebilmektedir (Kuzu, 2000: 37).

Sharma’ya göre (2005: 129), Parlamenter sistemde bakanları liyakat esaslı olarak belirleme yerine “siyasi çıkar” esasına göre belirleme durumuna karşın, başkanlık sisteminde başkan, daha serbest bir şekilde uygun olan uzmanı bakan olarak seçebilir (aktaran Hekimoğlu, 2009: 38). Ayrıca, Kuzu’ya göre bakanlar meclis dışından atandığından dolayı hem milletvekillerinin bakanlık beklentisi olmayacağı hem de

meclisin yetkileri tekel oluşturacağı için daha şahsiyetli milletvekili ve sözü geçer meclis görülecektir (2017: 101).

Parlamenter sistemde sadece teorik olarak var olan, yani uygulamada işlemeyen siyasi sorumluluk ve fesih yetkisinin başkanlık sisteminde olmaması olumlu bir özelliktir; çünkü işlemeyen güvencelerle seçmen aldatılmamaktadır (Kuzu, 2017: 100).

Değınilecek olumlu iki özellik de, bürokrasinin “denetlenebilirliği ve bilinebilirliktir”, şöyle ki;

Parlamenter sistemde bürokrasinin durumunun aksine, başkanlık sisteminde bürokrasi üzerinde hem daha etkin bir denetim kurulabilir hem de bu kompleks yapı daha etkin hale getirilebilir (Özer ve Özmen, 2017: 27-29). Örneğın, ABD modelinde “bürokrasinin büyümesini dengelemek ve denetlemek” adına, “karşı-bürokrasi” oluşturulmuştur. “Karşı-bürokrasi Temsilciler Meclisi ve Senato’nun çalışma komisyonları şeklinde” ortaya çıkmıştır. Böylece, Kongre’ye bağılı bu “çalışma komisyonları”, başkanla beraber bürokrasiyi dengeleyip kontrol edebilmektedir. Bu anlamda, kongre kendi asli görevinin yanı sıra yürütmede başkanın ortağı da olabilmektedir (Arslan, R., 2013b: 231-232).

Bilinebilirlik ile atfedilen özellik ise, sorumlu ve yetkili olan kişinin açıkça belli olmasıdır; seçim sırasında seçmen hem kimi seçeceğini bilir hem de icraatlarından dolayı kimi cezalandıracağını ya da ödüllendireceğini bilir (Kuzu, 2017: 99-100). Seçmenlerin, politika ile programlarının ve bunların olası sonuçlarının farkında olarak başkanlarını seçmeleri, daha sonra ise başarısız olmaları durumunda başkanlarını cezalandırabilmeleri, öngörülebilirlik ve hesap sorulabilirlik açısından başkanlık sisteminin “demokratik performansının” artmasına katkı yapacaktır (Hekimoğlu, 2009: 54). Başkanlık sistemine atfedilen diğeri iki olumlu görüş de aşığıdaki gibidir:

Başkanlık sistemlerinde başkanın doğrudan halk tarafından seçilmesi, başkanı daha meşru kılmasının yanı sıra, seçmenlere iki tercih hakkı verir. Seçmen yasama organı için belirli bir partiyi/adayı, yürütme organı için ise başka bir partiyi/adayı destekleme şansına sahip olur (Aslan-Akman, 2014: 226).

Sharma’ya göre (2005: 129-130), başkanlık sisteminde başkan, bir parti yerine ulusun başkanı olarak kabul edildiğı için, parti menfaatlerini esas alarak sorunları ele almak

yerine, ülkenin genelini göz önünde bulundurarak sorunları ele alır. Bu durum da, başbakanın kendini belirli bir partiyle özdeş tuttuğu parlamenter sistemlere nispetle daha fazla avantaj sağlar (Hekimoğlu, 2009: 38).

Literatürde, başkanların başbakanlardan daha güçlü olduğuna, iktidarın daha yoğun şekilde başkanlarda toplandığına ve başkanlık sisteminde kişiselleşme ile otoritarizme yönelme ihtimaline vurgu yapılmaktadır. Oysa durum bunun tersidir; bir başkan sadece yürütme erkini elinde bulundurduğundan, parlamenter sistemdeki bir başbakan kadar güçlü değildir (Erdoğan, 1996: 8 ; Lipset, 1995: 170).

Başkanlık sisteminin sadece ABD’de iyi işlediği yönündeki iddialara* karşılık Erdoğan, Kosta Rika’da 1949’dan, Venezuela’da 1958’den, Kolombiya’da 1974’ten, Peru’da 1979’dan ve Filipinler’de 1986’dan beri başkanlık sisteminin kesintisiz bir şekilde uygulandığına (Sartori, 1997: 124) değinerek, bu örneklerin başkanlık sisteminin Amerika’dan başka başarılı örneklerinin olmadığı iddiasını çürüttüğünü ifade etmektedir (2007: 19).

Mainwaring ve shugart (1997: 36-38) başkanlık sistemine yönelik, kazananın her şeyi aldığı bir sistem olduğu iddiasının aksini iddia etmektedirler. Onlara göre, başkanlık sisteminde bulunan kontrol ve dengeler mekanizması, kazananın her şeyi almasını önlemektedir. Bir parti ya da partiler koalisyonu başkanlığı elde edemese de kongrede oyların önemli bir kısmını elde ederek başkanları az-çok sınırlayacak ve dengeleyecek gücü elde edebilirler. Böyle bir durumda eğer “başkanlar doğrudan yasa ve siyasa yapmaktan ziyade” veto etme gücüne sahiplerse, kongrede önemli bir oy oranını elde eden bir muhalefet, yasama sürecinin önemli bir aktörü olabilir (aktaran Aslan-Akman, 2014: 228).

Çift meşruiyetin neden olduğu askeri müdahaleler sıklıkla vurgulanmaktadır; Oysa çift meşruiyetten kaynaklı kilitlenme durumunda, özellikle iş adamları ya da muhtelif grupların liderleri konumundaki kimseler tarafından darbelerin teşvik edildiğine yönelik bazı örnekler olsa da, bu örnekler, doğrudan doğruya başkanlık sisteminin doğasıyla alakalı olmayıp özellikle söz konusu ülkelerin sosyolojik kurum ile kültürel unsurları ve

* Örneğin Linz, “...uzun bir anayasal süreklilik tarihi olan tek başkanlık demokrasisi, ABD’dir” demektedir (Linz, 1995a: 143).

tarihsel geçmişiyle alakalıdır. Ayrıca ift meşruiyet olgusu, başkanlık sistemine has bir sorun olmayıp çift meclisli parlamenter sistemlerde “farklı siyasal çoğunluğa sahip meclisin iki kanadı arasındaki çatışmalar da” benzer bir soruna yol açabilir (Miş, Aslan, Ayvaz ve Duran, 2016: 23).

Eleştiriye yol açan sistemin bir özelliği de siyaset dışından kimselerin, siyaset yarışına katılabilmesidir. Başkanlık sistemi için olumsuz bir özellik olarak gündeme getirilen; fakat “bugün demokratik sistemini işleten başkanlık rejimleri için sorun olmayan” “siyaset yarışının dışardan katılanlara açık olması” durumuna yönelik eleştiriler yersizdir. Bu eleştiriler esasında, siyaset kurumunun ciddi güven kaybına uğradığı zamanlarda, her hangi bir partiyle, belki oy vermek dışında hiçbir ilişkisi bulunmayan deneyimsiz bir adayın seçimlere katılıp kazanması durumundan kaynaklanmaktadır. Ancak siyasal partilerin iyice benimsendiği ve yerleşikleşmiş hale geldiği ülkelerde, siyaset dışından sahneye inen birinin başkan olması pek mümkün değildir. Ayrıca, ülkelerin parti geleneğine bağlı olmak üzere parlamenter sistemlerde de dışardan gelenlerin başbakan olma ihtimali mevcuttur (Miş, Aslan, Ayvaz ve Duran, 2016: 24-25).

Linz’in başkanlık sistemine yönelik olumsuz görüşlerine atıfta bulunarak* Horowitz, Linz’in iddialarının sürdürmenin mümkün olmadığını, bu iddiaların taraflı, objektiflikten uzak karşılaştırmalı bir deneyimle temellendirildiğini, “mekanik hatta karikatürleştirilmiş bir başkanlık görüşüne” dayandığını; söz konusu iddiaların, zorunlu olarak en iyi sistem olmayan “zel bir başkan seçme sistemini” kabul ettiğini söyleyerek ekler: Linz, bölünmüş ve kutuplaşmış bir toplumda seçilmiş bir başkanın, örneğin birleştirme gibi avantajlarını görmezden gelerek, “arzuya değer amaçlarını yenilgiye uğratmaktadırlar” (Horowitz, 1995: 162).**

Son olarak Schmitt’in başkanlık ve parlamenter sistemlerinin temsil boyutuna yönelik görüşüne yer verilebilir: “Eğer pratik ve teknik sebeplerle halk yerine temsilcileri karar verebiliyorsa, aynı halk adına tek bir temsilci de karar verebilir...” (2017: 52).

* Bu görüşler, bu çalışmanın muhtelif yerlerinde de yer verilen Linz’in “Başkanlık Sisteminin Tehlikeleri” başlıklı çalışmasındaki görüşleridir.

** Linz, Horowitz’in “karikatrleştirme” suçlamasına pek itiraz etmese de, mezkur çalışmasına “mekanik” sıfatının izafe edilmesine kesin bir dille karşı çıkmaktadır (Linz, 1995b: 179).

2.1.1. Türkiye’de Başkanlık Sisteminin Uygulanmasına Yönelik Olumlu Görüşler

Türkiye’de parlamenter sistemin düzgün bir şekilde işlediği/işleyeceği kabulüyle , başkanlık sisteminin muhtemel sorunlarını gündeme getirmek ve sanki bu sorunların sadece başkanlık sisteminde görülebileceğini iddia etmek büyük bir yanılgıdır. Parlamenter sistemde, çabalara rağmen pek temin edilemeyen istikrarlı hükümet, başkanlık sisteminde doğal bir durumdur (Tekin, 2015:157).

Ülkemizde en önemli sorunlardan biri olan çift başlılık, devletle beraber hükümeti de temsil eden bir başkana sahip başkanlık sistemiyle giderilip hem krizler azaltılabilir hem de bunalımlar engellenebilir (Yanık, 1997: 112).

Başkanın doğrudan halk tarafından seçilmesiyle ortaya çıkan geniş bir halk desteğini arkasına almış bir yönetimle, dışarıdan yapılması muhtemel demokrasi dışı müdahalelerin engellenmesi mümkün olabilecektir. Bu durum Türkiye’ye, “vesayetçi demokrasi”den kurtulup çoğulcu bir demokrasinin hüküm sürdüğü bir ülke haline gelmesi konusunda katkı yapacaktır (Hekimoğlu, 2009: 53).

Türkiye’de uygulanacak başkanlık sisteminin Latin Amerika’dakine benzer şekilde bir diktatörlüğü doğuracağını söylemek güçtür; çünkü diktatörlüğe kayma sadece hükümet sistemlerine bağlı bir olgu değildir. Ayrıca doğrudan halkoyundan çıkmış güçlü bir başkan, demokrasi önündeki engelleri bertaraf edebilir (Arslan, N. T., 2013: 12).

Türkiye’de uygulanacak başkanlık sisteminin diktatörlüğe dönüşeceğini ileri sürmek tutarsızlık olur; çünkü diktatörlük için ortam hazırlayan başka olay ve olgular da vardır. Mussolini ve Hitler başkanlık sistemlerinden dolayı iktidar olmadılar (Arslan, N. T., 2013: 12).

Güney Amerika ve Afrika devletlerindeki bozulmuş başkanlık örneklerini gösterip Türkiye’de de bu sistemin diktatörlüğe dönüşeceğini söylemek suretiyle Türkiye’yi uzun yıllar sömürge altında kalmış bu ülkelerle karşılaştırmak, Türkiye gibi bir devleti küçük düşürmek demektir. Türkiye’de darbe yapan ordunun dahi, darbe yaptıktan ve kendince devlete bir çekidüzen verip demokrasiyi rayına oturtuktan sonra kışlasına dönmesi, demokrasiye olan yatkınlık ve yakınlığımız bakımından artı bir değer olarak değerlendirilebilir (Kuzu, 2017: 113).

Başkanlık sisteminde Tiranlık tehlikesi yoktur ve bu sistemle ülkeye despotizm gelmez. Aksine, Türkiye farklı toplumsal kategorilerden müteşekkil, homojen olmayan bir sosyo-kültürel yapıya sahip olduğundan, kendisine en uygun olan sistem başkanlıktır. Örneğin, ABD’de farklı ırklar vardır, fakat tek kişi başkan olarak seçilince etnik ve bölgesel nitelikler geçersiz hale gelmekte ve toplumda birlik hali oluşmaktadır. Oysa parlamenter sistemde mezhep, etnik köken gibi unsurlar koalisyonlara, bu da statükoculuğa sebep olmaktadır. Kısacası, “imparatorluk bakiyesi bir toplum” olarak Türkiye’yi, başkanlık sistemi bir arada tutabilir (Fendoğlu, 2012: 52-48-49).

Diktatörlüklerde yetkilerin neredeyse tamamı tek kişide toplanmasına karşın, başkanlık sisteminde yetkiler muhtelif organlar arasında dağıtılmaktadır. Mevcut haliyle Türkiye’de hem parlamento hem de bakanlar kurulu başbakanın kontrolündedir. Başkanlık sistemine geçilmesi durumunda başkanın yasama üzerindeki etkisi kısmen de olsa azalacaktır (Arslan, N. T., 2013: 12; Derdiman, 2013: 252).

Çınar ve Göksel’in (2012: Değerlendirme Notu) yapmış olduğu bir çalışmada, hak ve özgürlükler düzeyinin belirlenmesi amacıyla belirlenen endekste Türkiye %66,67 gibi kötü sayılmayan bir puan alsa da, güç yoğunlaşmasının önüne geçmek için, Kuvvetleri sert biçimde birbirinden ayırmak, yetki sınırlarını net bir şekilde belirlemek gerekir (Saklı, 2013: 733).

Başkanlık sisteminin Türkiye’de uygulanmasının olumlu bir sonucu da, siyasilerin bürokratlar karşısında üstünlük kurabilmesini sağlamasıdır. Şöyle ki; başkanlık sisteminde bir başkan seçmenlerin yarısından fazla oy almak zorunda olduğu için meşruiyeti yüksektir. Meşruiyeti yüksek olunca, bir başkana gerek askeri gerekse de diğer devlet kurumlarındaki üst düzey bürokratların demokrasi dışı yollarla müdahale etmesi zorlaşacağı gibi, normal demokratik sistemlerde olduğu gibi bürokrasi, güçlü meşruiyetle elde edilen sağlam otorite sebebiyle seçilmişlere daha kolay hatta belki gönüllü olarak tabi olabilecektir. Bilindiği gibi Türkiye’de bürokrasinin siyasete müdahalesi genellikle, halkın çoğunluğundan oy alamadığından zayıf meşruiyete sahip, dolayısıyla da güçsüz durumda bulunan hükümetler ve belirli bir çoğunluğun oluşmadığı bölünmüş yapıli parlamentolar döneminde görülmüştür. Oysaki bu sistemde, sistemin doğası gereği güçlü meşruiyete sahip istikrarlı hükümetlerin kurulması olağan bir durumdur (Döner, 2013: 179).

Özal “vesayet altında bir parlamenter rejimle” gerekli reformların yapılamayacağını bilincinde olarak başkanlık rejimini, hem vesayet altındaki bir sistemi yok etmek hem de siyasi programını bürokrasi engeline takılmadan hızla hayata geçirebilmek için savundu. Eğer ki Türkiye o zaman başkanlık sistemine geçmiş olsaydı, 28 şubat gibi demokrasiyle bağdaşmayan bir dönemi de olan 90’lı yıllar karanlığına düşmeyebilirdi (Fedayi, 2013: 685).

Mevcut yapısını dikkate alarak Türkiye, ABD’deki başkanlık sistemini uygulayabilir. Türkiye; “liberal, demokratik, katılımcı, laik, sosyal, hukuk devleti” ilkeleriyle mücehhez bir başkanlık sistemini uygulamalıdır (Arslan, R., 2013a: 593-594).

2.2. Başkanlık Sistemine Yönelik Olumsuz Görüşler

Türkçe literatüre bakıldığında, başkanlık sistemi için yapılan olumsuz eleştirilerin çoğunluğu ya Linz’e atıfla yapıldığı ya da Linz’in görüşlerine paralel iddialar olarak ileri sürüldüğü görülecektir ki en sık değinilen bu olumsuzluklar da; “katılık, çift meşruiyet sorunu, kazananın her şeyi aldığı/kazandığı toplam-sıfır oyunu ve kişiselleşme”dir. Bu başlık altında öncelikle bu dört sorunla ilgili iddialar aktarıldıktan sonra diğer bazı sorunlar aktarılıyor.

Linz’e göre, başkanlık sisteminin temel özelliği katılığıdır. Başkanı bir kere seçtikten sonra, nitelik bakımından nasıl olursa olsun onunla birlikte yaşamak zorundasınız (1993: 119). Görevi sonunda ise başkanın yeniden seçilememesinden dolayı, seçmenler başkanın performansına yönelik bir yargı belirtmezler. Bir bakıma seçmenler başkanın partisi hakkında bir yargıda bulunabilir; fakat başkanın icraatları kötüyse partisi başkanla arasına bir mesafe koyarak bunu kamuoyuna doyurabileceğinden bu da güçtür (Linz,1993:122-123). Aynı durumun bir diğer boyutu da, Amerikan ülkelerinin çoğunda olduğu gibi, yeteneksiz ve halkın desteğini kaybetmiş olsa dahi bir başkanın görev süresinin sonuna kadar yönetme erkinin başında kalması kadar, yetenekli ve yönetme kudretini haiz bir başkanın yeniden seçilememesidir (Uluşahin, 1999: 95-96).

Ayrıca, yeniden seçilmenin mümkün olmadığı Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi başkan politikalarını sınırlı süre içinde uygulamaya çalıştığından, psikolojik bir baskı altına girer ve aceleyle, düşünülmeden yapılan niteliksiz/verimsiz icraatlara yönelebilir

ki bu durum “topal ördek” deyiimiyle ifade edilmektedir (Özbudun, 1993: 143; Yazıcı, 2005: 131).

Bu sistemin, ileri sürülen önemli ikinci sorunu ise çift meşruiyet sorunudur. Linz, tüm başkanlık sistemlerinin çift demokratik meşruluğa dayandığını, yasama ve yürütmeden gerçekte hangisinin halk iradesini yansıttığıyla (ya da hangisinin daha çok yansıttığıyla) ilgili çatışmaları giderecek hiçbir “demokratik ilkenin” de mevcut olmadığını iddia etmektedir (1995a: 154). Anayasa mahkemelerinin bir takım mekanizmaları sadece bazen çözüme dair rol oynayabilir. “Başkanla yasama organı arasındaki uyuşmazlık potansiyeli” bu sistemin özgüllüklerindendir ve Latin Amerika ülkelerinde başkanla yasama organı arasındaki çatışmalar/uyuşmazlıklar, ordunun, sorunlu bir hal almış demokratik sürece müdahalesiyle giderilmiştir (Linz, 1993: 119).

Bu sistemde, her ikisi de doğrudan halk tarafından seçildiğinden yasama ve yürütmeden hangisinin gerçekte demokratik meşruluğa sahip olduğunu belirleyecek ya da bir diğer ifadeyle, hangisinin daha yüksek bir meşruluğa sahip olduğunu gösterebilecek “ilkeli bir yöntem” yokluğunda başkan, rakiplerini itibarsızlaştırmak adına “ideolojik formülasyonlara” girişebilir, bu da süregelen, doğal ve hatta olması gereken rekabetin, patlama potansiyelini haiz “sosyal ve siyasal çatışma niteliğine” bürünmesine yol açabilir (Linz, 1995a: 155).

Çift meşruiyet sorunu, hem yasamanın hem de yürütmenin halkoyundan çıkması sebebiyle, başkanla kongrenin farklı siyasi eğilimlere sahip olması durumunda ortaya çıkabilecek bir sorundur. Bu iki erkin organik olarak birbirinden ayrılmış olması nedeniyle birbirinin varlığına son da veremediklerinden, sistemin tıkanması da söz konusu olacaktır (Linz, 1995a: 145). Ve disiplinsiz partilerin yer aldığı bir başkanlık sisteminde iktidarın bölünmemiş olması da çift meşruiyet sorununu tek başına giderememekte. Kuvvetler ayrılığı, devletin iki erkini keskin bir şekilde birbirinden ayırarak bu iki güç arasında bir “uygunsuzluğa” sebep olmakla beraber, başkan ve kongre üyeleri arasında uzlaşmaya vesile olabilecek etkenleri de yok ederek sistemin işlerliğine de ket vurmaktadır (Uluşahin, 1999: 124).

ABD sisteminde çift meşruiyetin yarattığı kilitlenmenin rejim krizine dönüşmemesi, ABD yönetiminin kendi özgüllüğünden kaynaklanmaktadır. Bu sistemde işleyen bir fren ve dengeler sisteminin varlığı, Amerikan ulusal çıkarlarının genellikle farklılıkların

kutuplaşmaya dönüşmesini önleyen bütünleştirici rolü ve tümüyle Amerikan yönetimine özgü lobi şirketlerinin mevcudiyeti, bu iki organın kilitlenmesini engelleyen önemli faktörlerdir (Yazıcı, 2005: 134-135) ki her toplumun birbirinden az ya da çok farklı olduğu gerçeği hesaba katıldığında, ABD'nin sistemi işler kılan bu özelliklerine benzer özelliklere sahip olmayan toplumlarda bu sistemin başarılı olma şansının pek düşük olduğu diğer başkanlık sistemlerine de bakılarak söylenebilir. Nitekim Sartori'ye göre ABD istisnası ayrı tutulsa, bütün başkanlık sistemleri dayanaksız olmuştur (1997:117).

Burada vurgulanacak üçüncü ana sorun ise, kazananın her şeyi aldığı, dolayısıyla kaybedenin ise her şeyi kaybettiği şeklinde ileri sürülen sorundur. Linz'e göre başkanlık sistemi, tek bir kişinin kazandığı, diğerlerinin kaybettiği bir toplam-sıfır oyunudur. "Başkanlık sisteminde ya hep ya hiç" söz konusu olduğundan, başkanlık seçimini kaybeden aday genellikle siyasette saf dışı kalmaktadır. Tarafların bu oyunun farkında olması da, daha fazla kutuplaşmış bir siyasi sürece yol açar. Muhalefet ve özellikle küçük partiler için umut olmadığından ve sistem ile seçim süreci meşruluğuna yönelik yeterli bir güven de yoksa, parlamenter sistemdekinden çok daha güçlü bir dürtüyle başkanlık sisteminde demokrasi dışı yollara başvurma söz konusu olur (Linz,1993: 127-121).

Kazananın her şeyi kazandığı bu sistemde kazananlarla beraber kaybedenler de belirlenmiş durumdadır. Yeni şartlara uyarlanma konusunda hiçbir umut yoktur. Toplam-sıfır oyunu başkanlık seçimlerinin önemini artırır ve kaçınılmaz olarak "beraberindeki gerilim ve kutuplaşmayı azdırır" (Linz, 1995a: 148).

Başkanlık sisteminde siyaset sürecinin toplam-sıfır oyununa göre işlemesi, sürenin sabit olması, yeniden seçilememe gibi özelliklerin mevcudiyeti başkan adaylarını gerçekçi olmayan vaatlerde bulunmaya sevk edebilir; iyice yerleşikleşmiş tutarlı ve uygulanabilir parti siyasaları yerine, kitlelerin duygularını okşayan, örneğin, gerçekte kitlelerin pek yararına olmayan ideolojik vaatlerde bulunulabilir. Kazandıktan sonra, uzun süreçler gerektiren ve fakat tutarlı ve gereğince faydalı politikalardan ziyade, adeta günü kurtarmaya yönelik ve genelin menfaati yerine şahsi tercihlerin belirlediği siyasalar uygulanabilir ki bunlar da literatürde sıklıkla vurgulanan kişiselciliğe sevk etmektedir (Yazıcı, 2002: 77).

Literatürdeki, genel olarak siyasi olumsuzlukların hükümet sistemlerinden ziyade siyasal kültürden kaynaklandığına dair baskın bir görüşe karşın Linz, Latin Amerika’da “popülizm ve siyasetin kişiselleşmesi” salt kültürel bir özellik değil, kurumların sonucudur der; başkanlık sistemi bu tür liderliğe yol açar (1993: 123-124).

Ayrıca, başkanlık sistemi iktidarın kişiselleşmesine yol açarken, onun hukuki mekanizmaları da mevcut başkanın süresi dolmadan, örneğin impeachment gibi bir durumdan dolayı halefini başkan yapması, olağan seçim şartlarında asla başkan olamayacak bir kişiyi görev başına geçirmesi, başkanlık sisteminin çelişkilerindendir (Linz, 1995a: 146).

Başkanlık sisteminde seçmenler tarafından sorumlu tutulacak kişinin belli olduğu iddiası yapıntıdır; otorite başkan ve kongre arasında bölündüğünden, başkan vadettiklerini yerine getirememesinin gerekçesi olarak kongrede çoğunluğa sahip olmayışını gösterebilir. Oysa başbakan olmasa da başbakanın partisine sorumluluk yüklenebileceğinden parlamenter sistemde böyle bir oyun imkansızdır (Linz, 1993: 122).

Sanılanın aksine başkanlık sisteminin hesap sorulabilirlik düzeyini düşürdüğünü söyleyen Uluşahin, hayati bir noktaya işaret etmektedir: Bir partiler demokrasisinde sorumluluğun bir kişi tarafından üstlenmesiyle bir parti tarafından üstlenmesi aynı önem ve değerde değildir; kişilerin geçici olmasına karşın, partilerle temsil ettikleri görüşler kalıcıdır. Bir daha seçmeme yaptırımının uygulanmasıyla bir partide meydana getireceği etkiyle, başkanda getireceği etki aynı değildir. Kaldı ki bir daha seçilemeyecek bir başkandan hesap sormanın her hangi bir yolu da yoktur (Uluşahin, 1999: 154-155).

Başkanlık sisteminde kimin yöneteceği bilinebildiği halde parlamenter sistemde bu konudaki bilinebilirliğin mümkün olmadığı iddiası doğru değildir, hatta durum bunu tersidir; parlamenter sistemde kabine üyelerini tahmin etmek kısmen de olsa mümkündür; fakat başkanlık sisteminde bu -örneğin Clinton yönetiminde dış işleri bakanlığı görevini kimin üstleneceğini tahmin etmek- mümkün değildir (Linz, 1993: 121-122).

Başkanlık sisteminde bir aday, tarafından desteklendiği bir partiye ihtiyaç duymaz. Örneğin halkça sevilen askeri bir lider ya da bir kanaat önderi pekala aday olabilir ve burada, medyanın tutum belirlemede çok etkili olduğu çağımızda önemi daha da artan

“demagojik ve duygusal” söylemler ile milliyetçiliğin oynayabileceği rol büyüktür. Bütün bunlardan dolayı partiler zayıflar; başkanlık sistemi güçlü ve sorumlu partilere hayat veren, onları teşvik eden bir sistem değildir. Herhangi bir kimsenin diğer politikacıların desteğine ihtiyaç duymadan, dışardan siyaset sahnesine aniden girebilmesi durumu için Linz, “meteor” benzetmesi yapmaktadır. (Linz,1993: 128-129).

Başkanlık sistemine sadece yürütmenin güçlü ve etkin olduğundan dolayı hayran olanlar, ABD modelinde yasama ve yargının da, birer denge unsuru olarak, güçlü olduğunu görmezden geliyorlar (Tosun ve Tosun, 1999: 128). Ayrıca, ABD’nin kurucu babalarının da ön görüldüğü gibi başkanlık sistemi esasında yürütme erkini zayıflatan bir sistemdir. Çoğunluk partisinden olan ya da koalisyonun desteğine sahip bir başbakanın gücü, bir çoğunluk tarafından desteklenmeyen bir başkandan çok daha fazladır (Linz,1993: 120).

Başkanın tüm halkı temsil ettiği, adeta halkın iradesinin onun üzerinden tecelli ettiği gibi iddialar gerçeklerle bağdaşmamaktadır; çünkü mutlak çoğunlukla seçilebilen çok az başkan vardır ve çok partili sistemlerde bir başkan nispi çoğunlukla seçilmektedir. (Linz,1993: 121). Her hangi bir aday %51 oy alamadığında, önce bu adaylar ikiye indiriliyor, daha sonra seçmenler, bu iki adaydan birini seçmek zorunda bırakılıyor (Kamalak, 2009: 237). Bu haliyle de ya da ilk turda %51 oy alsa da bir başkan halkın tümünü temsil etmez. Halkın seçtiği bir devlet başkanı, halkın sadece bir kısmının seçtiği bir kişidir. Söz gelimi, başkanlık seçiminde yarışan iki adaydan biri 51 milyon oyun 26 milyonluk kısmını alarak başkan seçilebilir. Başka bir ifadeyle 25 milyon kişinin oyunu almadan başkan seçilebilir. Bu sebeple halk tarafından seçildiği için başkanlık ya da yarı-başkanlık sisteminde yönetim erki, parlamenter sistemde hükümetler parlamento içinden çıktığı için parlamenter sistemdeki yönetim erkinden daha meşrudur denilemez (Onar, 2005: 92-88).

Başkanlık sisteminde başkanın belirleyici olacağı, “uyumsuzluk ve tutarsızlık” kaynaklarının ortadan kalkacağı ve kararların ivedilikle alınabileceği iddialarına değinerek Turan, oysaki bu teorik bilgileri bir yana bırakıp bu sistemin prototipi ve en başarılı örneği olan ABD’ye baktığımızda durumun hiçte böyle olmadığı görüleceğini söylemektedir. Şöyle ki; Genellikle başkan kongreyle uyumlu çalışmak zorunda olduğundan, süreçler ağır işlemekte, başkanın önerileri, kongreye kabul ettirilmek

adına, ilk tutarlılığından ciddi manada uzaklaşacak şekilde müdahaleye uğramaktadır. Yani Amerikan sistemi sanıldığı gibi her zaman hızlı ve tutarlı politika üretilip uygulandığı bir model değildir. Verilen kararlar, çıkar farklılıkları olan her gruba bir şeyler verme/her grubu da memnun etme çabasıyla oluşturulan “karmaşık bir pakettir” (2005: 122).

Turan’nın iddiasının aksine Bezci; başkanlık sisteminde yürütmenin monolitik yapısı, kriz dönemlerinde hızlı karar alıp uygulama gibi faydaları sağlar demek ve fakat bu yapısı başkanlık sistemini, demokratik kültürün iyice içselleştirilmediği toplumlarda despotik ve otoriter yönetimlere sevk edebileceğini de ekler (Bezci, 2005: 90).

Amerikan başkanlık sisteminin işlemlerini sağlayan bazı faktörler, siyasi ideolojilerin geniş çaplı ilgi uyandıramamasının yanı sıra Amerikan toplumunun pragmatizmi önemseyen, sorunların çözümüne inanan, sorunların çözümü için herkesin bazı tavizleri vermesi gerektiğini düşünen, uzlaşmayı çok yüksek bir değer olarak benimseyen ve çok güçlü bir sivil toplum geleneğini içinde barındıran bir toplum olmasıdır. Böyle bir anlayışın hakim olmadığı toplumlarda başkanlık sisteminin başarılı olma şansı pek yoktur denilebilir. Nitekim başarısız başkanlık deneyimi olan ülkelere bakıldığında, bu faktörlerin mahrumiyeti hemen görülebilmektedir (Turan, 2005: 117-118).

Zaten uzlaşma kültürünün olmadığı toplumlarda işlemeyen bu sistem, az çok uzlaşma kültürünün olduğu toplumlarda işleme şansını elde etse de, kontrol ve dengeler mekanizması iyi işletilmediği takdirde, karşılıklı bir varoluşsal zorunluluk durumu söz konusu olmadığı için diyalog, pazarlık, uzlaşma gibi mekanizmaları dışlayabilmekte ve sistemin başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açmaktadır (Özer, 1998: 101-102).

Ayrıca parlamenter sistemin aksine başkanlık sistemlerinde, arabulucu sembolik bir güç olarak siyasi sürece müdahil olabilecek bir gücün, örneğin hükümdar ya da cumhurbaşkanının olmaması, sistemi hem esneklikten hem de yürütme erkini sınırlandırabilecek bir araçtan mahrum bırakmaktadır (Linz, 1995a: 153).

ABD’nin anayasasını hazırlayan kurucu heyet aynı zamanda, adaleti kurmak ve sürdürülebilir bir özgürlüğü temin etmek gayesi içindeydiler; bir kral istenmediği gibi, çok güçlü merkezi bir hükümet de istenmiyordu (Turgut, 1998: 19). ABD Anayasası, iktidarın kötüye kullanılmasını engellemek için, iktidarın iktidar tarafından

durdurulması gerektiği düşüncesine dayanıyor. Buna rağmen devlet yönetimini daha iyi olacağı gerekçesiyle tek kişiye emanet etmiş ve gücün yürütme erkinin tek şahsında temerküz etmesini sağlamıştır ki bu, temelinde kontrol ve dengeler sistemi olan Amerikan anayasasının “bir iç çelişkisi” olarak ifade edilebilir (Uluşahin, 1999: 105).

Literatürdeki, başkanlık sistemi kurulurken örnek alınabilecek bir parlamenter modelden mahrum olunduğu ve bu sistemin temel esaslarının temel hak ve hürriyetleri korumak amacıyla belirlenmiş olduğu yönündeki açıklamaların aksine Evcimen; Kelly (1963), Pritchett (1959), Weissberg (1980) ve Schmitt’e (1985) atıf yaparak şu iddiaları ortaya atmaktadır: Sanılanın aksine kurucuların amacı, onlarla savaştıkları İngiliz yönetimini taklit etmek ve 3. George’u, “geleneksel monarşinin bulunmadığı” Amerikan yönetimini “seçimle gelen bir kral” ile ikame etmek değildi. Konfederasyon dönemindeki siyasi gelişmeler parlamenter bir model yönündeydi ve birçok konfedere devletlerde başkanlar meclisleri tarafında seçiyordu. Yani, Amerikalılar bu tarihlerde parlamenter rejime aşınaydılar. Bu nedenle ayrıca, İngiliz yönetimiyle olan benzerliği, naif bir taklit ya da İngiliz modelindeki değişikliklerin bilinmemesiyle/cehaletle açıklanamaz. Kapitalist gelişme için sorun teşkil eden keyfi yönetime nefret ve kızgınlığın duyulduğu ABD sisteminde, kontrol ve dengeler mekanizmasını içerecek şekilde güçler ayrılığının benimsenmesiyle hedeflenen gaye, statükoyu korumak ve halkı pasifleştirerek dönüşmekte olan kapitalizmin gelişimine hizmet etmektir (1992: 330-331).

2.2.1. Türkiye’de Başkanlık Sisteminin Uygulamasına Yönelik Olumsuz Görüşler

Mevcut siyasal parti yapısı içinde, gündeme getirilen “Türkiye başkanlık sistemi” ile güçler ayrılığı ilkesi gerçek anlamda işletilebilir mi? Diktatörlüğe kaymadan, sadece seçildiği siyasi partiyi değil, tüm halkın temsilcisi olabilecek bir başkanlık modeli uygulanabilir mi? Türkiye’de başkanlık sistemine methiye düzenlerin, başkanlık sistemine içkin muhtelif potansiyel sorunlara karşı başkanı/yürütme erkini frenleyip dengede tutacak mekanizmalara da dikkat çektiğini söylemek pek mümkün değildir. Ak Parti modeli, başkanlık makamının sahip olduğu gücü dengeleyecek, güçler ayrılığı ilkesini tahkim edecek mekanizmaları içermiyorsa, bu modelin halk tarafından seçilme bakımından nispeten daha demokratik ve fakat “çoğunluk diktasına” dönüşme ihtimalinin daha yüksek olduğu pekala iddia edilebilir (Kamalak, 2014a: 32-29).

Başkanlık sistemi için hayati önemde olan alt yapı unsurları düzenlenmeden bu sistemin benimsenmesi halinde, toplumun bizzat kendisini ilgilendiren icraatlarda karar alma süreçlerine katılamamak suretiyle bu yönde bir olgunlaşma gecikmesi yaşaması kuvvetle muhtemeldir. Böyle bir siyasal süreç otoriter; fakat “koruyucu ve sorun çözen önder arayışını karşılayarak” başkanı kontrolsüz ve sorumsuz bir konuma itebilir. Başkanlık sisteminde istikrarı temin eden unsurlar; gerçek bir kuvvetler ayrılığı mekanizmasının olması, yürütme erkinin merkez ile bölgesel yönetimler arasında paylaşılması ve yasamanın çift meclisli olmasıdır. Dünyadaki bütün başkanlık sistemlerinin idari düzenleri ya federalizm şeklinde düzenlenmiştir ya da üniter yapı içinde kendi kendini yöneten bölgesel yönetimlere ayrılmıştır. İkincisine örnek olarak, İspanya ve İtalya’da merkezi hükümetin/devletin yasama ve yürütme yetkilerini, bölgeler lehine kısıtlaması verilebilir. Türkiye’de zaten çok güçlü bir merkeziyetçi yapı varken birde başkanlık sistemine geçilirse, güçler birliği iyice kökleşir ve yürütmenin denetimi çok güçleşebilir. Yasal ve ılımlı yollardan karşılanamayan denetim ihtiyacı, sert tepkilere yol açarak sistemi istikrarsızlığa sürükleyebilir (Ergil, 2015: 37-38-33-31).

Türkiye’de parti yapısı ile seçim ve aday belirleme sistemi değiştirilmeden başkanlık sistemine geçilmesi durumunda, başkanlık sisteminin karakteristiği olan yasama-yürütme ayrılığının gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Türkiye’nin cari parti yapısında, seçilen başkanın aynı zamanda çoğunluk partisinin lideri olması kaçınılmazdır. Bilindiği gibi Türkiye’de liderler, “millet vekili” adaylarını belirlemeden, “millet vekillerine” yaptırım uygulamaya kadar birçok şeyi yapmada etkilidir. Türkiye gibi parti disiplinin güçlü olduğu ülkelerde, parti üyelerinin/vekillerin, güçlü liderler üzerindeki zaten az olan etkileri, başkanlık sisteminde hepten azalacaktır. Bu durumda, başkanın güçlü, disiplinli ve merkeziyetçi parti örgütü aracılığıyla partisinin yasama kanadını da yönetmesi pek kolay olacaktır. Sonuç olarak yasama ve yürütmenin fiili olarak birleşmesi; yasamanın, yürütmenin kararlarını derhal onaylamaya amade bir kuruma dönüşmesi kuvvetle muhtemeldir (Kamalak, 2009: 238-234-236; Erdoğan, 2013: 545).

Türkiye başkanlık sistemine henüz hazır değildir. Her yönetim modelinin özgül “bir felsefi altyapısı” ve kendi içinde uyumu/bütünlüğü temin eden temel özellikleri vardır. Yaşanılan anlık sorunların çözümü için, sistemin temel özelliklerini değiştirmek/tahrip

etmek muhtelif siyasi sorunlara neden olabilir. Türkiye’de uygulanmakta olan parlamenter sistemde hem ihtiyaçlara uygun olacak şekilde düzeltmeler yapmak hem de sistemin temel unsurlarını aslına irca etmek yerinde bir eylem olacaktır. Yoksa bunun yerine yeni yönetim arayışları içine girmek ve bu yönde çalışmalara girişmek, şimdiye kadarki yönetim tecrübesini beyhude bir çabaya dönüştürecektir (Tunç, 2013: 283).

Türkiye’nin başkanlık sistemine geçmesi gerektiğini dillendirenler bazen, bu sistemin Türkiye’nin sosyo-kültürel yapısına daha uygun olduğu argümanını dillendirmektedirler. Şayet bu argümanla kastedilen, “Türkiye’nin 600 yıllık monarşi” geçmiş ve bir tür fiili başkanlık sistemi sayılabilecek “tek-parti deneyimi ise”, özellikle bundan dolayı başkanlık sistemi reddedilmeli. Türkiye’deki partilerin önemli derecede kişisel/karizmatik liderliğe dayandığı ve bunun genellikle hükümete de yansıdığı gerçeği göz önüne alındığında, bu olumsuz eğilimleri pekiştirecek yapılanmaya değil, aksine bu eğilimleri törpüleyecek bir siyasal yapılanmaya gidilmeli. (Özbudun, 2005: 111).

Liderlerin “kurallar ve kurumlardan” daha çok önem arz ettiği, demokratik normların pek içselleşmediği ve sivil toplumun kurumsallaşmadığı Türkiye’de, halk oylamasıyla seçilmiş bir başkan kendini çok üstün görecektir. Asker ya da sivil, liderlerin genellikle “kurtarıcılar” olarak kabul edildiği bir ülkede seçilen başkanın kendini olması gerekenden çok daha fazla önemseyip her şeyin merkezine yerleştirebilir. Bu sebeple arkasındaki desteği “demokratik meşruluk yönünde kullanmak yerine” kendini bütün beklentilerin odağı olarak görebilir ki bu durumda başkanın tanrısal bir varlık olduğu zehabına kapılması da kuvvetle muhtemeldir. Aynı zamanda muhalefetin, eleştirileriyle iktidarı doğru olana sevk ederek yararlı bir görevi ifa eden bir olgu olarak görülmediği, neredeyse bütünüyle olumsuzluk olarak görüldüğü ve hemen hemen sadece uyumculuğun kabul gördüğü bir ülkede başkan, ötekinin de varlığını dikkate almaksızın “iktidarını kendisi ve seçmenleri yararına kişiselleştirebilir” (Tosun ve Tosun, 1999: 123).

Türk siyasetini önemli ölçüde şekillendiren popülizme, başkanlık seçimleri sürecinde daha da çok başvurulacağı kuvvetle muhtemeldir. Uzlaşmacı değerlerin pek olmadığı ve seçimlerin siyasi rekabet alanı olmaktan ziyade, savaş meydanı olarak algılandığı bir

ülkede, “kazananın her şeyi aldığı seçimler”, kutuplaşma ve çatışmayı körükleyecektir (Tosun ve Tosun, 1999: 124).

Türkiye için başkanlık sisteminin elverişsiz olmasının çok önemli nedenlerinden bir kısmı, Türkiye’nin uzun yıllar boyunca mutlak yetkilerle donanmış tek kişi/padişah tarafından yönetilmesi, kültürümüzde siyasal iktidarın kendi kendini sınırlandırması gibi bir tutuma sahip olmaması ve hatta kendini pek de hukuka bağlı görmemesidir. Bu koşullar altında, hem başkan hem de parlamento genel oydan çıktığında ve başkan önemli yürütme yetkileriyle donatıldığında (ki durum böyledir), şu iki durumdan biri söz konusu olacaktır: Başkanlık ve parlamento tek parti eline geçtiğinde yönetilenlerin temel güvence, hak ve özgürlükleri tehlike altına girecektir; Başkanlık ile meclis çoğunluğunun farklı partilerin eline geçmesi halinde ise, siyasal uzlaşma kültürünün eksikliğinden dolayı sakıncalı sonuçlar zuhur edebilecektir (Turhan, 1995: 82; Soysal, 2014: 363).

Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme erklerinin birbirini feshetme gibi bir mekanizmanın olmamasından kaynaklı muhtemel tıkanıklıklar ABD’de disiplinsiz partiler, aşağı yukarı ideolojik türdeşlik, uzlaşmacı ve faydacı kültür sayesinde geçirilebilmekteyken, bu özellikleri içeren bir siyasal sisteme sahip olmayan Türkiye gibi bir ülkede başkanlık sisteminin tıkanmadan varlığını sürdürebilmesi pek mümkün değildir. Ve bu, başkanlık sistemiyle amaçlanan güçlü ve etkili bir yönetimin var edilemeyeceği anlamına gelmektedir (Hekimoğlu, 2009: 59-57).

Sistemin kilitlenmesi halinde, yürütmenin kendi iktidarını korumak adına elindeki güç aracılığıyla etkili olmaya çalışması, yürütmeyi otoriter eğilimlere yöneltme ihtimalinin yanında, 1980’den beri zaten “siyasallaşan kamu bürokrasisinin” liyakatsiz ve partizan niteliğini iyice kökleştirebilir (Tosun ve Tosun, 1999: 126).

“Denetim ve denge mekanizmalarının” gerektiği gibi işlemesi halinde, sert kuvvetler ayrılığı uzmanlaşmayı arttırabilir. Ancak mevcut koşullar içinde hızlı karar alma adına/bahanesiyle yürütme yasamayı politika süreçlerine dahil etmeden “iş bitiriciliğe” yönelebilir. “Aşırı haklılık kompleksi”ne kapılmış yöneticilerimiz, başkan olmaları halinde bölünmüş çoğunluklardan kaynaklı tıkanıklıkları gidermek için “ellerine geçen rant dağıtma mekanizmalarını parlamento üyelerinin kullanımına” peşkeş çekebilir (Tosun ve Tosun, 1999: 127).

Başkanlık sisteminin işleyişini mümkün kılan birçok özelliğe sahip Amerikan kültüründen farklı olarak Türkiye, oldukça çatışmacı bir kültüre sahiptir. “Osmanlı ve cumhuriyet dönemlerindeki uzlaşmazlıklarımızı”, uzlaşmacı bir yolla çözen bir geleneğimiz olmamıştır. Karşılıklı tavizlerle bir konsensüs temelinde müzakere yaparak sorunları çözüme kavuşturma çabaları “hainlik ve döneklik” olarak anlamlandırılıp aşağılanmış, bir fikri dogmalaştırarak mutlak surette bağlanmak yüceltilmiş, Sorunları çözme yolunun salt şiddet olabileceği zannedilmiştir (Hekimoğlu, 2013: 589).

2.3. Yarı-Başkanlık Sistemine Yönelik Olumlu Görüşler

Yarı-başkanlık lehindeki fikirler, genellikle, bunalımla dolu III. ve IV. Cumhuriyet dönemlerinden sonra uygulanan Fransız modeline atıf yapılarak ortaya atılmaktadır.

Bu sistemin prototipi olan Fransız yarı-başkanlık sisteminin iki olumlu özelliği şöyle sıralanabilir: 1) Anayasa cumhurbaşkanına çok önemli yetkiler verse de, cumhurbaşkanı halk tarafından ve görece yüksek bir oy oranıyla seçildiği için, bu sistemi daha demokratikleştirmektedir. Örneğin parlamenter sistemdeki düşük oy oranıyla da seçilebilme durumuna karşın, bu sistemde cumhurbaşkanının en az %50'nin üstünde oy alması gerekmesi, yürütmeye daha yüksek bir meşruiyet sağlamaktadır. 2) Cohabitation dönemlerinde yürütme, cumhurbaşkanıyla başbakan arasında paylaşıldığından, devlet başkanının otoriterliğe meyletme ihtimali ortadan kalkmakta ya da en azından önemli ölçüde azalmaktadır denilebilir (Aydın ve Aliyev, 2013: 45; Aktaş, 2015: 138).

Tüm hükümet sistemlerinde kilitlenmeye ve nihayetinde demokrasinin çökmesine yol açan temel faktörün, seçim sisteminin yol açtığı parti sistemindeki aşırı parçalanma olduğunu; güçlü bir demokrasi için yapılması gerekenin sistem değişikliğine gitmek ya da sistemin temel unsurlarına müdahale etmek yerine –çünkü sistemin doğasına zarar verir-, örneğin mevcut sistem için zorunlu gereklilik olmayan ikincil unsurlarda değişikliğe gitmek suretiyle aksaklıkları düzeltmek olduğunu söyleyen Yazıcının (2002: 167-168), Linz'den de yararlanarak yarı-başkanlık sistemiyle ilgili sunduğu olumlu görüşleri şöyledir: Başkanlık sisteminde popülaritesini ve meşruiyetini kaybetmiş bir başkanın, impeachment yoluyla hariç, görevden uzaklaştırılamamasından dolayı oluşan katılık sorunu yarı-başkanlık sisteminde sadece bölünmüş yürütmenin bir başında mevcuttur. Yarı-başkanlıkta cumhurbaşkanı düşürülemese de, popülaritesini ya da

meşruiyetini kaybetmiş bir başbakan, gensoru aracılığıyla düşürülebilir; pek tabii ki hükümet sağlam bir parlamento çoğunluğuna sahip değilse (Yazıcı, 2002: 107-108).

Çoğu başkanlık anayasalarında yer alan ve katılığa yol açan unsurlardan biri de art arda ya da bir daha seçilememe yasağı, yarı-başkanlık sisteminin prototipi kabul edilen Fransa'nın 1958 anayasasında bulunmamaktadır (Yazıcı, 2002: 108-109).

Başkanlık sisteminde katılığa yol açan bir diğer faktör olan devletin başkanı sıfatı ile hükümetin başı sıfatının tek kişide toplanması olgusu, yarı-başkanlık sisteminde devlet başkanı sıfatının cumhurbaşkanına, hükümetin başı sıfatının ise başbakana verilmesiyle sorun olmaktan çıkarılmıştır. Hatta devlet başkanının parlamentoyla arasında bir çatışma çıkması halinde kullanabilecek güçlü bir fesih yetkisini elinde bulundurması, bu sisteme esneklik kazandırmıştır (Yazıcı, 2002: 109).

Başkanlık sisteminde başkan ile kongrenin farklı siyasi eğilimlere sahip olması durumunda, olası bir kriz zamanında bu erkten her birinin daha meşru olduğu iddiasını diğerine karşı ileri sürmek suretiyle yol açabilecekleri çift meşruiyet krizi, çoğu kez askeri müdahalelere ortam hazırlayarak rejimi çöküşe götürmektedir. Yarı-başkanlık sisteminde de benzer bir durum söz konusu olabilse de, bu, yürütme erkini paylaşan cumhurbaşkanıyla başbakan ve kabinesi arasında olmaktadır. Bu sistemde meşruiyet iddiası, cumhurbaşkanını seçen çoğunluk ile parlamentoda egemen olan çoğunluğun farklı eğilimlere sahip olmaları durumunda meydana gelmesi muhtemel çatışma ortamlarında ileri sürülmektedir; ancak rejim çöküşüne sebep olmamakta, “sadece hükümet istikrarsızlığına yol açmaktadır”. Çünkü bu sistemde cumhurbaşkanına tanınan fesih yetkisi, cumhurbaşkanına, yürütmenin iki başı arasında meydana gelen çatışmaların rejim krizine dönüşmeden çözme imkanı sunmaktadır (Yazıcı, 2002: 110).

Fesihten sonra yapılan seçimlerle parlamento kompozisyonun değişmemesi ve çatışmaların devam etmesi de olasıdır; fakat cumhurbaşkanının meclis çoğunluğuna tabi olmasıyla, sistemin Fransa'daki gibi sorunsuz işleyebilmesi de mümkündür (Yazıcı, 2002: 110-111).

Kılınç'da Yazıcı'nın vurguladığı bir noktaya (2002: 167-168) değinmektedir: Fransız yarı-başkanlık sisteminde çoğunluk seçim sistemi değil de nispi temsil sistemi uygulanmış olsaydı, bu sistem ülkeyi oluşturan muhtelif unsurları iki farklı kategori de

toplatmak suretiyle bir uzlaşma kültürü oluşturmak yerine, bu muhtelif unsurları temsilen çok sayıda partinin meclise girmesine ve krizlerin üretilmesine yol açabilirdi. Fakat durum böyle olmadı. Çoğunluk seçim sistemine sahip Fransız yarı-başkanlık sistemi; “kurumsal yapıların” bireyleri nasıl belirlediğini - uzun vadede kavramsal ve davranışsal örüntüleri nasıl dönüştürdüğünü - ve netice itibarıyla toplumsal düzeyde olumlu yönde bir kültürel değişime nasıl yol açığının açık bir örneğidir (Kılınç, 2015b: 19).

Kısmen olumlu olarak benzer bir görüş de şöyledir: Fransız V. Cumhuriyet kurumlarının, III. ve IV. Cumhuriyet bunalımlarını tek başına bertaraf etmediği gibi, yarı-başkanlık sistemi, tek faktör olarak Weimar Cumhuriyeti sorunlarının kaynağı da değildi. Hitler’in iktidara gelişini sağlayan bu sistem olmayıp temel faktör parçalanmış parti sistemiydi. Parçalanmış sisteme yol açan faktörler ise sistemin bazı alt kurumlarıyla beraber “psikolojik ve sosyolojiktir”. Özellikle merkezi ideolojileri temsil eden politikacıların (sağ ve sol partilerden) olgun olmayışları seçmenin sağ ve sol partilere tepki duyarak Nasyonal Sosyalistlere yönelmesine sebep olmaları ve seçim sisteminde merkez partilerin birleşmesini temin edebilecek düzenlemelerin mahrumiyeti gibi faktörler parti sistemini parçalamıştır (Tosun ve Tosun, 1999: 120).

Yarı-başkanlık sisteminin başkanlık sistemine oranla bölünmüş çoğunluklarla daha iyi baş edebilmesi nedeniyle, yarı-başkanlık sistemi başkanlık sisteminden daha iyidir. İster başkanlık sisteminden ister parlamenter sistemden olsun, diğer bir sisteme geçmek isteyen ülkelerin, bir ara form özelliği gösteren, dolayısıyla az-çok aşına olunan yarı-başkanlık sistemine geçmeleri daha uygun olur (Sartori, 1997:178-179).

Cumhurbaşkanının yüksek yetkileri, olası kriz dönemlerinde siyasal istikrarın sağlanmasında temel bir rol oynamaktadır. Buna karşılık, örneğin Fransız modelinde; yerel temsilciler yürütmeyi denetleyerek otoriterleşme eğilimi önüne geçmekte ve parlamenter sistemdeki çoğunluğun azınlık üzerinde olası bir tahakküm kurması gibi bir tehlike engellenmektedir (Aktaş, 2015: 139).

Demokratik siyasi rejimlerin esas aldığı güçler ayrılığı ilkesi açısından Fransız yarı-başkanlık sistemine bakılınca, bu sistemin saf parlamentarizme göre kuvvetleri daha çok birbirinden ayırdığı söylenebilir; belli bir dönemdeki parlamento çoğunluğu, birçok kez sadece ya cumhurbaşkanı ya da bakanlar kuruluyla uyumlu olacağından, yasama-

yürütme ayrılığının göstermelik olmaktan öte gerçek anlamda bir ayrılığı söz konusu olacaktır (Hekimoğlu, 2009: 79; Erdoğan, 2007: 21-22). Bilindiği gibi parlamenter sistemde yasama çoğunluğunu elde eden parti, yürütme erkinin de sahibi olur ki bu güç temerküzünün güçler ayrılığı ilkesi ya da daha açık bir ifadeyle, insan hak ve hürriyetleri açısından pek de olumlu olmayan sonuçlar doğurabilir.

Cumhurbaşkanının –impeachment yoluyla hariç-, yasama organı tarafında düşürülememesi, ona politikalarını daha rahat bir şekilde uygulama olanağı sunmaktadır (Aktaş, 2015: 138).

Esas itibarıyla yürütme yetkisi devlet başkanına ait olacağından, başkanlık sistemindeki gibi dinamizm sağlanabilecektir. Parlamentodan bütünüyle kopuk olmayan başkan aracılığıyla siyasi sistemde istikrar temin edilebilir. Üniter devlet yapısıyla uyumlu bu sistemde merkezi ve mahalli idare dengelenebilir (Güzel, 2013: 479).

2.3.1. Yarı-Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulamasına Yönelik Olumlu Görüşler

Daha önce de ifade edildiği gibi, yarı-başkanlık sistemiyle ilgili çalışmalar diğer iki sistem ile ilgili çalışmalara nazaran çok daha az olduğu için, bu başlık altında – çalışmanın paralelinde- aktarılan da nispeten az olacaktır ve özellikle M. Merdan Hekimoğlu’nun görüşlerine yer verilecektir.

Günün siyasi şartları göz önüne alındığında, “Türkiye’nin bölünmez bütünlüğü konusunda hassas” üniter bir başkanlık sistemi kurulabilir. Bu amaca hizmet maksadıyla, kolay bir geçiş için öncelikle yarı-başkanlık sistemine geçilmelidir (Güzel, 2013: 479).

İstikrarsız hükümetler, “erken seçimler, politize olmuş kültürel kimlikler, koalisyonlar” henüz kurumsallaşmakta olan sağ ve sol partilerin varlığı gibi olay ve durumlar itibarıyla Türkiye, dördüncü Fransız Cumhuriyeti’ne benzemektedir. Öyleyse, Fransa yarı-başkanlık sistemini uygulayarak sorunlarından kurtulduğu gibi Türkiye’de bu sistemi uygulayarak sorunlarından kurtulabilir (Hekimoğlu, 2009: 100).

Demokratik kurum, norm ve değerleri henüz özümsememiş çok sayıda parti içinden kalıcı bir istikrarın üretilmesi, ancak iki turlu seçim sistemine sahip bir yar-başkanlık

modeliyle mümkün olabilir; cumhurbaşkanının seçilmesi ikinci tura kalınca, çok sayıda ufak partiler kendilerine yakın gördükleri iki büyük aday etrafında birleşmek durumunda kalmak suretiyle sağ ve solda toplanacaklardır (Hekimoğlu, 2009: 101).

Başkanla/cumhurbaşkanıyla başbakanın aynı çoğunluktan/partiden olması halinde sistem fiili olarak başkanlık gibi işleyerek yönetim krizlerinin ortaya çıkma ihtimalini düşürecektir (Hekimoğlu, 2009: 102).

Kendisi gibi kaynağı halk olan parlamentodan çıkan bir bakanlar kurulu vasıtasıyla başkanın gücü dengeleneceğinden, başkan “Rousseau’cu” anlamda, genel iradeyi/tüm milleti temsil ediyor zannına/hissine kapılmayacaktır (Hekimoğlu, 2009: 103).

Yarı başkanlık sisteminde, cumhurbaşkanlığı seçimini kaybeden taraf, parlamento seçimlerinde çoğunluğu elde ederek bakanlar kurulu vasıtasıyla yönetime ortak olması ihtimalinden dolayı hem zıt siyasi gruplar kutuplaşmayacak hem de cumhurbaşkanlığı seçimi partiler için “siyasi bir ölüm kalım” meselesi haline gelmeyecektir (Hekimoğlu, 2009: 103).

2.4. Yarı-Başkanlık Sistemine Yönelik Olumsuz Görüşler

Yarı başkanlık sistemiyle ilgili sıklıkla ortaya atılan olumsuz görüşler; halk tarafından seçilen cumhurbaşkanıyla, yine halkın seçtiği parlamento çoğunluğu tarafından seçilmiş hükümetin farklı siyasi eğilimlere sahip ya da farklı partilerden olmaları durumunu anlatan cohabitation etrafında cereyan etmektedir.

Yarı-başkanlık sisteminin prototipi olması nedeniyle özellikle Fransa modelinden örnekler verilecektir.

Başkanlık sisteminde yürütme ile yasama erkleri arasında cereyan edebilecek görüş/eğilim farklılığından kaynaklı çatışma ve tikanıklıkların benzeri, yarı-başkanlık sisteminde de cumhurbaşkanı ile hükümet arasında meydana gelebilir. Örneğin, hükümetin yasama organının güvenine olan gereksinimden dolayı, cumhurbaşkanı bütünüyle kendisiyle uyumlu çalışabilecek bir hükümet yerine, meclis çoğunluğundan onay alabilecek bir hükümet kurmak durumundadır. Bu durumda birçok konuda cumhurbaşkanı ile meclis güvenine dayalı hükümetin farklı siyasal görüş ve eğilimlere

sahip olmaları uzak bir ihtimal değildir. Netice itibarıyla, muhtemel tıkanıklık ve krizlerin çıkma olasılığı artacaktır (Onar, 2005: 96).

1986'dan sonra Fransa'da yaşanmış üç cohabitation dönemlerinde, cumhurbaşkanının yetkilerini kullanmak yerine geri çekilmesi (Eyüpoğlu, 2014: 140) ya da Sartori'nin ifadesiyle birinci baş olmayı başbakana terk etmesi nedeniyle bir kriz yaşanmamış olabilir; fakat bu, her zaman bir krizin yaşanmayacağı anlamına gelmez. Her herhangi bir ikili otorite yapısı, bölünmüş bir yürütme nedeniyle kavgacı bir hal alıp çıkmaza sürüklenebilir ve bunun Fransa modelinde olmayacağını herhangi bir garantisi yoktur (1997:166).

Cohabitation dönemlerinde istikrarlı politikalara engel oluşturabilecek şekilde, farklı eğilimlere sahip yürütme başları arasında çatışma meydana gelebilir. (Aydın ve Aliyev, 2013: 45). Bu dönemlerdeki başarısızlıkların hesabı kimden sorulmalı? Böyle bir durumda seçmen, cumhurbaşkanından mı yoksa hükümetten mi hesap sorması gerektiğini bilmeyebilir (Onar, 2005: 94). Çünkü bilinen bir gerçektir ki kimse kendi hatasını/suçunu kabul etmez. Başarısızlık durumunda her bir taraf, asıl sorumlunun diğeri olduğunu söyleyecektir elbette.

Ayrıca hükümet ile cumhurbaşkanının yetki paylaşımlarına dair net bir hükmün bulunmaması durumu, “dyarchie” riskini meydana getirmektedir ki bu risk cohabitation dönemlerinde daha da artabilir. (Aydın ve Aliyev, 2013: 45).

Tersi bir durumda; cumhurbaşkanıyla hükümetin aynı partiden olması, sistemin başkanlık gibi işlemesine ek olarak, yasama-yürütme arasında katı bir ayırım/yeterli bir bağımsızlık olmaması nedeniyle, parlamentonun denge unsuru olma fonksiyonu da ortadan kalkar (Alkan, 2013: 161). Dolayısıyla, cohabitation dışı dönemlerde, son derece önemli yetkilerle donatılmış cumhurbaşkanı yüksek bir siyasi üstünlük elde ettiği için, pek ala otoriterliğe meyledebilir (Aydın ve Aliyev, 2013: 45).

Cohabitationu önlemek ve hükümet istikrarını temin etmek için, güçlü atama ve yasama yetkileriyle beraber, hem sabit görev süresine hem de hükümeti feshetme yetkisine sahip bir yarı-başkanlık sistemini kurmak, başkanlık sisteminde olabileceğinden çok daha yoğun şekilde siyasi iktidarın tek bir kişide toplanmasına, dolayısıyla otoriter rejimlerin kurulmasına yol açabilir (Demir, 2013: 464; Aktaş, 2015: 142).

Rusya örneği esas alındığında, yarı-başkanlık sisteminin otoriter bir yapıya dönüşme eğilimi başkanlık sistemine göre daha yüksek olduğu söylenebilir; Başkanlık sistemi denge mekanizmalarıyla donatılmazsa, yarı-başkanlık sistemi ise denge mekanizmalarına rağmen otoriter bir rejime dönüşebilir. Devlet başkanının olağanüstü hal durumlarında (ki gerçekte böyle bir hal olmazsa dahi, muhtelif bahanelerle ilan edilebilir) parlamentoyu saf dışı bırakma, bakanlar kuruluna istediği zaman başkanlık edebilme ve kendi kararlarını dayatabilme yetkileri hesaba katıldığında, zikredilen tehlike salt “teorik bir ihtimal olmaktan çıkar”. Başkanlık sisteminde olduğu gibi devlet başkanı halk tarafından seçilir ve parlamentoya karşı sorumlu değildir; fakat –saf başkanlık sisteminde bulunmayan bir özellik olarak- parlamentoyu feshedebilir. Devlet başkanı bakanlar kuruluna başkanlık etmek suretiyle dolaylı olarak yasamayı kontrol edebilmesine karşın, parlamentonun başkana etki edebilmesi pek mümkün değildir (Can, 2013: 165).

Fransız yarı-başkanlığında ise, çok orantısız bir şekilde yasama organı zayıflatılmış, cumhurbaşkanı ise son derece güçlü yetkilerle donatılmıştır.

Fransız V. Cumhuriyet Anayasası (1958) cumhurbaşkanına, anayasaya uyulması, kamu organlarının eş güdümü ve devletin bekası konularında misyon yüklemiştir. Bununla beraber, anayasanın 67. maddesinde cumhurbaşkanının sınırları net belirlenmemiş ve teville açık bu görevlerin ifası çerçevesindeki eylemlerinden, “vatana ihanet” ve “uluslararası ceza mahkemesinin yargı yetkisine giren suçlar hariç” “siyasi, hukuki ve cezai bakımdan” sorumlu tutulamaz düzenlemesi yer almaktadır. Anayasanın öngördüğü, son derece güçlü yetkilerle donatılmasına karşın sorumsuz bir cumhurbaşkanının içinde yer aldığı bu sistemde, “demokratik bir hukuk devletinde” yetki-sorumluluk dengesi itibarıyla açıklanamayan bir kamusal gücün zuhur etmesine sebep olduğu ortadadır (Kontacı, 2017: 49-50).

1958 Anayasası yasama organını, yürütme organı karşısında ikincil bir konuma itmiş ve 34. maddenin yaklaşımı da yürütme organına son derece geniş bir “düzenleyici işlem” yetkisi vermektedir. Anayasanın parlamentoyu sınırlandıran hükümleri aşağıdaki gibidir (Eyüpoğlu, 2014: 155-156):

Yasama yetkisinin görev sınırları daraltılmıştır (md. 34), meclis ve senatonun iç tüzüklerini yapmadaki yetkileri Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenmesi suretiyle

sınırlandırılmıştır (md. 61); “meclislerin görüşme gündemlerini belirlemede” hükümet, öncelikli yetkiye sahiptir (md. 48); parlamentonun üyelerini seçmesi üzerinde Anayasa Mahkemesi yetkili olan denetim organıdır (md. 59); “yasa yapma girişiminde bulunma yetkisi, artık hükümetle paylaşılacaktır (md. 39);” yasaların müzakere edilmesi usulünde meclis, “söz ve karar sahibi değildir” (md. 44, 45 ve 47); bir bakan, aynı zamanda parlamenter olamaz (md. 23); meclislerden sadece millet meclisi, o da çok zor şartlara tabi olacak şekilde, gensorusuyla hükümeti düşürebilir (md. 49 ve 50); cumhurbaşkanının meclis tarafından değil, halk tarafından doğrudan seçilmesiyle, önceden yalnızca meclisin olan demokratik meşruiyetin paylaşılması/bölünmesi sonucunu doğurmuştur” (md. 6, 7); başbakan ve hükümet, cumhurbaşkanının atamasıyla “hukuken var olur ve ilke olarak” görev başına geçmek için Millet Meclisi’nin güvenine ihtiyaç duymaz (md. 8); meclislerin toplanma ve dağılma tarihleri anayasada düzenlenmiş, yasama ve denetim fonksiyonlarını icra etmeleri için kendilerine tanınan süreler kısa tutulmuş ve bir olağanüstü toplantının düzenlenmesinde cumhurbaşkanı belirleyici kılınmıştır (md. 28, 29, 30).

Bu durum, Fransa’nın özgül şartlarından dolayı bir otoriterliğe yol açmasa da, bu modeli esas alan başka ülkelerde de otoriterliğe yol açmayacağı anlamına gelmez. Kaldı ki otoriterliğe yol açmasa dahi, eşitsiz şartları itibarıyla demokrasiyle bağdaşmayan sistemin prototipi olan Fransız modeli, ciddi bir eleştiriyi hak eder.

Eleştiriye konu olan sistemin özelliklerinden biri olan cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi durumu, yetkilerinin meşruluğuna güvenen cumhurbaşkanını tarafsız ve uzlaştırıcı bir denge unsuru olmaktan çıkararak, bir kral gibi davranmaya sevk edebilir (Aktaş, 2015: 141).

Son olarak; cumhurbaşkanının, seçilebilmek adına bir siyasi kimliğe bürünmek zorunda oluşu da yine onun partiler üstü, tarafsız ve hatta olgun olma vasıflarını yok edebilir ki bu da sistem kilitlenmesine yol açabilir. Demokrasi kültürü eksik ve zayıf sivil toplum örgütlerine sahip bir sistemde, bu kilitlenmeyi açabilecek tek güç olarak ordunun devreye girmesi ise uzak bir ihtimal değildir (Tosun ve Tosun, 1999: 116).

2.4.1. Yarı-Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulamasına Yönelik Olumsuz Görüşler

12 Eylül 1980’den sonra başlayan başkanlık tartışmalarına katılan Yeni Forum Dergisi, cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmeli, gücü artırılmalı ve sistem Fransadaki gibi olmalıdır, görüşünü savunmasına karşılık; İstanbul Hukuk Fakültesi Yönetim Kurulu, bu görüşe karşı çıkarak, cumhurbaşkanıyla başbakanın aynı partiden olmaları durumunda sistemin iyi işleyeceği, fakat ayrı partilerden olmaları durumunda ise siyasi tıkanma ve diktatörlüğe meyyal tutumların artacağını belirtmiştir (Fendoğlu, 2010: 20).

Bölünmüş çoğunluklar sorunu yarı-başkanlık sisteminde de mevcuttur; yönetme erkinin bölünmesi esasına dayanan bu sistemde, başkanı seçen çoğunlukla parlamento çoğunluğunu elinde bulunduran çoğunluğun farklı olması halinde, bu düalist yapının sorun çıkarması neredeyse kaçınılmazdır(Tosun ve Tosun, 1999: 129).

Sosyo-kültürel bölünmelerin yaşandığı ülkemizde, sadece halkın oyuyla seçilmiş diye bir cumhurbaşkanı demokratik meşruluğu sağlayamaz. Parti sistemindeki parçalanmışlık hesaba katıldığında, bir partiden adayın/belirli bir siyasi kimliğe sahip olarak seçime giren bir cumhurbaşkanı adayının, halkı birleştirmesi zordur. Başkanlık sisteminde olduğu gibi yarı-başkanlık sisteminde de cumhurbaşkanı aşırı haklılık kompleksine kapılabilir. Halkın oyuyla seçilmesinden dolayı iktidarının mutlaklığına inanan başkan/cumhurbaşkanı, sürtüşmeleri gideren, uzlaştırıcı ve dengeleyici olmak yerine, sultan gibi davranacaktır. Başkanın yönetme kabiliyetini kaybetmesine rağmen, kendisine yönelik halkın teveccühünün devam ettiğini hissetmesi veya zannetmesi halinde sistem tıkanacaktır (Tosun ve Tosun, 1999: 129).

Cumhurbaşkanıyla başbakan arasındaki yürütme gücünün paylaşımının sorun çıkarmadan süregitmesi için, her kesimin seçilecek cumhurbaşkanının karizmatik kişiliği üzerinde birleşebilmesi gerekir. Türkiye karizmatik lider bolluğu olan bir ülke olsa da, bu liderler şüana kadar birleştirme konusunda “başarılı sınav verememişlerdir” (Tosun ve Tosun, 1999: 130).

Cumhurbaşkanının iradesinin hükümet üzerinden tezahür etmesi onu parlamentoya bağımlı kılmaktadır. Uzlaşma kültürünün pek yerleşmediği Türkiye’deki bölünmüş

çoğunlukların mevcudiyetinden dolayı da her bir tarafın bu bağımlılığı kötüye kullanması kuvvetle muhtemeldir (Tosun ve Tosun, 1999: 130-131).

Cumhurbaşkanıyla hükümetin aynı partiden olması durumu, yürütme gücünün olağan üstü bir seviyeye çıkmasına yol açar; çünkü cumhurbaşkanında ABD başkanında bile bulunmayan meclisi fesih yetkisi ve meclise karşı siyasi olarak sorumlu hükümeti belirleme yetkisi vardır. “Türk parti sisteminin parçalanmışlık ve kutupluluk” niteliğinden dolayı, cumhurbaşkanıyla parlamento çoğunluğunun ayrı partiden olma olasılığı da söz konusudur ki böyle bir durumda çatışma ve tıkanmalar meydana gelebilir. Türk siyasal kültüründeki uzlaşmadan ziyade zıtlaşma gibi unsurların ağır basması da bu olumsuz ihtimali arttırmaktadır (Kamalak, 2014b: 388-389).

Yarı-başkanlık sistemi, yürütmenin diyarşik yapısından kaynaklı kilitlenmelerin ve “yarışmacı meşruiyet krizlerinin çözümleri için etkili bir yol” ortaya çıkaramadığından, Türkiye gibi siyasi kültürü müzakere ve uzlaşmadan mahrum olan bir ülkede çok kritik rejim sorunlarını meydana getirebilir. Birbirine karşı fesih yetkisinden mahrum yürütmenin iki başının birlikte çalışmaya devam etmesi zorunluluğunun, “çifte meşruiyet sorunsalı üzerinden” zamanla yürütmeyi felç etmesi pek de uzak bir ihtimal değildir (Hekimoğlu, 2009: 104).

Fransa’daki durum, Türkiye’nin mevcut siyasal kültürü içinde değerlendirildiğinde, Türkiye için olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Bir başına yaptığı işlemlerden bütünüyle sorumsuz olan cumhurbaşkanının seçmenlere hesap vermesi sadece seçimlerle sınırlı olacaktır; “çünkü yürütme gücünü kullanan cumhurbaşkanı hukuka bağlı olmayacaktır”. Esas itibarıyla etkin olacaklar seçmenler ve temsilcileri değil, cumhurbaşkanı olacaktır. Kendisinin bir sorumluluğu olmayan cumhurbaşkanı, meclis çoğunluğunu elinde bulunduran parti(leri) “beğenmez ise” ya da onlarla anlaşmazsa onları değiştirmekle/parlamentoyu feshetmekle tehdit edebilecektir. Hem ilke olarak hem de fiilen uygulanmakta olan sistemlerdeki temsili demokrasinin yetersiz olduğu açıktır; ancak bunun çözümü daha güçlü bir iktidar değil; aksine daha katılımcı ve çoğulcu bir demokrasidir (Kamalak, Gül ve Sallan Gül, 2015: 139-140) Hakikaten, çağdaş dünyadaki gelişkin teknolojiye bakıldığında, en azından önemli meselelerde doğrudan ve çoğulcu bir demokrasiyi temin etmek –eğer istenirse- pek de zor görünmemektedir.

Özetle, Fransız yarı-başkanlık modeli Türkiye’ye uygulandığında, Türkiye’nin bir türlü çözilemeyen sorunlarını daha da derinleştirecek ve asıl olarak yönetenlerin işine yarayacaktır; yönetenlerin gücüne güç katacaktır (Kamalak, Gül ve Sallan Gül, 2015: 141).

2.5. Parlamenter Sisteme Yönelik Olumlu Görüşler

Parlamenter sisteme yönelik olumlu görüşe sahip olanların bu sistemle ilgili önemle ve sıklıkla vurguladıkları nokta, özellikle daha çoğulcu olabilme yapısından dolayı, daha demokratik olduğudur.

Lijphart (1994), kısmen de olsa başkanlık sisteminin çoğunlukçu demokrasiye, parlamenter sistemin ise ortaklıkçı ya da çoğulcu demokrasiye ortam hazırladığını söylemektedir (aktaran Yazıcı, 2002: 82).

Çoğunluk seçim sisteminin uygulanmadığı bir sistemde, kazananın her şeyi aldığı toplam-sıfır oyununun/olgusunun söz konusu olması oldukça zordur. Aynı zamanda parlamenter sistemin iyi işletilmesi, örneğin nispi temsil sistemi uygulansa, çoğulcu bir demokrasinin yerleşmesine de katkıda bulunur (Alkan, 2013: 135).

Başkanlık sisteminde her hangi bir aday %51 oy alamadığında, önce bu adaylar ikiye indiriliyor ve sonrasında seçmenler, bu iki adaydan birini seçmek zorunda bırakılıyor. Daha sonra ise, “zorunlu olarak seçtirilen” kişiye, siyasal yürütmenin tüm yetkileri veriliyor. Peki ya parlamenter sistemdeki durum? Parlamenter sistemde yürütmeyi tek başına elde edemeyen partiler, ikinci bir seçime gerek kalmadan, zorunlu olarak koalisyon için bir araya gelerek sorunu çözerler. Politikalar oluşturma ve uygulamada koalisyon hükümetlerinin etkinliği –literatürde sıklıkla vurgulandığı gibi özellikle uzlaşma kültüründen mahrum toplumlarda- düşük olabilir; fakat bu durum “hem toplumsal düzeyde istikrar hem de demokrasi çerçevesinde değerlendirilmelidir” (Kamalak, 2009: 237). Ayrıca, Kalaycıoğlu’nun da dolaylı olarak vurguladığı gibi, her zaman bir koalisyon hükümeti kurulamayabilir ve yeni seçimlere gidilebilir, fakat bu durum, sadece olumsuz olarak değerlendirilemez; çünkü parlamenter sistemlerdeki hükümet istikrarsızlığının fazlalığı, bu sistemin kamunun değişen tepki ve taleplerine duyarlı ve “esnek görev süreli” özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bu sistemlerde kötü bir idare ya kendi partisi ya da parlamentonun zorlamasıyla değişebilmektedir. Bu, daha

esnek ve değişen taleplere ayak uydurmada geniş bir manevra yeteneğine sahip bir sistem olduğu anlamına gelmekte ve sonuç itibarıyla bu sistem, gerçek bir “demokrasi idealine daha fazla yaklaştıran” bir uygulamayı ortaya çıkarmaktadır (2005: 23).

Parlamento, toplumsal değişim sürecinde oluşan yeni taleplerin gündeme getirilebildiği, farklı dūřüncelerin ifade edilebildiği, dolayısıyla doğrulanma ya da yanlışlanma imkanı bulabildiği “bir tartışma alanı” sunmaktadır. Dahası, mevcut siyasal kadronun haleflerinin içinde yetişebildiği “bir okul işlevi görmektedir”. Milletvekilleriyle hükümet yeleri politika oluşturma sürecinde aynı çatı altında bir arada çalışmaları, bu iki organın “doğrudan etkileşimini” ve “sistemin siyasal devşirme” niteliğini arttırmaktadır (Alkan, 2013: 136).

Her ne kadar katı disiplinli partilerin ve yasama organında mutlak çoğunluğu elde etmiş bir başbakanın yer aldığı parlamenter sistemlerde de dikey ilişkiler hakim olabilse de, özellikle koalisyon ve azınlık hükümetlerinde başbakanlarla kabine yeleri arasında, başbakanlarınkinden çok daha merkezsis ve yatay, dolayısıyla demokratik ilişkiler mevcuttur (Linz, 1995a: 153-154).

Dar anlamıyla, parlamenter sistemlerde demokrasi itibarıyla meşru olan tek kurum parlamentodur ve hükümet otoritesinin varlığı parlamentonun güvenine muhtaçtır. Bazı sistemlerde “parti liderliğinin artan kişiselleşmesi” başbakanları başkanlara benzetse de, parlamentoyu feshetme ve yeni seçimlere gitme yetkileri hariç, bir başbakan milletvekillerini dikkate almadan doğrudan halka başvurması mümkün değildir (Linz, 1995a: 144). Gücün, çok sayıda farklı iradeden oluşmuş bir parlamento tarafından bu seildeki denetimi ise (ok sayıda iradenin parlamentoda temsil imkanı bulacak bir seçim sistemi mevcut ise tabi) , gücün kişiselleşmesine ve kişiselleşmenin de son kertede yol açacağı özgürlük yitimine engel olması itibarıyla hayati bir öneme sahiptir.

Başkanlık sisteminde kabine mensuplarının yelikleri başkanın takdirine bağlıdır. Bir başbakanın bakanları ise başbakanın “yaratıkları” olmayıp parlamentodaki çalışma arkadaşlarıdır; kabineden parlamentodaki sandalyelerine dönüp diğer parlamento yeleri gibi başbakanı sorgulayıp eleştirebilirler (Linz, 1995a: 154).

Horowitz’in; Linz’in “başkanlık taraftarlığının Latin Amerika’da istikrarsızlığa katkı yaptığına” inandığını, oysa Linz, “sömürgecilik sonrası Asya ve Afrika’daki

istikrarsızlığı odak noktası almış olsaydı, hain kurumun parlamenter sistemler olacağı” iddiasına (1995: 162) karşılık şunu söyler Linz: Afrika’da sadece parlamenter sistem değil, “yabancı ve kökleri zayıf olan demokratik kurumların” tamamı başarısız olmuştur ki bu da “Horowitz’in ‘kurumsal hainin elbette parlamenter sistemler olacağı’na dair iddiasını” boşa çıkarmaktadır (Linz,1995b: 179).

Lijphart (1992: 11), kabinenin yasamanın güvenine bağlı olmasından kaynaklı olarak, potansiyel kabine istikrarsızlığının parlamenter sisteme içkin olduğunu söyler (aktaran Uluşahin, 1999: 79); Oysa yürütme erkinin parlamentonun güvenine dayandığı demokrasiler arasında bir kabinenin ortalama ömrünün ciddi bir değişiklik göstermesi, istikrarsızlığın parlamenter sistemin doğasında bulunmadığını kanıtlar; “Hükümet istikrarsızlığı parlamenter sistemin değil, bazı parlamenter sistemlerin sorunudur” (Uluşahin, 1999: 82).

Bir parlamenter sistemde başbakan ihtiyaç duyması halinde dilediği sayıda partiyi koalisyon hükümetine alarak çoğunluğunu oluşturabilmesine karşın, azınlıktaki bir başkan bunu yapamadığı için yasama sürecinde muhtelif durumlarda muhtelif bir çoğunluk oluşturmak zorunda kalır ve bu da yasama sürecinin, içinden çıkılmaz bir hal almasına sebep olur. Şu halde parlamenter sistemde bulunmayan bölünmüş çoğunluklar sorunu, “başkanlık sisteminin korkusudur” (Sartori, 1997:228).

Başkanlık sistemindeki katılığa karşın, parlamenter sistemdeki yasama ve yürütme organları arasındaki karşılıklı fesih mekanizması, olası tıkanıklıkları giderir (Uluşahin, 1999: 92-93).

Başkanlık sistemi kazananın her şeyi aldığı, dolayısıyla demokratik siyaseti bir “toplam-sıfır” oyununa dönüştürdüğü ve böyle bir oyunun sahip olduğu potansiyel tüm çatışmaları beraberinde taşıma eğiliminde olduğu için kaçınılmaz olarak sorunlu olmasına karşın, parlamenter seçimler –zaman zaman tek bir partiye mutlak çoğunluk sağlayabilse de- çoğunlukla bir çok partiye parlamenter temsil imkanı sağlar (Linz, 1995a: 147).

Linz (1994: 11-12) parlamenter sistemlerde önceden belirlenebilirliğin görüldüğü gibi düşük olmadığını söyler; başkanlık sisteminin aksine parlamenter sistemlerde parti liderleri partileri içinden uzun bir süreden beridir temayüz etmiş kişiler olduğu için

pekala seçmen kimin başbakan olacağını ve kabineyi kuracağını bilebilir. Hatta çok partili sistemde olası bir koalisyonda en büyük partinin lideri ya da liderlerinden birinin başbakan olacağını ve çoğunluk partisiyle hangi partilerin koalisyon ortağı olabileceklerini de bilmektedir (Uluşahin, 1999: 157-158).

Genellikle literatürde, başkanlık sisteminde gücün farklı organlar arasında katı bir şekilde bölüşümü uzmanlaşmayı sağladığı ve dolayısıyla bu sistemin hızlı değişime ayak uydurmada daha kabiliyetli olduğu iddiası varken (bu iddiaya daha önce değinilmişti), Mehmet Turgut (1998: 37), buna benzer bir işlevselliği parlamenter sisteme atfetmektedir: Hızlı değişim ve bu değişime ivedilikle ayak uydurma zaruretinden dolayı hem yürütme erki ön plana çıkmakta hem de yasama ve yürütme arasındaki ayrılık yumuşamaktadır. Bu da farklı kültür ve demokrasilere sahip toplumlarda parlamentarizmin uygulanmasını kolaylaştırmaktadır. Yani mealen aktarılan şekliyle,” hızlı değişim ve bu değişime ivedilikle ayak uydurma zaruretinden dolayı...” diyerek, başkanlık sisteminden ziyade parlamenter sistemin, hızlı bir değişim durumunda ihtiyaçları gidermede daha etkili olduğunu ifade etmektedir.

Ülkelerin hükümet sistemleri ve yoksulluk dağılımına bakıldığında, başkanlık ve yarı-başkanlık sistemlerini uygulayan ülkelere oranla, parlamenter sistemi uygulayan ülkelerin daha az yoksul olduğu görülmektedir; başkanlık ve yarı-başkanlık sistemini uygulayan ülkelerin sırasıyla %68 ile %71’i yoksul 101 ülke arasında yer alırken, parlamenter sisteme sahip ülkelerin sadece %30’u bu yoksul 101 ülke arasında yer almaktadır (Bağce, 2017: 25).

Ampirik verilere göre kısmen de olsa, hükümet sistemlerinin özgürlük üzerinde etkisi vardır; Hem nüfus hem de ülke sayıları bazında incelendiğinde, parlamenter sisteme sahip ülkelerin özgürlük bakımından diğer sistemlere sahip ülkelere oranla daha iyi durumda olduğu ampirik verilerle kanıtlanabilmektedir (Ateş ve Akpınar, 2017: 17-20).

Turan; Amerikan başkanlık sisteminin henüz Fransız ihtilalinin gerçekleşmediği ve İngiltere krallığının mutlakiyetçi unsurlarının ön planda olduğu bir dönemde kurulduğunu, yani Amerikan Anayasa’sını hazırlayanlara örnek teşkil edebilecek bir parlamenter demokrasinin olmadığını (ilgili yerde değinildiği gibi Evcimen, bu sisteme aşına olunduğunu söylemektedir), olsaydı şayet, böyle bir sistemin tercih edilme

şansının en az başkanlık sistemini icat etmek kadar olabileceğini ileri sürmektedir (2005: 114).

2.5.1. Parlamenter Sistemin Türkiye’de Uygulamasına Yönelik Olumlu Görüşler

Kılınç’a göre, koalisyon ve istikrarsız hükümetlerin müsebbibi, ne genel olarak ne de Türkiye için parlamenter sistemdir. Şöyle ki; Parlamenter sistemler, zayıf koalisyonlara yol açtığı gibi, güçlü tek parti hükümetlerine de ortam hazırlar. Parlamenter sistem bir ülkedeki tek parti hükümeti ihtimali ve siyasal istikrar için birçok faktörden sadece biridir. Parlamenter sistem bağımsız değişkenden çok, bağımlı değişken konumundadır. Parlamenter sistemlerde hükümet kompozisyonunu belirleyen bağımsız faktörler “toplumsal/siyasal özellikler ve seçim sistemidir”. Yani parlamenter sistemlerin zayıf koalisyonlara ya da tek parti hükümetlerine yol açma ihtimali, dolayısıyla hükümet istikrarına ya da istikrarsızlığına yol açma ihtimali belirli şartlara göre değişmektedir (Kılınç, 2015b: 13).

Koalisyon hükümetlerinin ortaya çıkmasında asıl etken, uzlaşma kültüründen mahrum olmakla beraber derin farklılıkları barındıran heterojen yapıli toplumdur. Bir diğeri ifadeyle “ülkenin parçalanmışlığıdır”. Bunun dikkat çekici tezahürleri, anayasal ilkeler üzerinde toplumda bir konsensüsün olmayışı, sıklıkla sistem değişikliğine ya da anayasal değişikliğe gidilmesi veya bu yönde yoğun taleplerin olması, derin ideolojik farklılık ve çeşitliliğin mevcudiyetidir. Bu unsurların siyasi neticesi, “çok-partili sistem, hizipçilik,” siyasal dilde keskinlik ve farklı ideolojilere sahip “partilerin/grupların birbirini ihanetle suçlamasıdır”. Bu tür ülkelerde nispi temsil sisteminin kullanılması, genellikle koalisyon hükümetlerine yol açar. Temsilde adaleti sağlamak bakımından daha demokratik olsa da nispi temsil sistemi, çok sayıda partinin meclise girmesini sağladığı için tek parti değil, birçok partiden müteşekkil koalisyon hükümeti kurulacaktır ki koalisyon hükümetleri, nispeten kısa ömürlüdür. Bu hükümetler, siyasal görüşleri birbirine yakın partilerden oluşsa da durum çok fazla değişmeyecek ve yine tek parti hükümetine göre kısa ömürlü olacaktır (Kılınç, 2015b: 13).

Türkiye’nin 1961-80 dönemine bakıldığında, nispi temsil sisteminin uygulandığı görülecektir. 27 Mayıs darbesinden sonra yapılan 1961 Anayasa’sı ile 1980’e kadar nispi temsil sistemi uygulanmıştır. Uzlaşmadan mahrum bir kültüre sahip olmasının yanı sıra, toplumsal/siyasal boyutu itibarıyla bölünmüş bir karakterde olan bu dönemde

nispi temsil sisteminin uygulanması neticesinde, denilebilir ki Türkiye’de özelde hükümet, genelde ise siyasal sistem istikrarsızlığı zuhur etmiştir (Kılınç, 2015b: 13-14).

Başkanlık sistemine yönelik olumlu görüşleri olan ve teorik bir model olarak başkanlık sistemini tercih eden Erdoğan, başkanlık sisteminin Türkiye’de doğuracağı sonuçları öngörmeye yetecek veri yokluğundan dolayı parlamenter sistemi ıslah etme yolları aramadan doğrudan başkanlık sistemine geçilmesi konusunda çekimser olduğunu ifade etmektedir. Ona göre başkanlık sistemi, Türkiye’nin “etkin ve sorumlu” bir yönetimi tesis edememesi gibi sorunlarını büyük ölçüde çözebilir; fakat bu sistemin bazı ciddi sorunları da meydana getirmeyeceğinin garantisi yoktur. İşte bu yüzden başkanlık sistemine geçmeden önce parlamenter rejimi ıslah etme yolları düşünülmelidir (Erdoğan, 1996: 11).

Türkiye’de siyasi hayatın bozulmasının sorumlusu parlamenter sistem değil, esasen, zuhur eden geniş ölçekli sosyolojik yapısal değişimleri yönetme becerisine sahip olmayan, “anakronik bir devlet anlayışına” sahip zayıf hükümetlerdir (Vergin, 2013: 452).

Türkiye’de, katı bir dikey ilişkinin mevcut olduğu siyasal partilerin lider otoritesi altında çalışması, yargının bağımsız olmayışı, “medyadaki tekellilik ve taraftarlık”, sivil toplum kuruluşlarının güdüklüğü; “örgütlenme, basın ve ifade özgürlüğü üzerindeki kısıtlamalar gibi sorunlu alanlar”, Türkiye’nin hem genel siyasal sisteminin hem de hükümet sisteminin sorgulanmasına neden olmaktadır. Parti yapısı, parti üzerindeki lider otoritesi, “seçim sistemi ve yüksek seçim barajı”, halk iradesinin TBMM’ye yansımalarının önündeki engellerdir. Ayrıca medyanın halkı tarafsız bir şekilde bilgilendirme görevini yerine getirememesi, seçimde halkın bilgisizce tercihte bulunmasına yol açmaktadır. Yani hükümet sistemi, Türkiye demokrasisi kusurlarının nedeni değildir, yukarıda zikredilen sorunlu alanlardır mevcut sistemin sorgulanmasına yol açan (Gül, Kamalak ve Sallan Gül, 2017: 104).

Sistemin adı parlamenter olsa ve “hükümet ile parlamento arasında sorumluluk mekanizması kurulsa bile”, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi durumunda, sistem yarı-başkanlık gibi işleyecektir. Cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçilirse, bir diğer ifadeyle cumhurbaşkanı meşruiyetini doğrudan halktan alırsa, cumhurbaşkanına zamanla yürütmeye ilgili yetkilerin verilmesini gerektirecektir.

Verilen yetkilerin hukuksal yönden pek önemi olmasa da “böyle bir karma sistemde cumhurbaşkanına devleti ve anayasayı koruma ve kollama etiketi altında tanınmış olan sembolik yetkiler yürütme yetkilerine dönüşecektir” ki böyle bir sistem Türkiye için tehlikeler taşıyacaktır. Bu nedenle “hem özgürlükçü ve ğlc demokrasiyi yaşıatabilecek” hem de günümüze değn yapılmış anayasal düzenlemeler ve geleneklerimizle uyumlu olan sistem, cumhurbaşkanının halk tarafından seilmediğ bir parlamenter sistemdir (Turhan, 1995: 82). Başkanlık sistemine geçmeden hemen nceki Türkiye’nin siyasi durumuna bakıldığında, gerçekten de başbakanın bir “başyardımcıya” dönüştüğü ve yürütme erkine ait neredeyse tüm yetkilerin cumhurbaşkanında toplandığı görülecektir ki bu da Turhan’ı endişelerinde haklı çıkarmıştır.

Yürütme erkinin halk tarafından doğrudan seçilmesi, Türkiye açısından pek de olumlu olmayan sonuçlar doğurabilir. “Demokratik siyasetin en önemli zelliğ, tıkanıklıkların nihai karar mercii olan halka gidilmesi yoluyla çözülebilmesi olmasına rağmen”, ülkemizde demokratik seçimlerin bu konuda başarılı olabildiğ söylenemez. Bir siyasal görüş mecliste ezici bir ğnluğ elde ederek diğerlerini saf dışı bırakmasıyla söz konusu olan toplam-sıfır oyunu karşıt çevrelerin siyaset dışına itildiğ inancını pekiştirmektedir. Böyle bir durumda demokratik seçimler tıkanıklıkları çözmek yerine, orduyu, sivil bürokrasiyi ve yargıyı aresizliğe ve nihayetinde bunları, çözümü demokrasi dışı yollarda aramaya sevk etmektedir. “Demokratik siyasete” itibar etme kültürünün bulunmadığı siyasal sistemlerde demokratik seçimler, ortamın hararetini düşürüp normal bir siyasal süreci temin etme bir yana, genellikle kutuplaşmayı daha da arttırmakta ve “sanal tehlikenin daha da büyüdüğü” algısını oluşturmaktadır. Ayrıca, halk tarafından seçilmek, “sistemin doğasını dönüştürür ve iktidarın kişiselleştirilmesine ilişkin potansiyeli, adeta sisteme enjekte eder”. Halkın setiğ bir başkan, kesin olarak “yetkilerini arttırma ve artık olanakları,” hangi erke ait olduğ belirsiz olan yetkileri kullanmaya meyledecektir. Peki ne yapmalı? Darbe anayasasının şekillendirdiğ cumhurbaşkanlığı makamı, çok önemli yetkilerle donatılmış “bir baş olmaktan çıkarılıp” parlamenter rejimin doğasına uygun olarak, partiler üstü/tarafsız ve sadece sembolik yetkileri olan bir kanada dönüştürülmeli ve siyasal güç, sivil otoriteye terkedilmelidir. Bu da, ancak 1961 Anayasası’ndaki sistemin mantığıyla aynı olan bir

parlamentar sisteme geçilmesiyle mümkün olabilecektir (Uluşahin, 2008: 27-28; Uluşahin, 2011:36-38).

2.6. Parlamenter Sisteme Yönelik Olumsuz Görüşler

Parlamentar sisteme yönelik yapılan en sık eleştirilerden biri, (hatta yapılan en sık eleştiri denilse abartı olmaz) koalisyon hükümetlerinin yol açtığı sorunlar yönündedir

Hükümeti kurmak için bir parti tek başına yasama organından yeterli desteği alamayınca, pek güçlü olmayan koalisyon hükümeti kurulur. Koalisyon ortakları bir sonraki seçimde birbirlerine rakip olacaklarından ve siyasi dengeleri gözeterek ve pazarlıklar yaparak kararlar aldıklarından, gerektiği gibi bir yönetim performansı sergileyemezler (Gözler, 2001: 107; Karasoy, 2013: 278). Koalisyonu gerektiren parlamenter sistemlerin genelinde hükümetler, genellikle hükümetin devrilmesinin hoş karşılanmayacağı ilk altı ay içinde azıcık icraat yaptıktan sonra, hiçbir şey yapmadan hayatlarını uzatırlar (Sartori, 1997:151-152).

Muhtemel olan farklı görüşteki partilerin koalisyon ortağı olmaları durumunda, ülkenin genel çıkarı için çok faydalı da olsa bir partinin yaptığı iyi işler, ideolojik çıkarlar uğruna engellenebilmektedir (Arslan, N. T., 2013: 14).

Koalisyon hükümetlerinde sorumlunun tespiti zordur; başarısızlık durumunda koalisyon ortakları suçu birbirine atabilmektedir. Bakanlıklar paylaşıldığı için ortaklar arasında bir uyumun olması da her zaman mümkün değildir. Ayrıca milletvekilleri bir daha seçilmek amacıyla kendi bölgelerine öncelik vermektedirler (Arslan, N. T., 2013: 11).

“Koalisyon hükümetlerinde partizan kadrolaşmanın da bir sonucu olarak” muhtelif bakanlık bürokratları arasında çatışmaların çıkması olasıdır. Ayrıca politika üretim sürecinde bürokratlar “teknik ayrıntıları” kullanmak suretiyle “siyasal otoriteleri istekleri doğrultusunda yönlendirmeleri”, toplumdan soyutlanmış bir siyaset geleneğinin, yani onların talep ve tepkilerine kapalı bir siyaset geleneğinin yerleşmesine neden olabilir (Alkan, 2013: 140).

Klasik batı demokrasilerinde en önemli sorunlardan biri, hükümetlerin güçsüzlükleridir. Bu güçsüzlükler hükümetlerin “zorla kurulup kolay düşürülmesi” veya çok sık erken

seçime gidilmesi gibi nedenlerden kaynaklanabildiği gibi, koalisyon veya azınlık hükümetleri dönemlerinde de meydana gelebilir, (Derdiman, 2013: 252).

Esnek yapısından dolayı Parlamenter sistemlerde kilitlenme durumlarının yaşanmayacağı söylenemez. Hükümet krizleri sırasında parlamento yeni bir hükümet kuramadığında ya da erken seçim kararı alamadığında, başkanlık sistemlerinde görülen düzeydeki gibi sıkı kilitlenmeler meydana gelebilir (Alkan, 2013: 137).

Parlamenter sisteme yöneltilen bir diğer önemli eleştiri ise, bu sistemde güçler ayrılığı ilkesinin sadece teorik düzeyde kaldığı, gerçekte/fiilen yasama ve yürütme güçlerinin tek partide toplanması sonucunda muazzam bir güç temerküzünün söz konusu olduğu yönündedir.

Otoritenin başkanlarla yasama organları arasında bölündüğü veri alındığında, başbakanlar ile kabinelerinin güçleri daha fazladır ve muhtelif grupların taleplerine daha duyarsız olabilmektedir. Parlamento çoğunluğunun desteğine sahip bir başbakanın gücü, ABD başkanından daha fazladır. Parlamenter sistemde yürütmenin yasamaya karşı siyasal sorumluluğu olsa da, bakanlar kurulunun yasama organından çıkması sebebiyle, yasamanın yürütmeyi denetlemesi neredeyse hiç mümkün değildir. Katı parti disiplininin dolayısı ile aslında, denetleme pozisyonuna geçen organ, yürütme erkidir ve genellikle meclis yürütmenin her politikasını onaylamaya amade adeta noter konumundadır. Esas itibarıyla bu tür parlamentolarda zorunlu olarak, sunulana onaylamak üzere oy kullanılır; aksi takdirde kabine düşer. Klasik parlamenter sistem, yeni gelişmeler neticesinde ihtiyaçlara cevap veremez hale gelmiş ve yasama organı, yürütme organı karşısında gücünü büyük ölçüde yitirmiş ve yasama organından müzakere organına dönüşmüştür. Bazı parlamenterler, eleştirip yürütme organının politikalarına karşı oy kullanabilseler de, bu pek etkili olamamaktadır (Lipset, 1995: 170; Derdiman, 2013: 250; Kuzu, 2017: 97; Kuzu, 1996b: 35).

Başkanlık sistemine yöneltilen ana eleştirilerden biri olan toplam-sıfır oyunu parlamenter sistemde de mevcuttur. Hatta Erdoğan'a göre bu olgunun/sorunun söz konusu olması parlamentarizmde daha muhtemeldir; çünkü bu sistemde yürütme yasamadan çıktığı için, yasamada çoğunluğu elde eden yürütmeyi de denetimi altına almış olur (Erdoğan, 1996: 9).

Mainwaring ve Shugart'da (1997: 453) aynı yönde görüş bildirirler: Çoğunluk parti sistemine dayanan ve disiplinli partilere sahip bir parlamenter sistemde yasamanın yürütme üzerindeki kontrolü minimize olmuş durumdadır. Böyle bir sistemde, toplam-sıfır oyununun söz konusu olma ihtimali başkanlık sistemine göre çok daha yüksektir. Örneğin son yirmi yılda İngiltere'de bir parti yüzde elliden daha az bir oy oranıyla meclis sandalyelerinin büyük bir çoğunluğunu işgal etmiştir. Halkın çoğunluğunun desteğini alamayan bu parti, yürütmeyle beraber uzun bir süre yaşamayı da kontrol edebilmiştir. Ayrıca, parlamenter sistemde iktidar gücüne tek başına sahip olan bir parti, belirlenen yasama dönemi sona ermeden, yeniden seçilebilecek bir zamanda seçime giderek bir dahaki yasama döneminde de iktidarını garantileyebilir (aktaran Yazıcı, 2002: 66-62).

Tüm milletvekillerinin kanun teklif etme yetkisi tüm parlamenter sistemlerde bulunmamaktadır. Örneğin Almanya'da meclis grupları dışında kimse kanun teklifinde bulunamaz ve yasama inisiyatifi, esasında bakanlar kuruluna aittir. Bu durumda yürütme aynı zamanda yasama inisiyatifini de elinde bulundurmaktadır (Can, 2013: 164).

Parlamenter sistemin sorunlarının yapısal nitelikte oluşu, bu sistemin ıslahını oldukça zorlaştırmaktadır. Bu sistemde kuvvetler ayrılığı ilkesi, sadece teorik düzeyde mevcuttur. Sistemde demokrasiden uzak, katı bir parti disiplini ve her açıdan lidere bağımlı, itaatkar üyelerin varlığı mevcuttur (Yayman, 2016: 302-303).

Bir kişinin diktatör olabilmesi için yasamayla beraber yürütme yetkisini de elinde bulundurması gerekir; Başbakan, hem yasayı yapmak hem yasayı uygulamak hem de bütçeyi hazırlamak suretiyle başkanın 3 katı kadar yetkiye sahiptir (Yayman, 2016: 305).

Parlamenter sistemin olumlu özelliklerinden biri olan iki başlı idare (her ne kadar devlet başkanı sadece sembolik yetkilere sahip olsa da) bazen sıkıntılara yol açabilmektedir. Bazı önemli politikalar söz konusu olunca, devlet başkanıyla başbakan arasında anlaşmazlıklar çıkabilir. Bu sorun özellikle gelişmekte olan ülkelerde büyük krizler meydana getirebilir (Karasoy, 2013: 279). Örneğin, Başkanlık sisteminde bakanlar/sekreterler başka bir otoriteye başvurmaksızın doğrudan başkan tarafından seçilirken, parlamenter sistemde başbakan, hazırladığı bakanlar listesini

cumhurbaşkanının onayına sunar. Cumhurbaşkanının listeyi onaylamaması durumu, başbakanı ya listeyi değiştirmeye ya da “hükümeti kurma görevini iade etmeye zorlayacaktır” ki her iki durumda da bir krizin çıkma ihtimali vardır (Derdiman, 2013: 248). Başka bir örneği de Türkiye’den vermek gerekirse; Zamanın iki lideri, cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile başbakan Bülent Ecevit arasında çıkan ve ekonomik krizle sonuçlanan anayasa kitapçığının fırlatıldığı anlaşmazlık söylenebilir.

İngiltere örneğinde, büyük ölçüde azınlıkta olan muhalefet partisi, iktidar partisinin kararlarını engelleyemese de geniş bir ifade özgürlüğüne sahiptir ve üyelerinden hiçbiri söylem ve eylemlerinden (kullandıkları oylardan) dolayı hiçbir zaman kovuşturmayaya maruz kalmazlar. Fakat “bu bağımsızlığın en yüce güvencesi” İngiltere kurumlarında değildir, bunun güvencesi “sadece İngiliz halkının derin özgürlük duygusuna dayanır”. Azınlığın haklarına herhangi bir tecavüz durumunda bu duygu, İngiliz halkının tamamının başkaldırısına yol açar. Öyleyse, “hoşgörü ve liberalizm” geleneğinin yeterince yerleşik olmadığı diğer uluslar, İngiliz kurumlarını “tehlikesizce benimseyemezler” (Duverger, 1974: 77-78).

Rasyonalize etmek suretiyle parlamenter sisteme işlerlik kazandırılabilceği ileri sürülse de, Vergin (1996), parlamentarizmin rasyonalizasyonu, genellikle iki-parti sistemine sahip Almanya’da başarılı olmuşsa da, iki-parti sisteminin oluşmadığı ülkelerde böyle bir başarının mümkün olmadığını söylemektedir (aktaran Fendoğlu; 2012: 49).

2.6.1. Parlamenter Sistemin Türkiye’de Uygulamasına Yönelik Olumsuz Görüşler

Parlamenter sisteme karşılık başkanlık sisteminin tartışılması, adeta cumhuriyetin kazanımlarını yitirmek olarak gösterildiğini ve Türkiye için parlamentarizmin vazgeçilmez bir sistem olduğu ileri sürülmek suretiyle sistem fetişizminin yaratıldığını ifade eden Tekin, diğer sistemler gibi parlamenter sistemin de evrensel bir sistem olmayıp her toplumun kendi tarihi, siyasi, kültürel, hukuki ve idari yapısına en uygun gördüğü sistemi seçmek ya da kendi modelini üretmek durumunda olduğunu; Cari sistemi revize etmek ya da değiştirmek ülkeyi batırıp bölmeyeceğini ve böyle fobilerle hareket ederek bir tartışmanın yürütülemeyeceğini ifade etmektedir (2014: 145-146).

İstikrarsızlık batağından korunmak adına mevcut sistem değişmelidir. Türkiye’de hükümetler, bir belediye kadar dahi istikrarlı olamamaktadır. Bir beldenin belediye

başkanının sahip olduğu temeller bile, hükümetlerinkinden daha sağlamdır. Bir belediye başkanı vatana ihanet gibi suçlar işlemediği müddetçe, 5 yıl boyunca projelerini uygulayabilmesine karşın, en ufak bir siyasi çalkantıda merkezi hükümetler alabora olabilmektedir. 1970-1980 döneminde 12 hükümet değişmiştir. Yaklaşık on yılda bir TBMM tıkanmakta, 2 ya da 3'lü koalisyonlar kurulmaktadır (Fendoğlu, 2012: 52-50).

Türkiye’de uygulanmakta olan Türk Tipi Parlamenter Sistem 1950 yılından beri sıklıkla istikrarsızlık üretmiş, partiler aracılığıyla toplumsal kutuplaşmayı arttırmış ve uzlaşma kültürünü önemli ölçüde dumura uğratarak bu sistemi sanayi toplumu ihtiyaçlarını karşılayamayan bir sisteme dönüştürmüştür. Bu sebeple, Türkiye’nin mevcut sorunlarını gideremeyen bu sistemi sürdürmemek; istikrarı sağlayabilecek, toplumsal kutuplaşmayı sonlandırabilecek ve uzlaşma kültürüne ortam oluşturabilecek bir yönetim sistemine geçmek gerekir (Arslan, R., 2013a: 593).

Ordu’nun, “Hükümet çekilsin, milli hükümet kurulmazsa ordu idareye el koyacak!” tehdidine karşı, milli iradeyi korumak adına cumhurbaşkanı da, başbakan da, siyasi partiler de herhangi bir şey yapmamışlar. Parlamenter sistem, sayısal olarak güçlü iktidarları çıkaramadığından dolayı, partiler ne 27 Mayıs Darbesi’ne ne de 12 Mart Muhtırası’na karşı koyabilmişlerdir (Yıldırım, 2017: 66).

Zamanın cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ten sonra 115 defa oylama turu yapılmasına rağmen, 5 ay cumhurbaşkanı seçilemedi. Cumhurbaşkanının seçilememesini de gerekçe gösteren darbeciler, 12 Eylül darbesini gerçekleştirdiler (Yıldırım, 2017: 84-85).

Kısa süreli/istikrarsız hükümetlerin kurulduğu, demokratik süreçlerin demokrasi dışı aktörlerce sekteye uğratıldığı, telafisiz maddi ve manevi zararların meydana geldiği 28 Şubat sürecinin yaşanmasına, realiteyle uyuşmayan/ihtiyaçları karşılayamayan parlamenter sistemin sebep olduğunu ifade eden Yıldırım’a göre parlamenter sistem yerine, adı ne olursa olsun (cumhurbaşkanlığı, başkanlık ya da yarı-başkanlık hükümet sistemi), en az %50’ den fazla oy almış bir siyasi hareket söz konusu olsaydı, 90’lı yıllardaki parçalı/koalisyonlu hükümetler kurulmayacak ve Türkiye o dönemi büyük zararlarla kapatmayacaktı (2017: 92-97).

Şu an cumhuriyetin 87. yılıdır. Hükümetlerin ortalama ömürlerinin 4 yıl olduğu düşünülürse, 60 çarpı 4 eşittir 240 hesabına göre, “60 numaralı” Erdoğan hükümeti,

cumhuriyetin 87. değil 240. yılında kurulması gerekirdi. Bu sebeple denilebilir ki Türkiye, “istikrar demek olan hükümet kurma” hakkını çabucak tüketmiştir (Kuzu, 2017: 93).

Başarısız olsa da normal süresinden önce başkanın görevinden uzaklaştırılamaması sorununun benzeri parlamenter sistemde de mevcuttur. Mevcut parlamenter sistemde de tek başına iktidar olan bir idare başarısız olsa da, normal süresinden önce görevinden uzaklaştırılmasını sağlayacak bir düzenleme yoktur. Meclisin sahip olduğu hükümetin denetlemesine yönelik mekanizmaların işlemediğini, cumhuriyetten günümüze kadarki deneyim bize göstermektedir. “Türkiye’deki siyasi ahlak ve mevcut parti disiplini bağlamında” bir partinin kendi bakan ya da başbakanını gensoru mekanizmasıyla yaptırma tabi tutması beklenecek şey değildir (Arslan, N. T., 2013: 14). Ayrıca TBMM’nin görevi gerçekten yasama ve denetim olmalıyken, sıkı parti disiplininden dolayı hükümetler meclisi bir noter gibi kullanmakta (Fendoğlu, 2012: 48-49) ve iki güç tek noktada temerküz etmektedir ki bu durum diktatörlüğe ortam hazırlamaktadır.

İkinci Abdülhamid dönemiyle ilgili tartışma ayrı tutulsa, Türkiye 600 yılı geçen hanedanlık tarihinde diktatörlük yaşamamıştır. 1923’ten beri parlamenter sisteme sahip olduğu iddiasındaki Türkiye, Bu sistemle “hiçbir başkana ve padişaha nasip olmayan şeflik gücüne sahip cumhurbaşkanları ve (darbe dönemlerinde) devlet başkanları görmüştür” (Can, 2013: 166).

Türkiye’de katı parti disiplini nedeniyle hükümet, “meclisi adeta emir kulu” gibi kullanmaktadır. 1961 ile 1994 yılları arasında meclis denetim yollarını binlerce kez denemek istediye de neredeyse hiç başarılı olamadı. 1961-1994 yılları arasında işletilmek istenen gensoru mekanizması 249 kez başarısızlıkla sonuçlanmış, sadece 2 gensoru önergesi kabul edilmiştir. Ayrıca bu dönemde gelen 644 meclis soruşturmasından 14’ü işleme konulmuş, 888 Meclis Araştırması’ndan 14’ü sonuçlanmış ve 285 genel görüşmeden sadece 53’ü görüşülebilmiştir (Yanık, 1997: 128-129).

Her hangi bir partinin tek başına iktidar olamadığı durumlarda ise, iki seçim dönemi arasında birden fazla koalisyon hükümetinin kurulması söz konusu olabilir. Bu dönemde uygulanan politikalardan hangi koalisyonun ya da koalisyondaki partinin daha sorumlu olduğunun tespiti pek kolay olmadığından, parlamenter sistemlerde de hesap

verebilirlik fonksiyonunun sanıldığı kadar iyi işlemediği söylenebilir. Gerçekten, Türkiye’de 1991, 1995 ve 1999 seçimlerinden sonra kurulan başarısız ekonomik ve siyasi politikalara sahip koalisyon hükümetleri, herhangi bir şekilde hesap verir kılınamamıştır (Yazıcı, 2005: 130).

Çözümeyen ve koalisyondan koalisyona aktarılan sorunlar karşısında partiler, sorumluluk almaktansa koalisyonları dışardan desteklemeyi tercih ederler. Neticede partiler, kurulan azınlık hükümetini, ipleri ellerinde olan kuklaya dönüştürebilmekte ve azınlık hükümetinin vatandaşlara açıkladığı programını gerçekleştirmesine mani olabilmektedirler. Kendilerine vaadedilen programların uygulanmaması durumu; vatandaşların ülke geleceği açısından risk taşıyan, “cumhuriyet, demokrasi, siyasi parti, seçim, insan hakları, adalet ve eşitlik gibi kavram ve kurumlar hakkında” kötü kanaat sahibi olmalarına yol açacaktır (Kuzu, 1996a: 65-66).

Türkiye’deki disiplinli partilerin varlığı ile demokrasi ve uzlaş kültürünün yetersizliği sebebiyle, iktidar partisinin parlamentoda azınlıkta kalması halinde çok zor durumda kalacağı gerçeğini gösteren bir örnek olarak 2007’deki cumhurbaşkanının seçimiyle ilgili yaşananlar gösterilebilir (Tunç ve 2009: 18).

Yürütme erki bir azınlık hükümetindeyse, azınlık hükümeti üzerinde denetim gereğinden fazla artmakta ve yasamayı, “meclis hükümeti sistemindeymiş gibi” adeta hükümetin yerine işlem yapar duruma getirmektedir. Türkiye’nin 1970-1980 arası dönemleri, bu durumun ihtimalden öte bir gerçek olduğunu göstermektedir. Bu yıllarda, Türkiye hükümete kalmasın diye kurulmuş azınlık hükümetlerinin istifalarına, meclisteki partilerin desteğini çekmesinden dolayı birkaç kez tanık olunmuştur. Böyle bir durum sistemi fiili olarak meclis hükümeti sistemine dönüştürür ya da yaklaştırır (Derdiman, 2013: 250-251).

“Ya hep ya hiç oyunu” ya da toplam-sıfır oyunu da parlamenter sistemlerde mevcut bir sorundur. Seçimi kazanan bir parti, yürütme gücüyle beraber yasama gücünü de elde etmektedir. Partilerin ideolojik yapılarından dolayı bu oyunun Türkiye’de doğuracağı sonuçlar, daha büyük olumsuzluklar içerebilecektir (Arslan, N. T., 2013: 14).

Vesayetçi düzenin tüm toplumsal mühendislik çalışmalarına rağmen heterojen yapısını koruyan Türkiye’nin parlamenter sistemde kalması halinde, “temsilden taviz

vermeksizin istikrarlı bir hükümet modelini, istikrardan taviz vermeksizin” de bütün farklılıkların temsil edildiği bir hükümet yapısını üretmesi pek mümkün olmayacaktır (Can, 2013: 166).

BÖLÜM 3: HÜKÜMET SİSTEMLERİ İLE SİYASAL İSTİKRAR İLİŞKİSİ

Bu ana başlıkta öncelikle, hükümet sistemleriyle istikrar arasında her zaman aynı yönde bir ilişkinin var olmadığına kısaca değiniliyor. Daha sonra ise hükümet sistemleri-istikrar ilişkisini ele alan olumlu ve olumsuz görüşlere başlıklar halinde yer veriliyor. Hükümet sistemleri ile istikrar arasındaki ilişkinin varlığına yönelik hem olumlu hem de olumsuz çalışmalara yer verilmesinin sebebi, aşağıda da kısaca değinildiği gibi, hükümet sistemleri ile siyasal istikrar arasında her zaman aynı yönde bir ilişkinin var olmadığını göstermeye çalışmaktır. Bir diğer ifadeyle, ele alınan üç hükümet sistemiyle istikrar arasında hem olumlu hem de olumsuz ilişkinin var olduğunu gösteren çok sayıda çalışma varsa, bu durum hükümet sistemleri ile istikrar arasında daimi olarak aynı yönde zorunlu bir ilişkinin var olmadığını ileri sürenleri desteklemek durumunda bırakır (ki bu görüşler aşağıda takdim ediliyor) ve çalışmanın iddiası da bu yöndedir.

Bu doğrultuda Kılınç (2015: 364) şunları ifade etmektedir; Eğer her iki sistemin (başkanlık ve parlamenter) hem başarılı hem de başarısız örnekleri varsa bu sistemlerin performansları daha derinlerde aranmalıdır. Başkanlık sistemine istikrarsızlığın içkin olduğu yönündeki iddialar, başarılı Amerikan örneğini; “Türkiye’de parlamenter sistemin istikrarsızlığa yol açtığı iddiası” da İngiltere örneğini açıklamakla mükelleftir. Buna şu örnek de eklenebilir; yarı-başkanlık sisteminin istikrarsızlık ürettiği iddiası, Fransız örneğini açıklamak durumundadır.

“Latin Amerika’daki siyasal toplulukların çoğu”, ekonomik ve kültürel faktörlerden dolayı ABD siyasal sistemi gibi işlememektedir. Karşılaştırmalı araştırmalara göre, Katolik ve daha yoksul ülkelerde demokrasinin istikrarlı işleyişi, Protestan ve daha zengin ülkelere göre daha kısa olmaktadır. Örneğin, Kanada’da Fransızca konuşan ve Katolik Latin Quebec eyaleti, 1960’lara kadar çoğulcu bir parti sistemi ile demokrasi için uygun koşullardan mahrum kalmış gibi görünmesine karşın, İngilizce konuşan ve Protestan kesim, yaklaşık bir asırdır demokratik güvencelerle donanmış istikrarlı çok partili sisteme sahiptir (Lipset, 1995: 171).

Jones ve Kavanagh’ a göre İngiliz siyasal istikrarının farklı kaynakları vardır: Bir çok yeni devletin aksine İngiltere, devleti inşa etme ve millet duygusu ile kimlik oluşturma

görevleriyle aynı dönemde değil, tek tek ve tarihsel sürece yayılmış şekilde uğraşma imkanı buldu. Başka bir ifadeyle bugün, henüz demokratikleşme ve ekonomik kalkınmasını sağlama çabasında olan bir çok ülke, şehirleşme, sosyal hareketlilikten kaynaklı talep patlaması, eğitim, istihdam, sağlık ve altyapı gibi birçok sorunla aynı anda uğraşırken, İngiltere, tüm bu problemlerle zamana yayılmış şekilde uğraşma imkanı bulmuştu (aktaran Kılınç, 2015: 366).

Kılınç'ın aktardığı kadarıyla Watss'a göre (2004) istikrarı sağlayan faktörler arasında şunlar da vardır: İngilizler, “sokak gösterileri, doğrudan eylem”, terör şiddetleri gibi “anti-parlamentar siyasetten ziyade, parlamentar kanalları” kullanırlar; seçim zamanında birlikte hareket eden parti liderleri tarafından kurulan güçlü hükümetlere destek olup genellikle parçalanmış partileri cezalandırır ve fakat farklı görüşlere karşı hoşgörüleri olup muhalefetin de muhalefet etme hakkını kabul ederler. Yine aynı doğrultuda, toplumsal sorunların çözümü için devrimci değil, evrimci çözümden yanadırlar. “İdeoloji ve doktrin” yerine, pragmatizmi esas alan İngilizlerde (2015: 367-368), partilerin ekip, teknik ve programları farklı olsa da, dünya görüşleri arasında büyük farklar yoktur (Göze, 1995: 440).

Ayrıca resmi bir ideolojiye sahip olan ya da, “belirli bir yaşam tarzını ideal kabul ederek misyon yüklenen devletler”, vatandaşlarını bu dünya görüşleri doğrultusunda kanalize etme gayreti içine girer ki böyle bir çabanın çatışma ve pek tabii olarak istikrarsızlık üretmesi kaçınılmazdır (Kılınç, 2015: 378-379).

3.1. Başkanlık Sistemi ile Siyasal İstikrar Arasında Olumlu ilişki Olduğuna Dair Görüşler

Başkanlık sistemine en sık atfedilen olumlu özelliğin istikrar olduğu söylenebilir; bu sistemde başkana verilen sabit görev süresi istikrarlı hükümetlerin oluşmasında olumlu bir etkiye sahiptir ve parlamenter sistemin karakteristiği sayılan belirsizlik ve ileriye görememe sorunu da bulunmaz. Başkanlık sistemi, rejim istikrarına hizmet etmek suretiyle demokrasinin sağlamlaşmasına katkı sunan bir hükümet istikrarı temin eder (Yazıcı, 2002: 52).

Başkanlık sistemleri başkanı halk tarafından seçtirmek suretiyle otoritesini daha da meşrulaştırarak, yasamadan bağımsızlaştırarak ve ona sabit bir süre tanıyarak istikrar sorununu çözmektedir (Lijphart, 1996: 69).

Devlet faaliyetlerinde istikrar sağladığından dolayı, başkanın sabit süresini yürütmenin “esneklikten yoksun olması” şeklinde nitelemek pek makul değildir. İlginçtir ki başkanlık sisteminde yürütmenin katılığından şikayet edenlerin bir çoğu, parlamenter sistemlerin de etkinsiz oluşundan şikayet etmektedirler (Erdoğan, 1996: 8).

Horowitz; Linz’in, “başkanlık taraftarlığının Latin Amerika’da istikrarsızlığa katkı yaptığına” inandığını*, fakat “sömürgecilik sonrası Asya ve Afrika’daki istikrarsızlığı” esas almış olsaydı hain kurumun parlamenter sistem olacağını, “Latin Amerika ve Güney Avrupa’da Asya ve Afrika’daki gibi iktidarın kötüye kullanılması”, “özellikle askeri darbelerin ve tek-parti hegemonyasının gelişiminin” elverişli bir ortam oluşturmamasından kaynaklandığını ve bu sonuç itibarıyla da başkanlık ya da parlamenter sistem arasında seçim yapmamızı olanaklı kılacak bir kriterin olmadığını, iki sistemin de yenilgiye uğradığını söyler (1995, 167-162) ki parlamentarizmin erdemlerinden bahseden Linz, bu kadar radikal bir sonuca varmasa da, her iki yönetim biçiminin kötü örneklerinin olduğunu kabul eder. (Linz,1995b: 175).

Bazı ülkelerde başkanlara, kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisini de içerebilen “düzenleyici işlemler yapma yetkisi” tanınmaktadır. Bu şekildeki yetkiler başkana, yasama organının onaylamadığı ya da onaylamamasının söz konusu olabileceği bir takım gerekli gördüğü düzenlemeleri kararname ya da “tüzük adı altında çıkararak” tıkanmanın önüne geçme şansını vermekte, dolayısıyla başkanlık sisteminde görünme ihtimali yüksek etkin olmayan bir istikrar, etkin bir istikrara dönüştürülebilmektedir (Kürüm ve Özkurt, 2015: 575; Aktaş, 2016: 213).

Bu sistemde hükümetin meclise ihtiyaç duymaksızın doğrudan iş başına geçebilmesinin, “konsensüs dengelerinin hassas ve görüş farklılıklarının anlamlı olduğu toplumlarda ve dönemlerde hükümetin kurulamayışının neden olabileceği yönetim/otorite boşluğunun” doğurabileceği problemleri engellediği ileri sürülmektedir. Göreve başladıktan sonra

* Çalışmanın çeşitli yerlerinde yer alan Linz’in bu konudaki görüşleri, “Başkanlık Sisteminin Tehlikeleri” adlı çalışmasında yer alıyor.

başkanın görev süresinin sonuna kadar yerinden edilemeyişi, başka bir ifadeyle, başkana yürütme gücünü veren “konsensüsün” bozulmasına rağmen yeni seçimlere gidilerek ya da başka yollarla başkanın azledilemeyişi sayesinde hükümet ve politikaları istikrarlı olabilmektedir (Evcimen, 1992: 319).

Başkanlık seçiminin ardından hükümetin kendiliğinden kurulması, parlamenter sistemde karşılaşılan “hükümet kurma çalışmalarının, siyasi gruplar arasındaki pazarlıklar ve parlamento süreçleri sebebiyle uzamasının ve karmaşılaşmasının sebep olacağı istikrarsızlığın önüne geçmektedir”. Hükümetlerin güvenoyu alamaması ya da hükümetin kurulmasından sonra muhtelif sebeplerle dağılmasının sebep olacağı “hükümet krizleri ve otorite boşluklarının olmaması nedeniyle de istikrarlı bir yönetim öngörülmektedir”. Ayrıca bu sistem, “istikrar bakımından daha tercih edilir olan iki-partili sisteme” geçişi kolaylaştırdığı gibi, “aşırılıkçı partilerin sistemi etkilemesinin önüne” de geçmektedir (Aslan, 2017: 91-93).

Ayrıca yürütme erkinin parlamenter ya da yarı-başkanlık sistemlerinde olduğu gibi bölünmemesi, bir diğer ifadeyle iki kanat ya da iki baştan oluşmaması, aciliyet durumlarında ivedilikle müdahale imkanı sağladığı ve yürütme erkinin sade oluşundan dolayı bu sistemin, izlenecek politikalarda tutarlılığı sağladığı ifade edilmektedir. Bu özelliklerin ise yürütmenin sadece nötr anlamda bir istikrarı değil, etkin bir istikrarı temin ettiği söylenebilir (Evcimen, 1992: 319).

3.2. Başkanlık Sistemi İle Siyasal İstikrar Arasında Olumsuz İlişki Olduğuna Dair Görüşler

Aşağıda özetle, normal/yasal süresi dolmadan düşürülmesi pek mümkün olmayan tek kişinin yönetimine dayalı olan başkanlık sistemindeki kabine istikrarsızlığına, bu sistemin ABD dışında başka ülkelerde istikrarı pek temin edemediği yönündeki görüşe, bu sistemin sebep olabileceği siyasal sistem ve demokrasi istikrarsızlığına, hükümet istikrarı ile verimlilik ve siyasal sistem istikrarı arasında her zaman olumlu bir ilişkinin zorunlu olarak var olamayacağı yönündeki görüşe, parlamenter sisteme göre başkanlık sisteminde istikrarın çok daha kırılgan olduğu iddiasına, istikrar ile iki partili sistem arasında güçlü bir pozitif korelasyonun var olduğuna dair görüşe, görülmesi muhtemel çift meşruiyet olgusunun sebep olabileceği istikrarsızlığa değinilecektir.

Kabine üyelerinin tamamının başkan tarafından belirlenmesinden dolayı hükümet istikrarının sağlandığı ileri sürülmektedir; oysa hükümet istikrarı ile ilgili araştırma yapanlar, başkanlık kabinelerindeki istikrarsızlığa dikkat çekmemekteler. Başkan kabinelerinin “partiler arası koalisyonların” yerine “başkanın kişisel güvenine” dayanmasından dolayı, teknokrat ve siyaset dışı kimselerden atamalara güçlü bir temayül, “büyük çapta kayırmacılık” ve “kabine üyelikleri arasında çarpıcı bir süreksizlik” söz konusudur. Süreksizlik vardır; çünkü yönetimde tecrübe kazanmış kişiler, başkanın değişmesiyle birlikte, bu deneyimine rağmen iktidar makamından saf dışı bırakılacaktır (Linz,1993: 125-126; 1995a: 155). Yeni başkanla beraber gelen yeni sekreter, sıfırdan olmasa da daha az tecrübeli bir seviyeden tecrübe edinmek üzere işe başlayacaktır ki önemli yönetim tecrübeleri edinse dahi yeni bir başkanla onun da görevi sonlanacaktır.

Uzun bir anayasal sürekliliğe sahip tek başkanlık demokrasisi ABD’dir. Bunun dışında sadece Şili görece bunalımsız olarak bir buçuk asır “anayasal sürekliliğe” sahip olabilmıştır ki o da 1970’lerde çökmüştür (Linz, 1995a: 143-144).

Dünyanın en istikrarlı demokrasisi olan ABD’nin başkanlık anayasasına sahip olmasına karşın, bu sistemin başka birçok toplumda “demokrasiyi koruyabilme şansının” çok daha düşük olduğu sonucuna varmak, en azından şimdilik, kaçınılmazdır (Linz, 1995a: 159). Bu sistemi uygulayan birçok ülkede, sık sık hükümet değişikliği olmaması anlamında bir istikrar söz konusu olabilir; fakat bu, demokrasinin de korunabileceği, başka bir ifadeyle, demokrasi istikrarının da temin edilebileceği anlamına gelmez.

“Başkanlık sisteminin istikrarlı yönetimler yaratacağı önermesiyle”, Parlamenter sistemin istikrarlı yönetimler yaratamadığı zımnen ifade edilmekte ve başkanlık sisteminin karakteristiği olarak kabul edilen istikrarlılık, “bir erdem olarak” takdim edilip tartışılmaktadır (Uluşahin, 1999: 75). Ayrıca istikrarın aynı zamanda verimli/etkili bir hükümeti de temin edeceği yanılgısıyla, istikrar “bir değer olarak” sunulmaktadır. Oysaki istikrar tek başına bir hükümet sistemi için bir değer ifade etmez; istikrar zorunlu olarak etkililiği/verimliliği beraberinde getirmez. Aynı zamanda, istikrarsız bir hükümetin zorunlu olarak verimsiz/etkisiz olacağı da kesin değildir. Aslolan, “demokratik sistemin istikrarıdır”. İstikrarlı hükümetlere rağmen, siyasal sistem istikrarının bulunmadığı demokratik sistemlerin sorun yarattığını görmek gerekir

(Uluşahin, 1999: 77-78). “Parlamenter sistemde hükümet krizi olacak şey”, başkanlık sisteminde “siyasal sistem” krizi niteliğini alabilir (Linz, 1995a: 156).

şayet başkanlık sistemi parlamenter sistemden üstün tutulacaksa, demokratik sürece olan katkısından dolayı olmalıdır diyen Uluşahin, ampirik verilere [şu araştırmalar: (Mainwaring, 1993: 204; Stepan ve Skach, 1994: 129, 123-127)] dayanarak ekler, başkanlık sistemlerinin rejim istikrarsızlığına temayül oranı parlamenter sistemlerden daha fazladır (Uluşahin, 1999: 83-87).

Başkanlık sisteminde istikrar/istikrarsızlık ile iki-parti sistemi arasında g   l  “bir korelasyon vardır”. İki partili sistemin mevcudiyeti durumunda istikrarın temin edilmesi ihtimali çok daha yüksektir; ancak heterojen yapılı toplumların iki parti sistemini temin edebilmesi pek de ihtimal dahilinde değildir (Linz, 1993: 130-131).

Başkan gibi halkoyundan çıkan yasama organının da, özellikle kendi içinde türdeş/homojen ve disiplinli olan partilerden müteşekkil heterojen bir yapıya sahip olduğu durumlarda, meşruiyet iddiasında bulunma durumu söz konusudur. Yasama organı çoğunluğuyla başkanın dünya görüşünün, dolayısıyla siyasal eğiliminin farklı olduğu durumlarda bu iddia ayrıca bir önem kazanır. Her hangi bir politika üzerinde uzlaşamama durumunda hangi organın halkı temsil etme ve onun adına karar verme hakkına daha çok sahip olduğu belirsizdir. “Bunu çözebilecek hiçbir demokratik ilke yoktur”. Böyle durumlarda çatışmaların söz konusu olması her zaman muhtemeldir ve bazen “dramatik biçimde” patlak verebilir. Geçmişte arabulucu bir aktör olarak silahlı kuvvetlerin bu tür süreçlere müdahil olması gibi şuanda da siyasal sürece müdahale etmesi muhtemeldir ki bu, siyasal istikrarsızlık için önemli bir faktördür (Linz, 1995a: 145).

3.3. Yarı-Başkanlık Sistemi İle Siyasal İstikrar Arasında Olumlu İlişki Olduğuna Dair Görüşler

Hem –istikrarlı olsa da- Rusya modeline göre daha demokratik hem de bu sistemin prototipi olarak kabul edildiğinden dolayı bu başlık altında özellikle Fransız modeli üzerinde duruluyor. Bir diğer sebep ise bu sisteme yönelik olumlu görüşlerin sıklıkla yarı-başkanlık sisteminin Fransa’ya sağladığı istikrarı vurgulamasıdır.

Yarı-başkanlık sistemi, yasama-yürütme erklerinin işbirliğiyle ve bir konsensüs dahilinde hükümet etmeleri esasına dayanır. Bu sebeple hem başkanlık hem de parlamenter rejimlerinin bazı özelliklerini yapısında barındıran, başkanlık sistemlerinde görülen kilitlenmeler ile parlamenter sistemlerde görülen istikrarsızlık sorununa “çözüm arayan ve üreten bir rejimdir” (Demir, 2013: 456).

Yarı-başkanlık sisteminde halkın sabit bir süre için seçtiği devlet başkanı, “parlamento bölünmüş ve hükümetler istikrarsız olsalar” da “sistemin istikrar ve meşruiyetini” sürdürebilme olanağına sahiptir (Elgie, 2011: 55’den aktaran Erdem, 2014: 4). IV. Cumhuriyet; “kitlesel boyutlara ulaşabilen toplumsal çatışmalar” ve seçim sisteminden de kaynaklanan “bir parlamento bölünmüşlüğü içinde Fransa’nın savaş sonrası döneme uyumunu” temin edememiş ve 1958’e kadar süren 12 yıl içinde toplamda 20 hükümet kurulacak kadar bir istikrarsızlık dönemi olmuştur (Şıvgın, 1997: 77). Fakat 1962’de uygulamaya konulan yarı-başkanlık sistemi, onlarca yıldır oluşturduğu siyasi kültür ortamında istikrarı temin edebilmiştir (Akıncı, 2016: 196-197).

Çoğu kez askeri müdahalelere davetiye çıkararak rejimin çökmesine yol açabilen başkanlık sisteminde içkin çift meşruiyet sorunu, yarı-başkanlık sisteminde de ortaya çıkabilir. Fakat yarı-başkanlık sisteminde meşruiyet iddiası, başkanlık sistemindeki gibi yasama-yürütme arasında değil, yürütme erklerinin iki başı arasında vuku bulabilmektedir; çatışma, cumhurbaşkanının arkasındaki çoğunlukla meclis çoğunluğunun farklı siyasi eğilimlere sahip olması durumunda cumhurbaşkanı ile başbakan ve kabinesi arasında meydana gelmektedir. Ancak başkanlık sisteminde çift meşruiyet sorununun sistemi çöküşe uğratma ihtimali varken, yarı-başkanlık sisteminde bu sorun “sadece hükümet istikrarsızlığına yol açabilmektedir”. Çünkü başkanlık sisteminde bulunmayan bir özellik olarak, yarı-başkanlık sistemindeki fesih yetkisiyle cumhurbaşkanı, meşruiyet iddiasından kaynaklı çatışmaları, sistemi tehlikeye düşürecek bir boyuta ulaşmadan bertaraf etme olanağına sahiptir (Yazıcı, 2002: 110).

Fransız sisteminin de gösterdiği gibi, Yarı-başkanlık sisteminde doğrudan halk tarafından seçilen ve güçlü yetkilerle donatılan cumhurbaşkanının varlığı, istikrarı sağlamada önemli bir katkıya sahiptir (Aktaş, 2015: 138). Akıncı’ya göre, cumhurbaşkanının “dünyanın süper gücü” ABD başkanının dahi sahip olmadığı fesih

yetkisine sahip olması, hangi açıdan değerlendirilirse değerlendirilsin, istikrarsız hükümetleri önlemede “çıkart bir yol olduğunun göstergesidir” (2016: 183).

Fakat Yazıcı’ya göre yarı-başkanlık sistemi, Fransız V. Cumhuriyetine kısmen istikrar kazandırmıştır. Kısmen; çünkü “aşırı ölçüde parçalanmış olan parti sisteminin merkeze yaklaşarak ılımlı çok parti sistemine dönüşmesi”, istikrarın sağlanmasında asıl faktördü. Esasında istikrar, nispi seçim sisteminden iki türlü çoğunluk sistemine geçilmesiyle sağlandı. Ancak tekrar etmek gerekirse, kısmen de olsa, yar-başkanlık sisteminin V. Cumhuriyet’e istikrar kazandırdığı inkar edilemez (2002: 104).

Oldukça kompleks bir sistem olarak Fransız sistemi, son derece titizlikle dizayn edilmiş ve işleyişi, “her bir parçanın kendisi için ön görülmüş olan katkısı ile ve bu katkının sayesinde mümkün olabilmektedir”. Cumhurbaşkanıya verilmiş büyük güç “anayasal düzeni tamamlayan ve onun uzantısında işlev gören parti sistemi ve iki türlü seçim sistemiyle iç içe geçmiş bir kurumlar sistemi biçiminde meydana gelmekte ve cohabitation dönemlerinde dahi, başkanlık sisteminin mantığı doğrultusunda mevcudiyetini sürdürebilmektedir”. Fransa’da cumhurbaşkanı ile başbakanı seçen çoğunluğun sahip olduğu siyasi eğilimin farklı olduğu durumlarda dahi konsensüs sağlanabilmektedir (Vergin, 1996: 14).

Yarı-başkanlık sisteminde yürütmenin iki başlı olması, cumhurbaşkanı ile başbakanın farklı siyasi görüşlere sahip “rakip siyasi güçler” tarafından desteklendiği durumlarda dahi “toplumun yönetilebilirliğini” tehlikeye atmaması, Fransız tipi başkanlık sisteminin sağlam temelli ve Fransız toplum yapısıyla da uyumlu olduğunun göstergesidir. Sistem, dizayn edildiği şekliyle işlemiş ve Fransa’yı maruz kaldığı sıkıntılardan kurtarabilmiştir. “Zayıf ve istikrarsız hükümetler dönemi kapanmış”, Parti sistemindeki parçalanmanın meydana getirdiği sorunlar bertaraf edilebilmiştir (Vergin, 1996: 14).

3.4. Yarı-Başkanlık Sistemi İle Siyasal İstikrar Arasında Olumsuz İlişki Olduğuna Dair Görüşler

Yarı-başkanlık sisteminin istikrarsızlık yarattığına dair görüşler özellikle Weimar Cumhuriyeti’yle ilgilidir ve aşağıda bu doğrultuda bazı görüşlere yer veriliyor. Özellikle değinilen ve bu başlık altında da yer verilen diğer iki nokta ise, “çift başlılık ve fesih yetkisinin sınırlandırılmamasıdır”. Son olarak bu başlıkta, diğer iki sistemde de

sorunlara sebep olabildiği ileri sürülen “çoğunluğun sağlanamaması” durumuna değiniliyor.

“Güçler dengesinin iyi oturtulmadığı, yetkilerin iyi dengelenmediği” bir siyasi yapıda çoğulculuğun yer alabilmesi güçtür. Azınlıkta olanların dışlanma ihtimali artarken, sürdürülebilir bir yönetim ise zorlaşacaktır. Daha fazla güç talebinde bulunabilecek birinin halk oyuyla cumhurbaşkanı seçilmesi durumunda, mezkur sorunların yükselmesi kuvvetle muhtemeldir. Bu sorunun nedeni, meclisin yürütme üzerindeki denetiminin azalmasıdır (Kamalak, Gül ve Sallan Gül, 2015: 140).

Başkanlık sistemleriyle karşılaştırıldığında, yarı-başkanlık sistemlerinde bulunan fesih yetkisi çift meşruiyet iddiasından kaynaklı siyasal sistem çöküşü tehlikesini büyük ölçüde bertaraf edebilse de, Weimar Cumhuriyeti’nde olduğu gibi fesih yetkisinin anayasal bir sınırlamaya tabi tutmaksızın sıklıkla kullanılması, ilk etapta hükümet ve nihayetinde de siyasal sistem istikrarsızlığına yol açabilir (Yazıcı, 2002: 111).

Her ne kadar istikrarsızlığın sebebi sadece hükümet sistemi olmasa da, 1932-1933’teki hükümetlerin kısa ömürlü olmalarının sebeplerinden biri de, sistemin cumhurbaşkanına tanıdığı meclisi feshetme yetkisinin sıklıkla kullanılmasıydı; cumhurbaşkanı Hindenburg “Haziran 1932’den Ocak 1933’e kadar” meclisi 3 kez feshetmiştir. Bu altı aylık sürede ortalama ömrü 1,5 ay olan 4 hükümet kurulmuştur. Ortada, aşırı parçalanmış ve kutuplaşmış bir parti sistemi vardı. İstikrarsızlığa sebep olan bir biriyle ilişkili birden fazla etkenin mevcudiyetinden dolayı istikrarsızlık üzerinde hangi faktörün daha etkili olduğunun tespiti zordur; fakat hükümet istikrarsızlığında, Weimar Anayasa’sının cumhurbaşkanına tanıdığı fesih yetkisini sınırlandırmaması önemli bir faktör olmuştur (Yazıcı, 2002: 105-106).

Yarı-başkanlık sisteminin uygulandığı Weimar Cumhuriyeti’nde hükümet istikrarsızlığının demokrasinin çöküşüne yol açması, yarı-başkanlık sisteminin istikrarı sağladığı fikrine katılmayı güçleştirmektedir. 1919-1933 yılları arasında bu sistemin uygulandığı Weimar Cumhuriyeti’nde demokrasinin çökmesine neden olan “Nazi hareketinin yükselişi, başka değişkenlerle beraber, hükümet krizlerinden de kaynaklanmıştır” (Yazıcı, 2002: 105).

Fransa'nın istikrarlı modelinden dolayı yarı-başkanlık sisteminin istikrar ve etkinliği sağladığı iddia edilse de, bu sistem başarısını, cumhurbaşkanının genel oyla seçilip geniş yetkilere sahip olmasından ziyade, esas olarak “bağımsız bir yargı, etkili ve birbirini dengeleyen baskı grupları” ve iyice özümsemiş son derece özgürlükçü siyasal bir kültürün mevcudiyetine borçludur (Tosun ve Tosun, 1999: 119).

Linz, yarı-başkanlıktaki iki başlılığı, yürütme-asker ilişkisi bakımından sorunlu görmektedir. “Hiyerarşik makamların (genelkurmay başkanı, savunma bakanı, başbakan ve başkan) çokluğu nedeniyle”, asker için hayati bir önemi haiz hiyerarşik yapı karmaşılaşabilir. Bu karmaşıklık, normal ya da gelişmiş bir demokraside olması gereken askerin seçilmiş otoriteye bağlılığı ilkesi noktasında anayasal düzeyde sorunlar yaratabilir. Bir diğer ifadeyle, hükümetteki bu iki başlılık, “genç demokrasilerde askeri, siyasete müdahale etmeye”, dolayısıyla siyasal istikrarın kesintiye uğramasına yol açabilir (Elgie, 2011: 57’den aktaran Erdem, 2014: 5).

Cumhurbaşkanları tarafsızlıklarını koruyabildikleri ölçüde hükümet istikrarsızlıklarının önüne geçebilirler; fakat zaten sorun, uzlaşma kültürünün gelişmediği ülkelerde cumhurbaşkanlarının nasıl ya da ne düzeyde tarafsızlıklarını koruyabileceğidir. Bir cumhurbaşkanı tarafsızlığını koruyamazsa, yürütmenin iki başı arasında vuku bulacak muhtemel bir çatışmada, bu çatışmayı giderecek makam silahlı kuvvetler olacaktır (Tosun ve Tosun, 1999: 117).

“Başkanın, başbakanın ya da herhangi bir siyasi parti veya parti koalisyonunun” parlamentoda çoğunluğu sağlayamaması halinde, kurulacak bir “bölünmüş azınlık hükümeti”, örneğin etkinsizlik ya da başka sorunları beraberinde getirebilir. Bu durum başkanın “müdahalelerine ve mahfuz yetkilerini kullanmasına” yol açabildiği gibi, istikrarsız koalisyonların oluşmasına da neden olabilir. Parlamento içindeki huzursuzluk ve verimsiz/etkinsiz/istikrarsız hükümetler, başkanın anayasal yetkilerinin dışına çıkma anlamında haklı kılabilir (Elgie, 2011: 58’den aktaran Erdem, 2014: 5-6).

3.5. Parlamenter Sistem İle Siyasal İstikrar Arasında Olumlu İlişki Olduğuna Dair Görüşler

Linz, yürütme erkinin meclis çoğunluğundan kaynaklandığı ve varlığının sürekliliğini bu çoğunluklara borçlu olduğu parlamenter sistemlerin, günümüzdeki istikrarlı demokrasilerin çoğunluğunu oluşturduğunu ifade etmektedir (Linz, 1995a: 143).

Parlamenter rejimlerin “üstün tarihsel performansının” tesadüfi olmadığını kanıtlamaya çalışan Linz, yakın Afrika tarihinden de anlaşıldığı gibi parlamenter rejimlerin de, özellikle etnik çatışmalı koşullarda istikrarsız olabileceğini; fakat Hindistan’ın ve Karaibler’deki İngilizce konuşan bazı ülkelerin deneyimlerinin, aşırı bölünmüş toplumlarda dahi bazen oluşan parlamenter krizlerin bir rejim krizine dönüşmek zorunda olmadığını gösterdiğini ve başbakan ile kabinenin görevden uzaklaştırılması, demokrasinin sonu anlamına gelmediğini söylemektedir (1995a: 144).

Parlamenter sistemler sadece bazen istikrarsız hükümetlere yol açmaktadır, her zaman istikrarsız hükümetlere sebep olduğu iddiası abartılıdır. Hükümet, Özellikle iki-partili rejimlerde “büyük otorite ve istikrara sahiptir” ve fakat istikrar sadece sayıları oldukça az olan iki-partili parlamenter rejimlerde değil, aynı zamanda çok-partili rejimlerde de sağlanabilir. “İlımlı ya da işleyen çok-parti sistemi (working multi-party system), Almanya’da, İskandinav ve Benelux ülkelerinde etkin ve istikrarlı bir yönetimle mükemmelen bağdaşmaktadır” (Özbudun, 2005: 110-111).

Parlamenter sistemin ciddi krizler geçirip yıkılamayacağı garanti edilemez diyen Linz’e göre, en iyi parlamenter anayasa tipinin kurumsal özellikleri arasında, güçlü ve disiplinli partileri gerektiren ve “iktidarı sorumlulukla birleştiren bir başbakanlık makamı vardır”. Bu tip özellikler iktidarın sorumluluk sahibi olmasına ve istikrarlı hükümetlere yardımcı olmasıyla beraber, aşırı siyasal parçalanmaya mahal vermeden “gerçek bir partiler yarışmasına” ortam hazırlar (Linz, 1995a: 159).

Sartori, literatürün büyük bir bölümünde, “eğer bir parlamenter sistem istikrarlı hükümet sağlıyorsa, aynı şekilde etkin hükümette sağlar”, şeklindeki akıl yürütme neticesinde istikrarın, “işleyen demokrasinin başlıca göstergesi” olarak takdim edildiğini, oysa “İstikrarlı demokrasiyle” “hükümetlerin istikrarı” olgularının farklı şeyler olduğunu söylemektedir. “Demokrasinin yıkılmaması gerektiği” şüphesiz

önemliyse de “hükümetlerin düşmemesi gerektiği niçin önemli olsun?” Hükümet istikrarı genellikle yalnızca süreyi gösterir; hükümet istikrarı etkinliğin göstergesi olmadığı gibi, etkinliğe “canlılık” bahşeden bir etken de değildir. Kesinlikle etkinliğin yeterli şartı olmayan istikrarlı hükümet, olsa olsa etkinliğin “kolaylaştırıcı bir şartı” olur (Sartori, 1997: 149-152).

Ampirik veriler, parlamenter sistemlerin demokrasi istikrarını sağlamada nispeten başarılı olduklarını göstermektedir. Parlamenter hükümetlere sahip ülke demokrasileri, askeri darbelere daha dayanıklıdır. Ayrıca demokrasinin kurumsallaşmasını olumsuz yönde etkileyecek başka değişkenlerin mevcudiyetine rağmen, bu sistemin uygulandığı ülkelerde demokratikleşme oranları daha yüksek olmakta ve bölünmelerin/ayrışmaların olduğu toplumlarda parlamenter sistem, “oydaşmacı bir demokrasi için daha iyi mekanizmalara sahip olmaktadır” (Abdullayev, 2009: 261-254). Hem zaten heterojen yapıları bir toplumda farklı kategorilerin konsensüsünü temin etme kabiliyetini haizse, bu özelliğin doğal bir sonucu olarak her iki anlamda da istikrar önemli ölçüde temin edilmiş olacaktır.

Ampirik verilere göre parlamenter sistemlerde demokratik rejim, başkanlık sistemlerine oranla daha sürdürülebilirdir. “Alfred Stepan ve Cindy Skach’ın OECD üyesi olmayan ve 1973-89 döneminde en az bir yıl demokratik rejim altında yaşamış 53 ülke üzerindeki araştırmasına göre”, bu dönemde, başkanlık rejimi altındaki ülkelerin sadece %20’si 10 yıl süreyle demokratik rejimi sürdürebilmişken, parlamenter rejim altındaki ülkelerin ise %61’i 10 yıl süreyle demokratik rejimi sürdürebilmiştir. Yine aynı dönemde demokrasisi askeri darbeye hasar görmüş bu iki kategorinin oranları ise şöyledir; başkanlık sistemi altındaki ülkeler: %40, Parlamenter sistem altındaki ülkeler: %18 (aktaran Özbudun, 2005: 110).

Başkanlık ve parlamenter sistemlerini karşılaştıran Spetpan ve Stach’ha göre (1993: 22), Parlamenter sistemlerdeki hükümetlerin programlarını uygulamak için gereken çoğunluklara sahip olma ihtimali daha yüksektir. Çok-partili durumlarda, parlamenter sistemlerin ülkeyi yönetme kabiliyeti daha fazladır. Bu sistemde, “yürütmenin anayasal sınırları aşma eğilimi daha az” olduğu gibi, gerekli durumlarda yürütmeyi değiştirme olanağı da mevcuttur. Parlamenter sistemler politikacılara hem deneyim kazandıran hem de “siyasal topluma karşı bağlılık sağlayan” “parti-hükümet bağlantılı uzun bir meslek

yaşamı” temin etmektedir. Son olarak; bu sistemin askeri darbelere karşı direnci daha yüksektir (aktaran Turhan, 1995: 81). Sayılan tüm bu özellikler birlikte değerlendirildiğinde, parlamenter sistemlerin hem demokrasiye katkısı bakımından hem de etkin ve güçlü bir istikrara sahip olma bakımından şansının daha yüksek olduğu söylenebilir.

İstikrarla birlikte anılan etkinliğe son kez değinmek gerekirse; Etkinliğin artırılması söz konusu olurken Amerikan örneğinden yola çıkanlar, Amerikan başkanı göreve geldiğinde sadece bakanları değil, çok sayıda kamu çalışanını da değiştirdiğini, dolayısıyla “kamu politikalarını uygulayacak takımların” tutarlılığının artırıldığını ve işlerin daha etkin yürütüldüğünü ifade etmektedirler. Siyasi görevlilerle bürokratların birbiriyle uyumluluğunun, etkinliği artırabileceği doğru olmakla beraber, bu uyumluluğun tek yolunun yönetimlerin kendi kadrolarını oluşturmasıyla olmayabileceğini İngiliz örneği kanıtlamıştır. Ayrıca “parlamenter sistemlerde de sınırlı sayıda yüksek bürokratin değişmesi” daima mümkünken, Amerikan sisteminde ise sanılanın aksine, bütünüyle bir değişim söz konusu değildir (Turan, 2005: 123).

3.6. Parlamenter Sistem İle Siyasal İstikrar Arasında Olumsuz İlişki Olduğuna Dair Görüşler

İstikrar çerçevesinde söz konusu olduğunda, parlamenter sistemle ilgili olumsuz görüşlerin neredeyse tamamı, istikrarsızlığa yol açan koalisyonlara ortam hazırladığı yönündedir

Parlamenter sistemde uygulanan nispi seçim sistemi, hükümet istikrarsızlığına yol açan koalisyonlara sebep olmaktadır. “Örneğin, Fransa’da 1958 öncesi 70 yılda 104 hükümet”, Portekiz’de 19 Haziran 1987’de yapılan seçimlere kadarki 13 yılda 16 hükümet kurulmuştur ve Weimar Cumhuriyeti’nde de durum farklı değildir (Kuzu, 2017: 91-92).

Büyük Britanya’da/İngiltere’de olduğu gibi başbakanlar ve kabineler çok istikrarlı olabilirler; fakat sağlam bir çoğunluk koalisyonundan mahrum çok-partili parlamentolarda kabinelerin sıklıkla düşürülmesi kuvvetle muhtemeldir. Yukarıda da değinildiği gibi “üçüncü ve Dördüncü Fransız Cumhuriyetleri ile Alman Weimar Cumhuriyeti’nde kabine istikrarsızlığı yaygındı”. Weimar Cumhuriyeti’nde kabineler

genellikle “olumsuz çoğunluklar” tarafından düşürülmüştür; Siyasal merkeze karşı birleşen ve fakat derin bir siyasal ayrılık içinde olmaları sebebiyle “alternatif bir koalisyon kabinesi” kuramayan sağ ve sol çoğunluklar. Dördüncü Fransız Cumhuriyeti’nde parlamentolar, genellikle kabineyi resmen istifaya zorlamadan, kabinenin kanun tasarılarını reddederek çalışmalarına ket vuruyorlardı (Lijphart, 1996: 68).

Hükümet istikrarı, parlamentoda istikrarlı bir çoğunluğu da gerektirir. Bu çoğunluğu tek parti ya da bir koalisyon oluşturabilir. Bu sebeple parlamenter rejimin sağlıklı işleyebilmesi için gerekli koşullardan biri de, aşağı yukarı türdeş ve disiplinli partilerin mevcudiyetidir. (Teziç, 2016: 526). Fakat istikrar için gerekli olan homojen ve tüm üyeleri neredeyse yekpareymiş gibi hareket etme kabiliyetine sahip partiler genellikle var olsa da, her zaman tek partiye dayalı bir çoğunluğa ya da bir biriyle uyumlu çalışma kabiliyetini haiz koalisyon çoğunluğuna rastlamak pek mümkün değildir.

Fransız IV. Cumhuriyet döneminin yirmi hükümetinden sadece 5’i anayasaya göre düşürülebilmüş, diğerlerinin çoğu “ya koalisyonların dağılması ya da önerdikleri yasa tasarılarının kabul edilmemesi” nedeniyle kendiliğinden çekilmişlerdir. “Böylece anayasanın marjında, yoğun hükümet istikrarsızlığına yol açan bir tür ‘güven sorusu benzeri’ (pseudo-question de confiance)” olarak anılan bir kurum oluşmuştur (Teziç, 2016: 527; Vedel, 1959-1960’dan aktaran Teziç, 2016: 527).

Dünyanın hiçbir yerinde kitaplarda yazılı şekliyle uygulanmadığı, “Neo-Parlamenter rejim/rasyonelleştirilmiş parlamenter model” adıyla farklılaştırılmış bir şekilde uygulanmaya çalışıldığı için parlamenter sistem miadını doldurmuştur. İki-parti sistemine sahip İngiltere dışında, parlamenter sistemler sorunların neşet ettiği bir sistem olmuştur. Bu sistemin yeni versiyonlarının da “aldatmaca olduğunu gören bazı devletler yarı-başkanlık ya da başkanlık” sistemine geçmiştir; yarı-başkanlık sistemine geçerek istikrara kavuşan Fransa gibi (Kuzu, 2017: 89-90).

Aklileştirilmiş (Rasyonelleştirilmiş) parlamenter rejim örneği olarak 1919 tarihli Weimar Anayasası, devlet başkanını geniş yetkilerle donatmıştı; fakat Almanya’da çok partili bir ortamda partiler, yukarıda da değinildiği gibi birbiriyle anlaşarak istikrarlı hükümetler kurma iradesini gösterememişler; “on dört yılda on dört hükümet buhranı” deneyimlenmiştir. Buna paralel olarak da, devlet başkanı fesih yetkisini sıklıkla

kullanmaktan çekinmemiş ve 1933'te ardı sıra yapılan fesihler, Nasyonal-Sosyalist Partinin iktidar olmasını kolaylaştırmış, bu da Weimar Anayasa'sının sonunu getirmiştir (Teziç, 2016: 526).

Parlamente rejimin rasyonelleştirilmesiyle istenen randıman alınamamış ve rasyonelleştirme girişimleri bu sistemin Kıta Avrupa'sındaki uygulamaları neticesinde meydana gelen problemleri bazen daha da ağırlaştırmıştır. Federal Almanya'da fesih mekanizması, anayasanın doğasıyla bağdaşmayacak şekilde işletilmiştir. Esasında, bu rejimde parlamento-hükümet ilişkilerinin “kesin kurallara bağlanması, hükümet istikrarını sağlamada yeterli değildir” (Teziç, 2016: 526).

Parlamente sistemdeki istikrarsızlığın doğurduğu olumsuzlukları azaltmak için uygulanan bazı mekanizmalar sayesinde sisteme, sorunları nispeten giderici bir rasyonellik kazandırıldığı gerçektir. Örneğin kurucu güvensizlik oyu mekanizması ile koalisyonların kolaylıkla dağılabilmesi engellenebilmektedir; ancak parlamente sistemin rasyonelleştirilmesiyle olumsuzlukların mutlak olarak giderilebildiği söylenemez. Söylenemez; çünkü örneğin kurucu güvensizlik oyu mekanizması, “koalisyonların etkin bir şekilde işlemini” sağlamaktan ziyade, dağılmasının önüne geçmektedir. Yani, pek olumlu sonuçlar doğurmayan bir hükümet istikrarını temin etmektedir. Örneğin; koalisyona üye partiler arasında oluşan bir anlaşmazlık durumunda, bu anlaşmazlığı çözmek ve yapılması gerekeni yapmak yerine, bunları ertelemeyi tercih etmektedirler (Bilir, 2017: 25-26).

Koalisyon ya da azınlık hükümetini zorunlu kılan “parlamentoda tek partinin çoğunluğu sağlayamaması durumu” demokratik bir avantaj olarak yaşamaya, yürütme karşısında bir miktar bağımsızlık sağlayabilir, fakat bu durum uzun sürmediği gibi, genel olarak sistemi istikrarsızlığa da sevk edebilir (Erdoğan, 2013:544).

Öte yandan, parlamentarizmin rasyonelleştirilmesi, koalisyona üye partilerin iktidar avantajlarından orantısız faydalanma arzularını da engelleyememektedir. Meclisteki çok az temsil oranına rağmen, hükümetin kurulabilmesi için ihtiyaç duyulan bir parti, fırsatçı bir anlayışla birçok bakanlık talebinde bulunabilmektedir. Bu durumda devlet yönetimi için gerekenden fazla bakanlık sisteme dahil edilip ülke kaynaklarının hem israf edilmesine hem de verimsiz kullanılmasına yol açılmaktadır. Ters bir durumda; temsil oranı çok düşük bu partinin talebi reddedildiğinde ise, hükümetin kurulması gecikebilmektedir (Bilir, 2017: 26).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Siyasal istikrar ile hükümet sistemleri arasında her zaman ve mekanda (ülkede) aynı yönde (pozitif ya da negatif) bir ilişki yoktur. Eğer ki çalışmada ele alınan her bir hükümet sistemiyle istikrar arasında hem pozitif hem de negatif bir ilişki olduğunu gösteren çalışmalar varsa –ki görüldüğü gibi vardı-, “istikrar/istikrarsızlık çok sayıda başka faktörün de etkisiyle oluşan bir olgudur” sonucuna varılır ki sayısız unsurun yer aldığı etkileşim ağı olan çapraşık gerçeklikte tek faktörle neden-sonuç ilişkisi kurmak mümkün değildir. Herhangi bir olgunun bir diğerini belirlemedeki ağırlık payı zaman ve mekana göre azalabildiği gibi artabilir de. Dolayısıyla herhangi bir hükümet sistemi zaman ve mekana bağlı olarak siyasal istikrarı temin edebildiği gibi istikrarsızlığa da yol açabilir; Aşağıda her bir sistem için verilen olumlu ve olumsuz örneklerde olduğu gibi:

Başkanlık sistemine atfedilen önemli bir özellik, örneğin; yürütme erkinin yasamaya ihtiyaç duymadan görev başına gelmesi ve sabit görev süresinden dolayı, siyasal istikrardır. Sadece siyasal istikrar değil, bazı ülkelerde başkana tanınan kanun hükmünde kararnameler sayesinde başkan, ihtiyaç duyduğu ve fakat yasama organının çıkarmadığı bazı yasaları bu çerçevede çıkararak etkin bir istikrarı da sağlamaktadır. Bu sistem, ABD başta olmak üzere Kosta Rika, Venezuela, Kolombiya, Peru ve Filipinler’de belli farklarla başarılı bir şekilde uygulanmaktadır.

Ancak Latin Amerika’da başkanlık sisteminin çok sayıda başarısız örneklerinin olduğunu, yürütme erkiyle yasama erki arasındaki sürtüşme neticesinde askeri darbelerle kesintiye uğradığını gösteren çok sayıda çalışmalar da vardır; ayrıca başkanın kabinesinde ciddi bir süreksizliğin olduğu durumlar da.

Yarı-başkanlık sisteminde ise, yürütmenin bir başı olan güçlü yetkilerle donatılmış cumhurbaşkanının halk tarafından sabit bir süreliğine seçilmesinden dolayı, yürütmenin diğer başı başbakan ve kabinesi istikrarlı olmasa dahi, sistem istikrarını sürdürebilmektedir. Yarı-başkanlık için istikrar söz konusu olunca sıklıkla verilen örnek, Fransa yarı-başkanlık sistemidir. Gerçekten de IV. Cumhuriyet 1958’ kadar, 12 yıl içinde 20 hükümet görece kadar istikrarsızlığın hakim olduğu bir dönem iken, yarı-

başkanlık sisteminin 1962’de uygulanmaya başlanmasıyla Fransa’da istikrar temin edilebilmiştir.

Fakat aynı zamanda bu sistemde bulunan cumhurbaşkanına tanınan fesih yetkisinin belli bir sınırlandırmaya tabi tutmadan sıklıkla kullanılmasına müsaade edilmesi, sadece hükümet değil, siyasal sistem istikrarsızlığına da yol açabilir; nitekim Weimar Cumhuriyeti’nde sistem istikrarsızlığına yol açan faktörlerden biri de fesih yetkisinin sıklıkla kullanılması olmuştur. Cumhurbaşkanı Hindenburg Haziran 1932-Ocak 1933 tarihler arasında fesih yetkisini 3 kez kullanmış ve bu kısacık süre içinde 4 hükümet kurulmuştur. Aynı zamanda bu sistem, demokrasinin çökmesine yol açan Nazi hareketinin yükselmesinde bir faktör olarak yer almıştır.

Parlamente sistemi de, özellikle İngiltere’deki gibi iki-partili durumlarda oldukça güçlü istikrara sahiptir; ancak sadece iki-partili parlamente rejimlerde değil, çok-partili durumlarda da istikrar temin edilebilmektedir. Örneğin; İlimli ya da işleyen çok-partili sistem Almanya, İskandinav ve Benelux ülkelerinde etkin bir istikrara sahip olarak mevcudiyetini sürdürmektedir. Aynı zamanda Hindistan ve Karaibler’deki İngilizce konuşan bazı ülkelerde aşırı bölünmüş heterojen yapılara rağmen, parlamente sistemi, bazen krizler oluşsa da bir rejim krizine dönüşmeden varlığını sürdürmektedir.

Parlamente sistemde uygulanan nispi seçim sistemi, hükümet istikrarsızlığına yol açan koalisyonlara sebep olmaktadır; Fransa’da 1958’e kadarki 70 yılda 104 hükümet kurulmuştur. Türkiye’de ise 1970-80 arasında 12 hükümet değişmiş; zamanın cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ten sonra 115 defa oylama turu yapılmasına rağmen, 5 ay cumhurbaşkanı seçilememiştir. Hükümet istikrarı, genellikle parlamentoda tek ya da çok partiye dayalı istikrarlı bir çoğunluğu da gerektirir. Yani bir çok zaman, bu sistemin işleyebilmesi için türdeş ve disiplinli partilerin varlığı da gereklidir; fakat istikrar için birçok zaman gerekli olan homojen ve tüm üyeleri yekpareymiş gibi hareket edebilme kabiliyetine sahip partiler genellikle var olsa da, her zaman tek partiye dayalı bir çoğunluğa ya da birbiriyle uyumlu olarak çalışabilme kabiliyetini haiz koalisyon çoğunluğuna rastlamak pek mümkün değildir.

Ampirik verilere göre parlamente sistemi demokrasi istikrarını temin etmede daha başarılıdır. Örneğin parlamente sistemi uygulayan ülkeler, başkanlık sistemini uygulayan sistemlere nazaran askeri darbelere daha dayanıklıdır. Özbudun’ nun

aktardığına göre, Alfred Stepan ve Cindy Skach'ın OECD üyesi olmayan ve 1973-89 döneminde en az 1 yıl demokratik rejimle yönetilmiş 53 ülke üzerindeki araştırmasına göre, bu dönemde başkanlık rejimi altındaki ülkelerin sadece %20'si 10 yıl süreyle demokratik rejimi sürdürebilmişken, parlamenter rejim altındaki ülkelerin %61'i 10 yıl süreyle demokratik rejimi sürdürebilmiştir. Yine aynı dönemde demokrasisi askeri darbeye kesintiye uğrayan bu iki kategorinin oranları ise şöyledir; başkanlık sistemi altındaki ülkeler: %40, Parlamenter sistem altındaki ülkeler: %18.

Ancak şu husus belirtilmelidir ki rastgele bazı ülkelerin tarihsel dönemlerini karşılaştırmak suretiyle hükümet sistemleriyle ilgili gerçekçi sonuçlar elde edilemez; çünkü özellikle toplumların tarihsel ve toplumsal bağamlarının farklılığından dolayı her toplumsal gerçekliğe her hükümet sistemi uymaz. Bir diğer ifadeyle bir hükümet sistemi belirli bir toplumsal yapıya uygunluğundan dolayı istikrarı temin edebilse de bir diğeri için temin edemeyebilir. Bu yüzden hangi sistemin hangi toplumsal yapıya uygun olduğunu tespit etmek için, istikrar ile ilgili bağımsız değişkenleri ortalama olarak aynı olan ülkeler üzerinde boylamsal çalışmalar yapılmalıdır.

Özetle söylenmek istenen şudur; Zamandan ve mekandan bağımsız olarak herhangi bir hükümet sistemi ile istikrar arasında pozitif ya da negatif bir korelasyon yoktur. Herhangi bir olgunun şekillenmesinde olduğu gibi istikrar da çok sayıda değişkenin etkisiyle, daha yerinde bir ifadeyle, “etkileşimiyle” oluşan bir olgudur. O halde dünyada başarılı örnekleri çoktur diye bir hükümet sistemi, istikrarın temini için bir diğer ülkeye de uygulanabilir denilemez. İstikrarın oluşmasında etkili olan çok sayıda faktör söz konusudur. Örneğin şu durumlar istikrarın oluşmasında önemli etkilere sahiptir: ideolojik olarak katı bir şekilde kutuplaşmamış olmak, dolayısıyla ülkenin genelini ilgilendiren temel konularda uzlaşmış olmak, uzlaşma kültürüne sahip olmak, adil bir hukuk düzenine sahip olmak, ekonomik sorunlarını en azından asgari düzeyde çözmüş olmak.

Eğer Bir topluma hakim genel kültürde uzlaşma ve bu doğrultuda başka nitelikler yoksa, Hekimoğlu'nun ifadesiyle; karşılıklı tavizlerle bir konsensüs temelinde müzakere yaparak sorunları çözüme kavuşturma çabaları “hainlik ve döneçlik” olarak anlamlandırılıp aşağılanıyorsa, bir fikri dogmalaştırarak mutlak surette bağlanmak yüceltiliyor ve sorunları çözme yolunun salt şiddet olabileceği

zannediliyorsa, meclise giren bu kültüre mensup milletvekillerin uzlaşma istidadına sahip olmaları beklenemez.

Uzlaşma kültürünün olmamasının yanı sıra aşırı kutuplaşmış bir toplumun mensuplarıysa meclise giren milletvekilleri (ki yukarıda anlatıldığı bir kültürde kutuplaşmanın kaçınılmaz olması kuvvetle muhtemeldir), örneğin İngiliz toplumu gibi dünya görüşü itibarıyla büyük bir benzerlik, dolayısıyla toplumsal, siyasal ve ekonomik temeller üzerinde bir uzlaş yoksa, hangi hükümet sistemi olursa olsun, tek partinin ya da yakın partilerin çoğunluğu elde ettiği bir durum yoksa, istikrarın temin edilmesi mümkün değildir.

Eğer sağlam bir uzlaş kültürü mevcutsa, farklı dünya görüşlerin biraradalığının sürdürülebilirliği mümkün olabilir, dolayısıyla nispi temsil sistemi bir istikrarsızlığa sebep olmaz; fakat tersi bir durumda, uzlaş kültürünün mevcut olmadığı bir durumda, uzlaş istidadından mahrum kesimlerin birçoğunun meclise girmesine müsaade eden nispi temsil sistemi istikrarsızlığa elverişli bir ortam hazırlar: toplumsal, siyasal ve ekonomik politikaların herhangi biri ya da bir den fazlası üzerinde bir uzlaş olmadığında çatışmaların, çatışmaların neticesinde ise hükümet istikrarsızlığını da içeren genel bir siyasal istikrarsızlığın söz konusu olması kuvvetle muhtemeldir; yani ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasal (ör. Seçim sistemiyle ilgili) hukuksal gibi –devlet aygıtının işleyebilmesi için zaruri olan- unsurların aksaklığını içeren bir siyasal istikrarsızlık.

Literatürdeki birçok çalışma, ekonomik sorunun da istikrarsızlığa sebep olan önemli bir faktör olduğunu vurgulamaktadır. Karşılaştırmalı çalışmalara göre zengin ülkelerde istikrarlı bir demokratik işleyiş, yoksul ülkelere nazaran daha uzun olmaktadır. Örneğin; başkanlık sistemi, ABD’deki gibi sağlıklı işlemeyen Latin Amerika ülkelerinde ciddi ekonomik sorunlar mevcuttur. Ekonomik sorunların istikrar üzerinde ne derece etkili olduğu, istikrarsızlığın ana ya da çok önemli bir müsebbibi olduğu, çalışmanın sınırları içinde söylenemese de, ekonomideki gelir dağılımı adaletsizliğinin istikrarsızlığa da sebep olan sorunlara yol açtığı söylenebilir. Toplumun yoksul ve zengin kesimlerini temsilen meclise giren vekiller arasındaki anlaşmazlıklar, sözgelimi, ülkenin daha yoksul olan bölgelerine bazı ayrıcalıkların tanınmasına ya da mevcut gelir dağılımındaki derin

farkların giderilmesine yönelik başka politikalar üzerindeki uzlaşmazlıklar neticesinde, istikrarsızlığa da sebep olan çatışmaların meydana gelmesi muhtemeldir. Bununla beraber halkın kendisi de ekonomik sorunlardan dolayı muhtelif girişimlerde bulunabilir, medyanın dünya haberlerinde zaman zaman görüldüğü gibi.

Türkiye için kısa bir değerlendirme yapılacak olursa; Hangi rejim uygulanırsa uygulansın Türkiye’de, kendi gerçekliğine uygun kurumsallaşmaya aday –ve nihayetinde kurumsallaşan- siyasal bir sistem kurulmadığı müddetçe, etkin ve sağlıklı bir siyasal istikrarın temin edilmesi mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla yöneticilerin, Türkiye’nin doğasını göz ardı ederek herhangi bir dünya görüşü doğrultusunda yapacakları müdahaleler akamete uğrayacaktır demek, kehanet olmayacaktır.

Son olarak; Sartori’nin ifade ettiği gibi, demokrasi için siyasal sistemin istikrarı gerekliyse de, hükümetlerin istikrarı gerekli değildir. Konsensüs dengeleri değiştiği anda, demokrasi için gerekli olan, hükümetlerin de değişmesidir. Eğer kurumsallaşmış adil bir siyasal sistem varsa, bu adil sistem gereği hükümetler belirli aralıklarla, hatta gerekirse normal süresinden önce değişebilmeli. Adil ise bu değişmeler, siyasal sisteme zarar vermez; aksine hayatiyet ve özgürlük kazandırabilir. Örneğin; Yorulan, dolayısıyla nispeten verimsiz çalışan eski yöneticiler, yerini diğerlerine bırakır. Özgürlük açısından bakıldığında ise, örneğin; uzun süre yönetim makamında kalınca bir yönetici, buradaki kalıcılığına güvenerek sorumsuzca davranabilir ya da otoriter hatta belki totaliter eğilimler gösterebilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Aktaş, M. (2015). Yarı-Başkanlık Sistemi: Fransa Modeli ve Türkiye. M. Aktaş ve B. Coşkun (Ed.). *Başkanlık Sistemi* içinde. Ankara: Liberte Yayınları, 119-152.
- Alkan, H. (2013). *Karşılaştırmalı Siyaset, Başkanlık ve Parlamenter Sistemler Işığında Yarı Başkanlık Modelleri*. İstanbul: Açılımkitap.
- Arslan, N. T. (2013). İstikrar ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye. N. T. Arslan (Ed.). *İstikrar ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye* içinde. Bursa: Aktüel Yayınları, 5-16.
- Arslan, R. (2013b). Başkanlık Sistemi Amerika Birleşik Devletleri. N. T. Arslan (Ed.). *İstikrar ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye* içinde. Bursa: Aktüel Yayınları, 187-239.
- Aslan, A. (2017). Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşüm İhtiyacı. N. Miş ve B. Duran (Ed.). *Türkiye’de Siyasal Sistemin Dönüşümü ve Cumhurbaşkanlığı Sistemi* içinde. İstanbul: SETA, 83-143.
- Aslan-Akman, C. (2014). “Başkanlık Sistemlerinin Latin Amerika Deneyimi: Çok-Parti Sistemlerindeki Çeşitlilikler, Sorunlar ve Fırsatlar”, *(Yarı)Başkanlık Sistemi ve Türkiye, Ülkeler, Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz*. 2. Baskı. İ. Kamalak (drl.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Aydın, A. H. ve P. Aliyev. (2013). Yarı-Başkanlık Sistemi Fransa Örneği. N. T. Arslan (Ed.). *İstikrar ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye* içinde. Bursa: Aktüel Yayınları, 25-48.
- Bilir, F. (2017). *100 Soruda Hükümet Sistemleri ve Başkanlık Sistemleri*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Can, O. (2013). Başkanlık Sistemi Hakkında Bir Kaç Not. N. T. Arslan (Ed.). *İstikrar ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye* içinde. Bursa: Aktüel Yayınları, 157-168.
- Derdiman, R. C. (2013). Türkiye’de Benimsenecek Hükümet Sistemi ve Cumhurbaşkanlığı Hükümetini Tartışmak. N. T. Arslan (Ed.). *İstikrar ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye* içinde. Bursa: Aktüel Yayınları, 241-273.
- Döner, A. (2013). Başkanlık Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği. N. T. Arslan (Ed.). *İstikrar ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye* içinde. Bursa: Aktüel Yayınları, 169-186.
- Duverger, M. (1974). *Siyasal Rejimler*. T. Tunçdoğan (Çev.). İstanbul: Gelişim Yayınları (orijinal baskı tarihi 1954).

- Duverger, M. (1977). *Batının İki Yüzü*. C. Eroğul ve F. Sağlam (Çev.). Ankara: Doğan Yayınevi.
- Duverger, M. (1986). *Seçimle Gelen Krallar*. N. Erkurt (Çev.). İstanbul: Kelebek Yayınları (orijinal baskı tarihi 1974).
- Duverger, M. (1996). “Yeni Bir Siyasal Sistem Modeli”, *Devlet ve Hukuk*. M. Turhan (drl.). İstanbul: Gündoğan Yayınları (orijinal baslı tarihi 1980).
- Erdem, K. (2014). Yarı-Başkanlık Sistemi: Teori, Pratik ve Tartışmalar. H. Yapıcı Kaya (ed.). *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri, Yarı-Başkanlık Sistemi* içinde. Ankara: TBMM Araştırma Merkezi Yayınları.
- Erdoğan, M. (1995). *Demokrasi Laiklik Resmi İdeoloji*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Erdoğan, M. (1996). *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Erdoğan, M. (2007). *Anayasa Hukuku*. 4. Baskı. Ankara: Orion Yayınevi.
- Ergil, D. (2015). Giriş Başkanlık Sistemi ve Türkiye. Aktaş, M ve B, Coşkun (Ed.). *Başkanlık Sistemi* içinde. Ankara: Liberte Yayınları, 21-47.
- Eyüboğlu, E. (2014). “Fransa: Parlamenter Bir VI. Cumhuriyet’e Doğru”, *(Yarı)Başkanlık Sistemi ve Türkiye, Ülkeler Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz*. 2. Baskı. İ. Kamalak (drl.). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Göze, A. (1995). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. 7. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Gözler, K. (2001). *Anayasa Hukukuna Giriş, Genel Esasalar ve Türk Anayasa Hukuku*. Bursa: Ekin Kitapevi Yayınları.
- Gözübüyük, Ş. (2000). *Anayasa Hukuku, Anayasa Metni ve Avrupa insan Hakları Sözleşmesi*. 9. Baskı. Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları.
- Hekimoğlu, M. M. (2009). *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı “Demokratik Hükümet Sistemleri” ve Türkiye*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Horowitz, D. L. (1995). “Demokratik Sistemleri Karşılaştırmak”, *Demokrasinin Küresel Yükselişi*. L. Diamond ve M. F. Plattner (drl.). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Kamalak, İ. (2014a). “Giriş: Demokrasi, Başkanlık Sistemi ve Başbakanlar”, *(Yarı)Başkanlık Sistemi ve Türkiye, Ülkeler Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz*. 2. Baskı. İ. Kamalak (drl.). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Kamalak, İ. (2014b). “Türk Siyasal Sistemine (Yarı) Başkanlık Sisteminin İthalinin Sonuçları Üzerine Bir Deneme”, *(Yarı)Başkanlık Sistemi ve Türkiye, Ülkeler, Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz*. 2. Baskı. İ. Kamalak (drl.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

- Karasoym, H. A. (2013). İstikrarlı Hükümet Başkanlık Sistemi ve Türkiye. N. T. Arslan (Ed.). *İstikrar ve Temsil Paradigmaları Çerçevesinde Başkanlık Sistemi ve Türkiye içinde*. Bursa: Aktüel Yayınları, 275-291.
- Kılınç, Z. A. (2015). Siyasal İstikrar Açısından Başkanlık ve Parlamenter Sistem. M. Aktaş ve B. Coşkun (Ed.). *Başkanlık Sistemi içinde*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Kuzu, B. (2017). *Her Yönüyle Başkanlık Sistemi, Yeni Sistem Cumhurbaşkanlığı Modelimiz*. İstanbul: Babıalı Kültür Yayıncılığı.
- Lijphart, A. (1996). *Çağdaş Demokrasiler, Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*. E. Özbudun ve E. Onulduran (Çev.). Ankara: Yetkin Basımevi.
- Lijphart, A. (2016). *Demokrasi Modelleri, Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performanslar*. 2. Baskı. G. Ayas ve U. U. Bulsun (Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları (orijinal baskı tarihi 1999).
- Linz, J. J. (1995a). "Başkanlık Sisteminin Tehlikeler", *Demokrasinin Küresel Yükselişi*. L. Diamond ve M. F. Plattner (drl.). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Linz, J. J. (1995b). "Parlamentarizmin Erdemleri", *Demokrasinin Küresel Yükselişi*. L. Diamond ve M. F. Plattner (drl.). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Lipset, S. M. (1995). "Siyasal Kültürün Merkeziliği", *Demokrasinin Küresel Yükselişi*. L. Diamond ve M. F. Plattner (drl.). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Metin, Y. (2017). *Başkanlık Sistemi, Amerika Birleşik Devletleri ile Latin Amerika Ülkelerinin Mukayesesi*. Ankara: Hukuk Yayınları.
- Montesquieu (1963). *Kanunların Ruhu Üzerine*. F. Baldaş (Çev.). Ankara: Milli Eğitim Basımevi. (orijinal baskı tarihi 1748).
- Özbudun, E. (1993). *Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özer, A. (1998). *Başkanlık Hükümeti Sistemi ve Bu Sistemin Türkiye Açısından Uygulanabilirliği*. 2. Baskı. Ankara: Özel Basım.
- Özsoy Boyunsuz, Ş. (2014). *Başkanlı Parlamenter Sistem, Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçildiği Parlamenter Hükümet Modeli ve Türkiye İçin Tavsiye Edilebilirliği*. 2. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Sartori, G. (1997). *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği*. E. Özbudun (Çev.). Ankara: Yetkin Yayınları. (orijinal baskı tarihi 1994).
- Schmitt, C. (2017). *Parlamenter Demokrasinin Krizi*. 4. Baskı. A. E. Zeybekoğlu (Çev.). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları (orijinal baskı tarihi 1996).

- Soysal, M. (2014). “Türk Siyasal Sistemi Üzerine Görüşler”, *(Yarı)Başkanlık Sistemi ve Türkiye, Ülkeler, Deneyimler ve Karşılaştırmalı Analiz*. 2. Baskı. İ. Kamalak (drl.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Süleymanoğlu Kürüm, R. ve F. Z. Özkurt. (2015). Brezilya Federal Cumhuriyeti. B. Aykaç ve Ş. Durgun (Ed.). *Çağdaş Siyasal Sistemler* içinde. 2. Baslı. Ankara: Alter Yayıncılık, 541-590.
- Şıvgın, H. (1997). *Türkiye İçin Umut, Krizden Çıkış-Yeniden Yapılanma ve Başkanlık Sistemi*. Ankara: Türk Dünyasında Demokrasiyi Geliştirme Vakfı Yayınları.
- Tekin, Y. (2015). *Başkanlık Sistemi ve Kuvvetler Ayrılığı Tartışmaları*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Teziç, E. (2016). *Anayasa Hukuku*. 20. Baskı. İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Tosun, G. E. ve T. Tosun. (1999). *Türkiye İçin Siyasal İstikrar Arayışı, Başkanlık ve Yarı Başkanlık Sistemleri*. İstanbul: Alfa.
- Tunçkaşık, H. (2015). *Parlamente Sistem: Teori, Pratik ve Tartışmalar*. H. Yapıcı Kaya (Ed.). *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri, Parlamento Sistem* içinde. Ankara: TBMM Araştırma Merkezi Yayınları.
- Turgut, M. (1998). *Başkanlık Sistemi Ordu ve Demokrasi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Uluşahin, N. (1999). *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Uzun, T. ve G. M. Gezgüç. (2015). Başkanlık Sistemi ve Latin Amerika Deneyimleri. M. Aktaş ve B. Coşkun (Ed.). *Başkanlık Sistemi* içinde. Ankara: Liberte Yayınları, 79-118.
- Yanık, M. (1997). *Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Yayman, H. (2016). *Türkiye’de Devlet Reformu ve Başkanlık Sistemi*. 2. Baskı. İstanbul: Doğan Kitap.
- Yazıcı, S. (2002). *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri, Türkiye İçin Bir Değerlendirme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım, H. (2017). *Parlamente Sistem Krizleri ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.

Sürekli Yayınlar

- Abdullayev, N. (2009). Demokrasi ve İstikrar Açısından Parlamenter ve Başkanlık Hükümet Şekli Karşılaştırması. [Elektronik Versiyon] *İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 41: 251-268 (25.01.2018).
- Akçalı, P. (2013). Genel Özellikleri, Yararları ve Sakıncaları Işığında Başkanlık Sistemleri. *Yeni Türkiye Dergisi*. 51, 406-411.
- Akıncı, B. (2016). Yeni Sistem Önerisi Olarak Yarı Başkanlık Sistemi ve Dünyadaki Uygulamaları. [Electronic version] *Journal of Social and Humanities Sciences Research*. 6. 2: 168-201 (25.01.2018).
- Aktaş, H. E. (2016). Hükümet Sistemlerinin Tıkanma Yolları ve Alternatif Çözüm Yolları. [Elektronik versiyon] *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6. 1: 209-227 (25.01.2018).
- Arslan, R. (2013a). Türkiye Başkanlık Sistemi (Alternatif Bir Sistem Arayışı). *Yeni Türkiye Dergisi*. 51, 592-599.
- Ateş, H. ve A. Akpınar. (2017). Hükümet Sistemleri ve Özgürlük: Karşılaştırmalı Bir İnceleme. [Electronic version] *Strategic Public Management Journal*. 3. 6: 1-22 (25.01.2018).
- Bağce, H. E. (2017). Parlamenter ve Başkanlık Sistemiyle Yönetilen Ülkelerde Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksulluk. [Electronic version] *İnsan&İnsan*. 11: 5-39 (25.01.2018).
- Bezci, B. (2005). Demokrasi ve Başkanlık Sistemi. [Elektronik Versiyon] *Yönetim Bilimleri Dergisi*. 3. 2: 77-91 (25.01.2018).
- Demir, F. (2013). Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi ve Türkiye. *Yeni Türkiye Dergisi*. 51, 456-475.
- Erdoğan, M. (1996). Başkanlık Sistemini Doğru Tartışmak. *Liberal Düşünce*. 2, 4-12.
- Erdoğan, M. (2013). Başkanlık Sistemi, Demokrasi ve Türkiye. *Yeni Türkiye Dergisi*. 51, 542-547.
- Evcimen, G. (1992). Başkanlık Hükümeti Sistemi: “Ratio Politica”sı ve Türkiye. *SBF Dergisi*. 47. 1-2, 317-334.
- Fedayi, C. (2013). Mazi, Hal ve İstikbal Boyutlarıyla Başkanlık Sistemi. *Yeni Türkiye Dergisi*. 51, 979-691.
- Fendoğlu, H. T. (2010). Başkanlık Sistemi Tartışmaları. Ankara: SDE Analiz.
- Fendoğlu, H. T. (2012). Başkanlık Sistemi. [Elektronik Versiyon] *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 2. 2: 39-60 (25.01.2018).

- Gül, H., İ. Kamalak ve S. Sallan Gül. (2017). Amerikan Başkanlık ve Fransız Yarı-Başkanlık Sistemleri Işığında Türkiye'nin Yeni Cumhurbaşkanlığı Hükümeti Sistemi. [Electronic Version] *Strategic Public Management Journal*. 3. Special Issue: 101-120 (25.01.2018).
- Güzel, H. C. (2013). Türkiye'de Yarı-Başkanlık Sistemi Uygulanabilir. *Yeni Türkiye Dergisi*. 51, 476-479.
- Hekimoğlu, M. M. (2013). Başkanlık Demokrasisini Doğru Tartışmak. *Yeni Türkiye Dergisi*. 51, 587-591.
- Kalaycıoğlu, E. (2005). Başkanlık Rejimi: Türkiye'nin Diktatörlük Tehdidiyle Sınırı. *Başkanlık Sistemi*. T. Ergül (hızl.). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Kamalak, İ. (2009). Başkanlık Sistemi Türkiye'ye Uyar mı? [Elektronik Versiyon] *Toplum ve Demokrasi*. 3. 6-7: 231-238 (25.01.2018).
- Kamalak, İ., H. Gül ve S. Sallan Gül. (2015). Demokrasi, Siyasal Rejim ve Başkanlık Sistemi Tartışmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi. [Elektronik Versiyon] *Toplum ve Demokrasi*. 9. 19-20: 127-148 (25.01.2018).
- Kılınç, Z. A. (2015b). Başkanlık Sistemi ve Güçlü Tek Parti Hükümeti. [Electronic version] *International Journal of Political Studies*. 1. 2: 12-24 (25.01.2018).
- Kontacı, A. E. (2017). Parlamenter Sistemden Kopuş ve Sonrası: Karşılaştırmalı Gözlemler ve Bazı Değerlendirmeler. [Electronic Version] *TBB Dergisi*. 133: 11-60 (25.01.2018).
- Kuzu, B. (1996a). Türkiye İçin Başkanlık Hükümeti. *Amme İdaresi Dergisi*. 29. 3, 57-85.
- Kuzu, B. (1996b). Türkiye İçin Başkanlık Sistemi I. *Liberal Düşünce*. 2, 13-42.
- Kuzu, B. (2000). Neden Başkanlık Hükümeti. *Türkiye'de Siyasi Yapılanma ve Temel Siyasi Sorunlar Sempozyumu*. Ankara: Türk Parlamenter Birliği ve TESAV, 21-65.
- Linz, J. (1993). Başkanlık Sistemiyle Parlamenter Sistem Arasındaki Tercihin Siyasal ve Sosyal Sonuçları. *BDT Ülkelerinde Demokrasiye Geçiş ve Anayasa Yapımı*. Ankara: Yetkin Basımevi, 117-134.
- Onar, E. (2005). Türkiye'de Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmesi midir? *Başkanlık Sistemi*. T. Ergül (hızl.). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Özbudun, E. (2005). Başkanlık Sistemi Tartışmaları. *Başkanlık Sistemi*. T. Ergül (hızl.). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

- Özer, M. A. ve B. Özmen. (2017). Parlamenter ve Başkanlık Sistemleri Arasında Konumunu Arayan Bürokrasi. [Electronic Version] *Strategic Public Management Journal*. 3. (special issu): 17-34 (25.01.2018).
- Saklı, A. R. (2013). Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri İle Yerinden Yönetim Modelleri. *Yeni Türkiye Dergisi*. 51, 731-740.
- Savcı, B. (1949). Parlamenter Rejimli Hükümetin Unsurları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 4. 1, 24-67.
- Tunç, H. (2013). Türkiye’de Başkanlık Sistemi mi? Parlamenter Sistem mi? *Yeni Türkiye Dergisi*. 51, 280-283.
- Tunç, H. ve B. Yavuz. (2009). Avantaj ve Dezavantajlarıyla Başkanlık Sistemi. [Elektronik Versiyon] *TBB Dergisi*. 81: 1-39 (25.01.2009).
- Turan, İ. (2005). Başkanlık Sistemi Sevdası: Zayıf Temelli Bir Özlem. *Başkanlık Sistemi*. T. Ergül (hızl.). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Turhan, M. (1995). Parlamenter Sistem mi, Yoksa Başkanlık Sistemi mi? *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*. 19. 179-180, 78-82.
- Uluşahin, N. (2008). Türkiye’de 2007 Cumhurbaşkanlığı Seçimi Örneği ve Kutuplaşmış Bir Siyasal Sistemde Çatışma ve Sonuçları. *Türkiye’de Siyasetin Dinamikleri Sempozyumu*. Bolu: AİBÜ Basımevi, 15-28.
- Uluşahin, Nur. (2011). Türkiye’de Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit ve Tehlikeler. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*. 3. 1: 29-38. [http://dergipark.gov.tr/download/article-file/85249\(16.07.2018\)](http://dergipark.gov.tr/download/article-file/85249(16.07.2018)).
- Vergin, N. (2013). Siyasal Sistem Arayışları ve Yarı-Başkanlık Sistemi. *Yeni Türkiye Dergisi*. 51, 449-455.
- Vergin, N: (1996). Cumhuriyetin Yönetilebilirliği İçin İktidar Yapısında Değişim: Yarı-Başkanlık Sistemi. *Türkiye Günlüğü Dergisi*. 41, 5-16.
- Yazıcı, S. (2005). Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme. *Başkanlık Sistemi*. T. Ergül (hızl.). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Diğer Yayınlar:

Çınar, Y. ve T. Göksel. (2012). Başkanlık, Yarı-Başkanlık ya da Parlamenter Sistem: Sisteme Verilecek İsim mi, Yoksa Sistemin Tasarımı ve İşleyişi mi Daha Önemli? (1). *Değerlendirme Notu*. Ankara: Tepav.

Miş, N., A. Aslan, M. E. Ayvaz ve H. Duran. (2016). 2. Baskı. Dünyada Başkanlık Sistemi Uygulamaları. *ABD, Brezilya, Arjantin, Meksika, Güney Kore, Şili*. İstanbul: SETA Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Abdullah SARGUT liseye kadarki eğitimini Bitlis'in Güroymak (Norşin) ilçesinde gördü. Lise ve ticarete atıldığından dolayı sosyoloji lisans eğitimini açık öğretim olarak aldı. Danışmanının isteği üzerine bu çalışmasındaki “siyaset sosyolojisi” ve ilişkili diğer bölümler çıkarılsa da esas olarak siyaset sosyolojisi alanında çalışmaktadır.

